De betekenis van sociaal-culturele praktijken

Resultaten van een belevings-onderzoek bij participanten in het sociaal-cultureel volwassenenwerk

dr. Frank Cockx
Hanne Bastiaensen

SoCiuS-onderzoek

SOCIUS
Steunpunt voor Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk vzw
Gallaitstraat 86 bus 4
1030 Brussel
www.socius.be

Colofon

SoCiuS
Steunpunt voor Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk vzw
Gallaitstraat 86 bus 4
1030 Brussel

welkom@socius.be

www.socius.be
www.prettiggeleerd.be
www.bijleren.be
www.oscaronline.be

Brussel, maart 2010

D/2010/4393/3

Auteurs: dr. Frank Cockx en Hanne Bastiaensen
Vormgeving: www.commsa.be

© SoCiuS vzw
Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

WOORD VOORAF **9**

Hoofdstuk 1

Participeren in sociaal-culturele praktijken 11

Inleiding 12
1.1 De focus op sociaal-culturele praktijken **12**
1.1.1 Over sociaal-cultureel werk, sociaal-culturele praktijken en sociaal-cultureel volwassenenwerk ... 12
1.1.2 De functies van sociaal-culturele praktijken 14
1.2 De focus op de participatie van het individu **15**
1.2.1 De reflexieve biografie als uitgangspunt 15
1.2.2 Wat weten we over de participatie aan sociaal-culturele praktijken? 16
1.3 Methodologische uitgangspunten en afbakening **18**
1.3.1 Een constructivistische visie op onderzoek 18
1.3.2 Belevingsonderzoek via de biografische methode 19
1.4 Probleemstelling en onderzoeksvragen **20**

Hoofdstuk 2

Methodologische verantwoording 23

Inleiding 24
2.1 Bepaling van de informanten **24**
2.1.1 Denken in termen van informanten 24
2.1.2 Differentiëren naar rollen en socio-demografische kenmerken 24
2.1.3 Naar een combinatie van kenmerken 26
2.2 Selectie van de informanten **28**
2.2.1 Selectie van de professionals 28
2.2.2 Selectie van de deelnemers/vrijwilligers 28
Via de organisaties 28
Welke organisaties 29
Selectie voor de interviews 30
2.2.3 Selectie van een beleidsmaker 30
2.3 Dataverzameling **31**
2.4 Verwerking **32**
2.4.1 De transcripties 32
2.4.2 De analyse 32
2.4.3 Anonimiteit en deontologie 32

Hoofdstuk 3

Maak kennis met de informanten 35

Inleiding 36
Alain (61) 36
An (29) 36
Anna (36) 36
Annemie (51) 37
Ammar (37) 37
Bob (64) 37
Dirk (45) 38
Geert (35) 38
Hannah (42) 38
Ilse (42) 38
Jonas (25) 39
Kris (44) 39
Katrien (20) 39
Lies (25) 39
Leo (60) 40
Linne (30) 40
Luc (50) 40
Marcel (65) 40
Maria (59) 41
Mien (51) 41
Mieke (53) 41
Monique (43) 41
Nicole (66) 42
Peter (25) 42
Philippe (32) 42
Rita (57) 43
Veerle (41) 43

Hoofdstuk 4

Het sociaal-cultureel aandeel nader bekeken 45

Inleiding 46
4.1 Relevante begrippen 46
4.1.1 Motivatie en impact 46
4.1.2 Het zelf, de groep en de maatschappij 47
4.1.3 Drie belangrijke levensdomeinen 47
4.1.4 De moeilijke combinatie tussen gezin, arbeid, vrije tijd 48
4.2 De functies van het sociaal-cultureel volwassenenwerk 50
4.2.1 Situering 50
4.2.2 De maatschappelijke activeringsfunctie 50
4.2.3 De gemeenschapsvormende functie 52
4.2.4 De culturele functie 55
4.2.5 De educatieve functie 57
4.3 Opmerkelijk 60
4.3.1 Ontmoeting 61
4.3.2 Ontspanning 62
4.4 Verschillende bestaansdimensies 63

Inhoud

Hoofdstuk 5

Betekenisverlening in sociaal-culturele praktijken 67

Inleiding 68
5.1 Het 'begrijpen' van de verhalen 68
5.2 Vier figuren van betekenisverlening 69
5.2.1 De figuur van de sociaal-veranderaar 69
Een omschrijving 69
Argumentatie en voorbeelden 69
5.2.2 De figuur van de buitenbloeier 73
Een omschrijving 73
Argumentatie en voorbeelden 73
5.2.3 De figuur van de binnenbloeier 76
Een omschrijving 76
Argumentatie en voorbeelden 77
5.2.4 De figuur van de passant 79
Een omschrijving 79
Argumentatie en voorbeelden 80

Hoofdstuk 6

Naar een beter en meer verfijnd begrip 83

Inleiding 84
6.1 Het 'grijpen' van de verhalen 84
6.1.1 Opnieuw over motivatie en impact 84
Over motivatie 85
Over impact 86
6.1.2 Impact en motivatie in relatie 86
6.2 De vier figuren van betekenisverlening gesitueerd 87
6.2.1 Situering van onze informanten 88
6.2.2 Enkele nuances en opmerkingen 88
Stelling 1: Figuren van betekenisverlening kunnen variëren doorheen de levensloop 89
Stelling 2: Elke figuur van betekenisverlening staat op zichzelf 90
Stelling 3: Een figuur van betekenisverlening presenteert zich als relatief onafhankelijk ten aanzien van een sociaal-culturele praktijk 91
Stelling 4: De figuren van betekenisverlening zijn op te vatten als prototypes 92

Inhoud

Hoofdstuk 7

Bedachtzaam professioneel sociaal-cultureel handelen 93

Inleiding 94
7.1 Resultaten in verband met het participeren in sociaal-culturele praktijken 94
7.1.1 Deelnemers redeneren niet in termen van sectoren of werksoorten 95
7.1.2 Participeren in sociaal-culturele praktijken leidt tot resultaten 95
7.1.3 Deelnemersverhalen getuigen van de werkzaamheid van de sociaal-culturele methodiek, haar functies en bestaansdimensies 96
7.2 De betekenis van sociaal-culturele praktijken 98
7.2.1 De betekenis van sociaal-culturele praktijken is een zaak van het individu 98
7.2.2 Ontmoeting en ontspanning schragen sociaal-culturele praktijken 99
7.2.3 Vier figuren van betekenisverlening inzake sociaal-culturele praktijken 99
7.3 Lessen voor het sociaal-cultureel handelen 101
7.3.1 Het erkennen en waarderen van ontmoeting en ontspanning 101
7.3.2 Individuele betekenisverlening ernstig nemen 101
7.3.3 Pistes voor bijkomend onderzoek 102

Bijlagen 105

Bijlage 1: Vragenlijst professionals 106
Bijlage 2: Vragenlijst deelnemers/vrijwilligers 108
Bijlage 3: Overzicht van de geselecteerde respondenten naar beslissingscriteria 112
Bijlage 4: Codeboek 113
Bijlage 5: Samenstelling SoCiuS reflectiegroep “Onderzoek sociaal-cultureel volwassenenwerk” 117

Literatuurverwijzingen 118

Woord vooraf

Ieder van ons neemt deel aan cultuur. Elk van ons maakt ook voortdurend cultuur. De wijze waarop dat zoal gebeurt en kan gebeuren, daarover tasten we vaak in het duister. Vandaar het belang van cultuuronderzoek. Met deze publicatie gaat SoCiuS, het Steunpunt voor Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk in Vlaanderen, de uitdaging aan om meer inzicht te verschaffen in de wijze waarop cultuurparticipatie vorm krijgt. Het veld van de cultuurparticipatie is een zeer breed en zeer complex veld. We dienden bijgevolg – en noodzakelijkerwijs – een aantal keuzes te maken. In ons onderzoek kozen we er voor om de weg van de individuele betekenisverlening te bewandelen. We gingen op zoek naar de betekenisverlening van participanten in sociaal-culturele praktijken. Om tot ons staal van interviewees te komen, bewandelden we de weg van erkende sociaal-culturele volwassenenorganisaties. Dit was de ingang tot ons onderzoeksveld en verduidelijkt meteen ook de ondertitel van het voorliggend rapport: “Resultaten van een belevingsonderzoek bij participanten in het sociaal-cultureel volwassenenwerk”.

Wat hierna volgt is het resultaat van een intensieve zoektocht. Die zoektocht werd aangevat vanuit verschillende verknopingen met de dagelijkse realiteit en leefwereld waarin elk van ons handelt. Er zijn de professionals in het sociaal-cultureel volwassenenwerk met hun vraag naar meer inzicht in hun praktijken. Er zijn de verschillende steunpunten die eveneens zoeken naar een beter inzicht voor de door hen ontwikkelde activiteiten. Er is het (overheids)beleid dat de door hen ingeslagen wegen wenst te legitimeren. Tenslotte, zijn er de onderzoekers met hun ongebreidelde kennisinteresse en de wetenschappelijke academies of onderzoeksgroepen die vanuit een aan henzelf inherente logica handelen en de brede wereld van de cultuurparticipatie beter op begrip trachten te brengen en wensen te begrijpen.

Wie steevast uit het vizier dreigt te verdwijnen is de deelnemer, de burger, het individu zelf. Onze betrachting met het voorliggende onderzoek was dan ook dat we diegene waar het om draait, waarvoor we het allemaal doen, opnieuw en meer in het vizier brengen. Zo doende, kunnen we hopen sociaal-cultureel werkers, grote en kleine beleidsmakers te informeren, te responsabiliseren en te engageren.

Dit onderzoek gebeurde in opdracht en in de schoot van SoCiuS. SoCiuS is het Steunpunt voor Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk in Vlaanderen. Beide onderzoekers werden gefinancierd via de enveloppe van SoCiuS. Dat de opdrachtgever mee de contouren van het onderzoek bepaalde, hoeft niet te verwonderen. Als onderzoekers staan we garant voor de wetenschappelijkheid van het voorliggend rapport.

We wensen tot slot ook een aantal personen te bedanken. Vooreerst dank aan onze informanten. We danken hen voor hun medewerking, hun openheid, hun oprechtheid en vooral voor de lessen die wij als onderzoekers van hen konden leren. Dank ook aan de directeur en de SoCiuS-collega’s van het domein onderzoek en ontwikkeling voor hun geïnteresseerde betrokkenheid op onze werkzaamheden en hun kritische lezing van tussentijdse documenten en nota’s: Fred Dhont, Ronny Leenknegt, Jon Goubin en Marc Jans. Bijzondere dank ook aan Ingrid Matthijs en aan Max Frans, eveneens SoCiuS-collega’s, voor hun medewerking en het publiceerbaar maken van dit onderzoeksverslag.

Veel leesplezier.

Hanne Bastiaensen
stafmedewerkster onderzoek
SoCiuS

dr. Frank Cockx
stafmedewerker onderzoek & ontwikkeling
SoCiuS

Hoofdstuk 1

Participeren in sociaal-culturele praktijken

Theoretische uitgangspunten en probleemstelling

Inleiding

De centrale vraag waarop we een antwoord zoeken, gaat over de betekenis van sociaal-culturele praktijken. We gaan daarvoor niet op zoek naar gegevens over het deelnemen 'aan' sociaal-culturele praktijken, maar naar informatie over het deelnemen 'in' sociaal-culturele praktijken. In dit hoofdstuk bakenen we onze interesse af. Het relaas over de theoretische contouren die ons onderzoek inspireerden, bouwen we op aan de hand van vier paragrafen.

In dit eerste hoofdstuk bakenen we ons interesseveld af. We doen dat door in een eerste paragraaf in te zoomen op de term sociaal-culturele praktijken. We gaan kort in op een aantal inhoudelijk cruciale begrippen die we ontlenen aan de regelgeving betreffende het sociaal-cultureel volwassenenwerk. We staan stil bij de verschillende functies die sociaal-culturele praktijken vervullen volgens de literatuur.

In een tweede paragraaf trekken we het blikveld open. We verlaten de strikt beleidsmatige logica's en zoeken naar aanknopingspunten in de literatuur om individuele betekenisverleningsprocessen te duiden. In de derde paragraaf staan we stil bij een aantal methodologische uitgangspunten die onze onderzoekswerkzaamheden inspireerden. We besluiten dit hoofdstuk met de probleemstelling en onderzoeksvragen in een vierde paragraaf.

1.1 De focus op sociaal-culturele praktijken

1.1.1 Over sociaal-cultureel werk en sociaal-culturele praktijken

De term **sociaal-cultureel werk** is voor veel mensen een vaag begrip waar men zich weinig concreet kan bij voorstellen. Nochtans komen velen van ons er ooit mee in aanraking. Mensen raken betrokken bij het sociaal-cultureel werk telkens ze een boek lenen in de bibliotheek, een cursus volgen van een Vormingplus-centrum of een landelijk gespecialiseerde vormingsinstelling, lid zijn van een koor, meespelen bij het plaatselijk amateurtoneel of de fanfare, wanneer ze als vrijwilliger betrokken zijn bij de plaatselijke vrouwenvereniging of de seniorenbond of deelnemen aan een activiteit van het cultuur- of gemeenschapscentrum. Kinderen en jongeren doen dat als lid van de jeugdbeweging, als vrijwilliger bij de speelpleinwerking of het jeugdhuis. Denk ook aan tal van vrijwilligers die bestuursfuncties vervullen in een vereniging of meehelpen met de programmering en de organisatie van activiteiten. We mogen zeker ook niet de vrijwilligers vergeten die participeren in allerhande bestuurs- en inspraakorganen zoals raden van bestuur, cultuurraden, jeugdraden, enzovoort.

Deze zogenaamde 'vaagheid' brengt tal van problemen met zich mee. Het grote publiek, de individuele burger, maar ook beleidsmakers weten vaak nauwelijks waar het sociaal-cultureel werk als sector voor staat. Men kent hoogstens het particuliere initiatief van een organisatie in de buurt, de gemeente of de stad waar men al dan niet aan participeert. Ook bij tal van beleidsmakers is de sector als dusdanig nauwelijks bekend, laat staan dat zij zicht hebben op de merites en de mogelijkheden van sociaal-cultureel werk. Meer nog dan enkel een kwestie

van bekendheid of 'een zicht hebben op', gaat het hierbij over een kwestie van vertrouwdheid of 'inzicht hebben in'. Niet alleen participanten, niet-participanten of beleidsmakers, maar ook sociaal-cultureel werkers kunnen niet altijd even duidelijk onder woorden brengen waarin het belang en de zinvolheid van hun werkzaamheden of de sector schuilt.
Sociaal-cultureel werk speelt zich af op heel verschillende terreinen zoals sociale bewegingen, volkshogescholen, vormingsinstellingen of in de vele verenigingen die Vlaanderen rijk is, in het jeugdwerk, bibliotheken, de cultuur- en gemeenschapscentra, enzovoort. Het sociaal-cultureel werk is een verzamelterm voor diverse activiteiten, organisaties en voorzieningen waarmee een belangrijk deel van de Vlaamse bevolking te maken heeft.

Een interessante benadering in het kader van dit onderzoek is het onderscheid dat De Blende & Dhont (2005) aanbrengen tussen enerzijds "sociaal-culturele praktijken" en anderzijds "sociaal-cultureel werk". **Sociaal-culturele praktijken** kunnen in principe overal tot stand komen. Ze ontwikkelen zich in het doelgericht handelen of interageren van mensen met hun omgeving, ingebed in een maatschappelijke en culturele context. Kenmerkend voor sociaal-culturele praktijken is dat het gaat over processen van vormgeving en vernieuwing van individu en maatschappij. Deze processen leiden tot betekenisgeving, integratie in, participatie aan, inrichting van en richtinggeving aan het samenleven en een democratische, solidaire en duurzame samenleving met respect voor het anders-zijn. Sociaal-culturele praktijken en sociaal-cultureel werk bevinden zich in elkaars verlengde of – zo je wil – op de twee uiteinden van een continuüm. De Blende & Dhont (2005) definiëren sociaal-cultureel werk als "sociaal-culturele praktijken die een mate van formalisering, professionalisering en overheidsregulering vertonen" (id: 5).

Men kan bij het begrip 'sociaal-culturele praktijken' niet alleen denken aan een geheel van met elkaar verwante organisaties of praktijken, maar ook aan een gemeenschappelijke wijze van werken. De beroepsbeoefenaars die deze gemeenschappelijke wijze van werken gebruiken, worden doorgaans sociaal-cultureel werk/st/ers genoemd. Men spreekt ook vaak over vormingswerkers, animatoren, consulenten, cultuurwerkers, … De gemeenschappelijke wijze van werken bij deze beroepsbeoefenaars, maar ook de vele vrijwilligers in de veelheid aan organisaties, wordt gevat met de term: sociaal-culturele methodiek.

In het decreet van 4 april 2003 betreffende het **sociaal-cultureel volwassenenwerk** wordt het begrip 'sociaal-culturele methodiek' als volgt gedefinieerd:

> *"een wijze van denken en handelen die gesteund is op reflectie, ervaringsdeskundigheid en wetenschappelijke inzichten; die methodiek wordt door diverse organisaties en hun vrijwillige en professionele medewerkers gebruikt om individuen en groepen aan te spreken en te activeren in één of meerdere bestaansdimensies en in hun diverse leefsituaties; deze bestaansdimensies kenmerken de mens als zin- en waardezoeker, als kennisverwerker, als vaardige actor of creatieve explorator, als cultuurschepper en sociaal wezen; als doelstellingen staan het ontwikkelen van een eigen identiteit, het bevorderen van sociale integratie en maatschappelijke participatie en de opbouw van een democratische, duurzame en inclusieve samenleving voorop; daartoe worden op bewuste en doordachte wijze open kansen geschapen die uitnodigen tot ontmoeting en informeel leren; er worden processen van kritische bewustwording, reflexieve verantwoording en persoonlijke bekwaming gestimuleerd; er wordt aangezet tot de ontwikkeling van sociale, culturele en communicatieve competenties en de vorming van sociale netwerken en culturele symbolen; in het scheppen en benutten van deze kansen zijn de betrokken personen en groepen actieve 'deelnemers' met wie de medewerkers in dialoog treden over de concrete doelen en de aanpak." (Decreet, Art. 2)*

Deze in het decreet te lezen omschrijving is gebaseerd op een uitgebreid onderzoek en een literatuurstudie (Baert & Ketelslegers, 2002; zie ook Baert, 2005). We mogen hierbij zeker niet uit het oog verliezen dat dergelijke decretale bepalingen vooral de professionals in het sociaal-cultureel werk aanspreken en aanbelangen. We komen daar later op terug wanneer we het over verschillende betekenisverleningsperspectieven hebben.
Het sociaal-cultureel volwassenenwerk wordt in het decreet ook duidelijk gepositioneerd in het – grotere en zeer diverse – domein van de volwasseneneducatie. Daarmee wordt de sector beleidsmatig erkend als mede-actor op het vlak van het levenslang en levensbreed leren. In tegenstelling tot de andere actoren op het domein van de volwasseneneducatie, dient het sociaal-cultureel volwassenenwerk zich waar te maken op het vlak van de niet-formele educatie. Het decreet stelt:

> *"niet-formele educatie: een geïnstitutionaliseerde vorm van volwasseneneducatie waarbij de deelnemer kennis, inzicht en vaardigheden vergroot voor zichzelf en anderen, met het oog op persoonsontplooiing en het actief participeren in een democratische samenleving, en waarbij een sociaal-culturele methodiek gehanteerd wordt met zowel open als gesloten doeloriëntaties (…)."*

Het decreet onderscheidt in de sector van het sociaal-cultureel volwassenenwerk tenslotte verschillende werksoorten: verenigingen, regionale volkshogescholen, landelijk gespecialiseerde vormingsinstellingen en bewegingen.

De begrippen sociaal-culturele praktijken, sociaal-cultureel werk en sociaal-cultureel volwassenenwerk, met bijbehorende nuances inspireerden ons onderzoek. Met dit onderzoek willen we meer inzicht krijgen in de betekenis van het deelnemen aan sociaal-culturele praktijken. Om een beter zicht te krijgen op die betekenis bewandelen we de weg van de individuele betekenisverlening van personen. We selecteren daartoe personen die deelnemen aan initiatieven van het sociaal-cultureel volwassenenwerk, maar houden de onderzoeksblik voldoende open en breed. We zullen met andere woorden ook oog hebben voor de betekenis van het participeren aan sociaal-culturele praktijken die niet louter tot het decretaal afgebakende domein van het sociaal-cultureel volwassenenwerk behoren.

1.1.2 De functies van sociaal-culturele praktijken

Om van sociaal-culturele praktijken of sociaal-cultureel werk te kunnen spreken, wordt er in de literatuur steevast gesproken over verschillende functies die het werk vervult (Dekeyser & Vandemeulebroecke, 1992; Wildemeersch, 1993; Cockx, 2000; Baert & Ketelslegers, 2002; De Blende & Dhont, 2005; e.a.). Over welke functies het nu juist gaat of hoe die nu juist moeten omschreven worden, daarover lopen de meningen soms wat uit elkaar. Toch kunnen we stellen dat deze veelheid aan zienswijzen begin 2002 meer en meer gekristalliseerd geraakten en een neerslag vonden in de regelgeving. In het decreet op het sociaal-cultureel volwassenenwerk (4 april 2003) worden er vier functies onderscheiden die als volgt omschreven zijn:

> *gemeenschapsvormende functie: de functie die gericht is op het versterken en vernieuwen van het sociale weefsel en op groepsvorming met het oog op een democratische, solidaire, open en cultureel diverse samenleving;*

> *culturele functie: de functie die, zowel in de brede als de engere zin, gericht is op het verhogen van de participatie aan de cultuur die de samenleving te bieden heeft;*

> *maatschappelijke activeringsfunctie: de functie die gericht is op het organiseren, stimuleren en begeleiden van vormen van maatschappelijk engagement en sociale actie;*

educatieve functie: de functie die gericht is op lerende personen en groepen en die gekenmerkt wordt door het organiseren en begeleiden van educatieve programma's op lokaal en bovenlokaal vlak;

Of sociaal-culturele praktijken deze functies allemaal tegelijk moeten vervullen, of een welbepaald sociaal-cultureel initiatief telkens die vier functies moet bewerkstelligen om als sociaal-cultureel te kunnen bestempeld worden, is niet duidelijk. De wetgever heeft daar blijkbaar een aantal cesuren in getrokken (naar werksoorten in het decreet) die niet blijken overeen te komen met de dagelijkse praktijken (Cockx, 2006). Er bestaat bovendien nog steeds onduidelijkheid of deze decretaal bepaalde functies de enige functies zijn. Als uitgangspunt voor het verdere onderzoek, concentreren we ons in de eerste plaats op de vier decretaal bepaalde functies en hun (eventuele) samenhang.

1.2 De focus op de participatie van het individu

1.2.1 De reflexieve biografie als uitgangspunt

Sedert enkele jaren wijzen verschillende auteurs (Beck, 1986; Giddens, 1991; Melucci; 1996; e.a.) ons op grondige veranderingen in de samenleving en hun gevolgen voor de menselijke ontplooiing. Ze hebben het over structurele veranderingen op het collectieve en op het meer persoonlijke, individuele vlak. Eén van de vaststellingen daarbij is dat individualiseringsprocessen een verschuiving inleiden van een 'standaardbiografie' naar een 'reflexieve biografie'. Het concept van de reflexieve biografie wordt zowel in beschrijvende als in prescriptieve betekenis gebruikt. In beschrijvende betekenis helpt het sociologen als Beck en Giddens om die individualiseringsprocessen meer inzichtelijk te maken. In prescriptieve betekenis verwijst het naar de noodzaak om allerlei agogische praktijken zo in te richten dat ze de zelfwerkzaamheid, de persoonlijke verantwoordelijkheid, flexibiliteit, de employability, enzovoorts bevorderen.

Door het afbrokkelen van de traditionele zingevings- en integratiekaders nemen individuen meer en meer zelf hun biografie in eigen handen. Niet dat deze ontwikkelingen als eenzijdig positief moeten of kunnen beschouwd worden. Het positieve is dat mensen meer vrij-gemaakt kunnen en mogen handelen, het negatieve is dat we vaak ook meer zelfverantwoordelijk moeten handelen en als dusdanig beschouwd worden. Structurele en materiële voorwaarden voor het individuele slagen of falen in het leven respectievelijk de samenleving, dreigen daardoor uit het vizier te verdwijnen. Hierbij moet je niet enkel denken aan 'een doelgroep', denk gerust maar aan je eigen leven. Soms lukt het uitbouwen van een eigen leven wonderwel, een andere keer minder en soms wil dit helemaal niet vlotten[1]. Daarnaast gaat het vaak enkel over Westerse analyses van hoe de huidige samenleving reilt en zeilt en welke de implicaties daarvan zijn voor "het Westers individu".

Ook sociaal-culturele praktijken ontsnappen niet aan de individualiseringsdynamieken die onze hedendaagse samenleving kenmerken. Enerzijds liggen ze mee ten grondslag aan deze ontwikkelingen. Denken we maar aan sociaal-culturele initiatieven waarbij levensloopplanning, persoonlijke vorming, assertiviteit enzovoort centraal staan. Anderzijds zijn sociaal-culturele praktijken een van de vele ruimtes – naast tal van andere – waarvan individuen gebruik

1 Bij elk van deze condities speelt de eigen 'norm' of het 'criterium' mee van waaruit iets als geslaagd, matig geslaagd of als mislukt wordt beoordeeld. We doen over die normen of criteria en het daaraan voldoen geen uitspraken. Elk persoon leeft zijn of haar leven (Cockx, 2004:265-266, 340-342).

kunnen maken om hun biografie vorm te geven. De individualiseringstendens leidt ertoe dat er zowel in de sociale, culturele als in de economische (zij het: Westerse) sfeer een toenemend belang merkbaar is voor de individuele reflexieve sturing van de eigen levensloop en van eigen levensprojecten. Dit belang gaat in de literatuur gepaard met een groeiende interesse voor de biografie, het biografisch werk van het individu en het bijbehorend biografisch leren. Met dit onderzoek sluiten we aan bij deze toegenomen interesse voor het biografisch werk van individuen.

1.2.2 Wat weten we over de participatie aan sociaal-culturele praktijken

Voor wat het participeren in sociaal-culturele praktijken betreft, zijn er de laatste decennia verschillende interessante studies verschenen. Veelal betreft het hier (analyses) van cijfermateriaal dat verkregen werd via bevolkings- of publieksstudies (Laermans e.a., 2007; Pickery, 2009) of het samenbrengen van cijfermateriaal dat verzameld werd via overheidsdiensten of de organisaties voor sociaal-cultureel volwassenenwerk zelf (VRIND, 2009, Boekstaven FOV, 2009). Het is echter zeer moeilijk om de verschillende resultaten met elkaar te vergelijken. Het is eveneens een onbegonnen zaak in het bestek van deze paragraaf een exhaustief overzicht te geven van al de bekomen resultaten die in relatie kunnen gebracht worden met het participeren in sociaal-culturele praktijken.

In de verschillende publicaties wordt de ene keer een strikt onderscheid gemaakt tussen de verschillende beleidsmatige sectoren (podiumkunsten, het sociaal-cultureel volwassenenwerk, het bibliotheekwerk, …); de andere keer is het onderscheid tussen de verschillende contexten van sociaal-culturele participatie te weinig onderscheidend (bijvoorbeeld: cijfers over de participatie aan het verenigingsleven worden in de beschikbare bevolkingsstudies steevast berekend op de deelname aan ‘een ruime’ groep van sociaal-culturele en ‘verwante’ verenigingen, sportverenigingen én verenigingen of clubs verbonden aan een café). Abstractie makend van deze bedenkingen, kunnen we toch enkele – zij het zeer algemene – uitspraken doen in verband met het participeren aan sociaal-culturele praktijken.

Wat de algemene cultuurparticipatie in Vlaanderen betreft, biedt het model dat ontwikkeld werd door Laermans e.a. (2007) een interessante invalshoek. Het model werd geconstrueerd op basis van bevolkingsgegevens gebaseerd op de uithuizige receptieve cultuurparticipatie in relatie tot het domein van de podiumkunsten, musea en het erfgoed (opera, concerten, theater, musea, gebouwen of monumenten, film, …). (Participatie aan het – ook in dit onderzoek ‘breed’ opgevatte – verenigingsleven werd dus niet verdisconteerd, noch het gegeven of de verenigingen toeleidend opereerden). Het model legt relaties tussen leeftijd, scholingsniveau en de frequentie van cultuurparticipatie. Grosso modo is er sprake van de driedeling: **participanten, niet-participanten en passanten**. Het door Laermans e.a. (2007) gepresenteerde model legt vervolgens linken tussen die drie modaliteiten van participatie, de leeftijd (jong-oud) en het scholingsniveau (laag-midden-hoog).

Andere studies tonen aan dat meer dan de helft van de bevolking in 2008 actief lid was van **een of andere vereniging**. De participatie aan het verenigingsleven blijkt vrij stabiel. Een aantal belangrijke verschuivingen heeft zich de voorbije jaren voltrokken. Zo wordt ondermeer een vergrijzing van het verenigingsleven vastgesteld. De gemiddelde leeftijd steeg van 44 jaar in 1998 tot meer dan 47 jaar in 2006. De sociale diversiteit binnen de verenigingen is ook afgenomen. Ze worden homogener qua samenstelling (VRIND, 2009: 207). Participatie aan het verenigingsleven hangt zeer sterk samen met het geslacht, de leeftijd en de socio-

economische situatie van de respondenten. Vrouwen zijn over het algemeen actiever binnen de nieuwe sociale bewegingen maar minder actief binnen de socio-culturele en sportverenigingen dan mannen. Binnen de nieuwe sociale bewegingen en socio-culturele verenigingen zijn vooral de 50 tot 65-jarigen actief. In de sportverenigingen echter ligt de kansverhouding van de twee oudste leeftijdsgroepen ongeveer de helft lager dan deze van de jongste respondenten. Het opleidingsniveau speelt eveneens een belangrijke rol. In alle drie groepen verenigingen nemen de hoger opgeleiden vaker actief deel dan de laaggeschoolden. Mensen die in (grote) steden wonen, en in het geval van sportverenigingen ook mensen die op het platteland wonen, zijn dan weer duidelijk ondervertegenwoordigd in het actieve verenigingsleven in vergelijking met mensen die in landelijke gemeenten wonen. Alleenstaanden, gescheiden of niet, en nooit gehuwde samenwoners hebben significant minder kans op actief lidmaatschap tegenover de kans op geen lidmaatschap in vergelijking met gehuwden. Deelname aan het socio-cultureel verenigingsleven (in brede zin dus) lijkt veeleer iets voor partners in een stabiele relatie. Dit geldt echter niet voor nooit gehuwde alleenstaande vrouwen: zij zijn naar schatting zelfs net iets actiever binnen het socio-culturele verenigingsleven dan gehuwde vrouwen (Wijckmans Jappens & Van Bavel, 2009). Het blijkt ook zo te zijn dat 14 % van al de respondenten die de voorbije 12 maanden een opleiding of cursus hebben gevolgd, dat deden bij een vorming of cursus ingericht door sociaal-culturele verenigingen, syndicale vormingsinstellingen, vormingsinstellingen voor personen met een handicap, bibliotheken, cultuurcentra, volkshogescholen of vormingsinstellingen. (Ter vergelijking: 24 % deed dat bij een aanbieder van volwassenenonderwijs, 17 % bij een aanbieder voor beroepsopleidingen en 36 % bij een privaat opleidingsinstituut of via een opleiding op het werk) (…). Een derde van de leden van verenigingen en bewegingen neemt maandelijks of meer, deel aan vormende activiteiten in bredere zin, zoals het bijwonen van informatieavonden, trainingen, praatgroepen of kadervorming (Decraene, Glorieux & Moens, 2007). Tenslotte stelt men ook vast dat – in bevolkingsstudies[2] – vrouwen minder bestuursfuncties uitoefenen in verenigingen dan mannen (Smits & Elchardus, 2009).

Specifiek voor de door het beleid afgebakende sector van het sociaal-cultureel volwassenenwerk (Boekstaven FOV, 2009):

- is er in **verenigingen** sprake van 2,2 miljoen lidmaatschappen en 9,7 miljoen deelnames; de verenigingen tellen samen 213.890 vrijwilligers. Van deze vrijwilligers nemen er 142.333 een verantwoordelijkheid op als bestuurder;
- presteerden de regionale volkshogescholen of **Vormingplus-centra** 35.023 uren educatieve activiteiten met in totaal 72.274 deelnames;
- organiseerden de **landelijk (gespecialiseerde) vormingsinstellingen** 111.128 uren educatieve activiteiten waarop 234.990 deelnames geteld werden;
- blijkt de werking van **bewegingen** (vooralsnog) moeilijk in cijfers te vatten. Met gerichte campagnes brengen bewegingen hun thema onder de aandacht van iedere burger, het politiek bestel en de pers. Ze doen daarvoor een beroep op tal van burgers en vrijwilligers die ze aansporen het heft mee in handen te nemen en hun stem te laten horen.

Recent onderzoek over het brede domein van het **vrijwilligerswerk** in België en Vlaanderen toont aan dat het vrijwilligerswerk in culturele verenigingen, gezondheidsorganisaties, mensenrechtenverenigingen, natuurverenigingen en sportverenigingen is toegenomen. Vrijwilligerswerk in religieuze, liefdadigheids- en vrouwenverenigingen daarentegen is stabiel gebleven of lichtjes afgenomen (Smits & Elchardus, 2009). Longitudinale studies naar vrijwilligerswerk in een brede waaier van verenigingen tonen wel enige fluctuatie aan, maar laten niet toe te spreken over een dalende tendens in het vrijwilligerswerk in België. “We zien zelfs een lichte toename van 1996 tot 1998 (van 15 % tot 20 %). Na een periode van stagnatie van 1998

2 Het gaat hier over gegevens uit bevolkingsstudies. Als we kijken naar organisaties voor sociaal-cultureel volwassenenwerk, dan moet mee in rekening gebracht worden dat verschillende organisaties specifiek doelgroepgericht werken (vrouwen, personen met allochtone roots, personen met een handicap, holebi’s, enzovoort). Concreet en anders geformuleerd: in een vrouwenvereniging of –beweging zal het aandeel vrouwen wel hoger zijn dan het aandeel mannen dat een bestuursfunctie opneemt.

tot 2000, daalt het aantal mensen dat vrijwilligerswerk verricht tot 17 % in 2001. Hierna herstelt het aantal vrijwilligers zich om in 2005 op een percentage vrijwilligers te komen van bijna 20 %" (Smits & Elchardus, 2009:243). Ouderen blijken vaker aan vrijwilligerswerk te doen dan jongeren. Hogeropgeleiden en mannen doen vaker aan vrijwilligerswerk dan lageropgeleiden en vrouwen, terwijl huisvrouwen en studenten vaker vrijwilligerswerk doen dan werkenden. Ook (on)regelmatig praktiserende katholieken en christelijken doen vaker vrijwilligerswerk dan ongelovigen en onverschilligen. Smits & Elchardus (2009) menen dat wat de evolutie van het vrijwilligerswerk betreft, er geen reden tot zorg is. Ze stellen zelfs een toename vast van het vrijwilligerswerk over de laatste 30 jaar (id.).
Verder in dit rapport zal blijken dat verschillende van deze inzichten mee richting gaven aan ons onderzoek. Het tot op heden beschikbare onderzoeksmateriaal verschaft ons wel enig inzicht over de participatie 'aan' sociaal-culturele praktijken, het zegt ons echter weinig tot niets over de participatie 'in' sociaal-culturele praktijken. Kwalitatief materiaal over de betekenis van sociaal-culturele praktijken voor het deelnemende individu ontbreekt tot op heden. Met het voorliggende onderzoek willen we daar tegemoet aan komen.

1.3 Methodologische uitgangspunten

1.3.1 Een constructivistische visie op onderzoek

De visie waarop we ons in dit kwalitatief onderzoek baseerden, is een constructivistische visie op de werkelijkheid (Röling, 1995; Steyaert, 1994). Individuen en groepen van mensen delen met elkaar betekenissen zodat (gedeeltelijk) gedeelde werelden (kunnen) ontstaan (Hellemans, 1989; Snick, 1996). "Dit wil nog niet zeggen dat ieder mens volstrekt op eigen houtje betekenissen construeert. In het proces van zingeven aan de wereld, dat in principe gedurende het hele leven kan doorgaan, stemmen we onze eigen zingeving ook af op die van anderen, en worden betekenissen ook door anderen gesuggereerd: anders zou samen handelen niet mogelijk zijn." (Wardekker, 1999: 58). Wie we zijn, vinden we in allerhande betekenissen en betekeniskaders. Die constitueren wie wij willen, mogen en – tegelijk ook slechts – kunnen zijn.

In dit onderzoeksrapport gaan we ervan uit dat de realiteit zich voordoet als complex, multidimensioneel en meervoudig interpreteerbaar. We vertrekken van de visie dat de onderzoeker en het (de) onderzochte(n) interactief betrokken zijn op elkaar. Kennis komt tot stand in die relatie. Wat gekend kan worden, is verbonden met de handelingen en activiteiten van en tussen de particuliere onderzoeker(s) onderling, de onderzoeker(s) en de particuliere onderzoekssubjecten, alsook de auteurs van dit onderzoeksverslag met de data en de wetenschappelijke literatuur. Naarmate de onderzoeksactiviteiten vorderen, krijgen de bevindingen meer en meer gestalte doorheen de interactieve betekenisverlening en de daaraan verbonden linguïstische activiteiten. Kennisontwikkeling en onderzoeken vatten we op als een sociale praktijk, een gezamenlijk werk tussen onderzochten en onderzoekers of nog: als een collaboratief leerproces (Wardekker, 1999; Bouwen, 2001). De stem van de auteurs doorheen de onderzoekswerkzaamheden is dan ook die van de "gepassioneerde deelnemer", die van de "veranderkundige intellectueel" (Guba & Lincoln, 1994: 112) en die van – samen met de geïnterviewden zelf

– “co-onderzoeker” in het collaboratief leerproces tussen onderzoeker en de geïnterviewden (Wardekker, 1999: 65), maar ook tussen ál de anderen die betrokken werden in het onderzoek.

We hebben gekozen voor de methodologie van de “grounded theory” benadering (Strauss & Corbin, 1994, 1990). De methodologie van de grounded theory – of gefundeerde theoriebenadering – werd ontworpen om onderzoekers te leiden bij de productie van theorie met een grote conceptuele dichtheid. Men spreekt van een ‘gefundeerde’ theorie omdat het proces van voortdurend interpreteren en herinterpreteren en het ontwerpen van concepten haar fundamenten vindt in de onderzoeksdata. Hiermee bedoelen we geenszins dat theorie enkel na interpretatie van de data tot stand komt (wat deze grounded theory benadering eerder wel postuleerde). Data, maar ook theorie, krijgen slechts betekenis en vorm vanuit het wisselspel tussen beide, waarbij de onderzoeker – met zijn geselecteerde theoretische concepten en onderzoeksvragen – het verbindende element vormt. Een dergelijke relatie tussen theorie en praktijk wordt abductief genoemd (Smaling, 1987; Steyaert, 1994). Abductie gaat niet over het toetsen vanuit de theorie afgeleide hypothesen (of deductie), noch over het ontwerpen van een samenhangend geheel van hypothesen (of inductie). Bij abductie is sprake van de voortdurende constructie en reconstructie van op hun beurt sociale constructen op basis van een logica die tussen een rechtvaardigings- en ontdekkingslogica in gesitueerd wordt (Smaling, 1987).

1.3.2 Belevingsonderzoek via de biografische methode

Op een meer concreet niveau hebben we ervoor geopteerd om de betekenis van sociaal-culturele praktijken zichtbaar te maken aan de hand van belevingsonderzoek. “Bij onderzoek naar de ‘beleving’ van mensen wordt gevraagd naar het geheel van gevoelens, waarderingen en ervaringen van individuele mensen (of kinderen) met betrekking tot een bepaalde situatie of een verschijnsel, of anders gezegd: naar de wijze waarop die mensen daaraan betekenis verlenen” (Eggermont, 1999:173). Theorieën die het persoonlijk betekenisverleningsperspectief als uitgangspunt nemen, zijn de sociaal-culturele praktijken alles behalve vreemd. Als centraal punt hebben we dan ook de betekenisverlening van het concrete individu genomen, de persoon die op zijn/haar eigen wijze deelneemt en – heeft aan het samenleven. We willen de betekenis van sociaal-culturele praktijken zichtbaar maken aan de hand van de reconstructie van levens- en leergeschiedenissen. In dit verband spreekt men ook wel over de biografische methode. “Bij de levensgeschiedenis of biografie, ligt de nadruk op de subjectieve beleving van individuen of groepen” (Tilanus, 1997:48). Om daar inzichten uit te verwerven, om vanuit die betekenisverlening de nodige conclusies te kunnen trekken, is het aanbevolen onderzoek te doen dat narratief, constructivistisch, contextualistisch, interactionistisch en dynamisch van aard is (Cockx, 2004). Daarom kozen we hier voor biografisch onderzoek.

Het is blijkbaar niet eenvoudig om een eenduidige definitie te geven van biografisch onderzoek (Cockx, 2005). Biografisch onderzoek komt onder vele vormen voor (één of meerdere levensverhalen, één enkel verhaalmoment of een reeks van diepgravende interviews, verticale en/of horizontale analyses, al dan niet aangevuld met versies van bij het verhaal betrokkenen, het gehele leven of één thematiek, …). De biografische methode wordt in verschillende disciplines (sociologie, antropologie, geschiedkunde, …) op een verschillende manier toegepast en de verantwoording van de methode gebeurt vanuit verschillende wetenschapstheoretische stromingen (realisme, poststructuralisme, symbolisch interactionisme, …). Volgens Kochuyt (1993: 10) reikt een definitie die het gehele panorama aan onderzoekspraktijken wil

beslaan dan ook niet verder dan een tautologie: de biografische methode neemt levensverhalen tot voorwerp van onderzoek. Cockx (2005) definieert biografisch onderzoek als: “dat onderzoek dat de individuele levensloop en/of de levensverhalen van personen tot voorwerp van onderzoek neemt” (ib: 11).

Vanuit een onderzoekersstandpunt – maar ook vanuit agogisch perspectief – is het daarbij belangrijk te weten dat een biografie van een persoon vanuit twee invalshoeken benaderd kan worden. In het eerste geval komt de klemtoon te liggen op de feitelijke beschrijving van het leven of deelcomponenten daarvan. Het gaat daarbij dan over de biografie als het werkelijk geleefde leven en de accurate reconstructie van de chronologie en de feiten die zich in dat leven hebben afgespeeld (= levensloop). In het tweede geval gaat het over het verhaal omtrent dat leven (= levensverhaal). Hierbij wordt het verhaal over het leven (en niet zozeer het feitelijk geleefde leven) als uitgangspunt voor de verdere onderzoekswerkzaamheden genomen. Iedereen heeft een verhaal over zijn of haar leven of aspecten van dat leven. Wanneer mensen hun levensverhaal vertellen, blikken ze in beleefde betekenissamenhangen terug en maken ze toekomstplannen. In hun levensverhaal vertellen mensen over hun eigen handelen, hun leven en zichzelf. Ze beschrijven gebeurtenissen die ze in hun leven hebben meegemaakt, hoe ze dit beleven en op welke manier hun ervaringen richtinggevend waren en zijn voor zowel hun huidig als hun toekomstig handelen

Tijdens dit verhalen interpreteren en herinterpreteren ze voortdurend hun eigen handelen en hun wijze van in-de-wereld-zijn. De biografie als levensverhaal is het talige construct als resultaat van het voortdurend construeren en reconstrueren van iemands ervaringswerkelijkheid over het leven (of aspecten daarvan). Vanuit een interpretatief-hermeneutisch standpunt komt de klemtoon dan te liggen op de interpretatie van dat leven en op de subjectieve betekenisverlening daarvan door de betrokkene zelf. In dit geval doet het er niet toe of de betrokken persoon de ‘juiste’, ‘waargebeurde’, ‘objectief feitelijk te achterhalen’ of ‘volledige’ informatie geeft omtrent diens biografie. Wat wel telt, is de ‘waarlijke’ en ‘waarachtige’ beleving van de betrokkene zelf in de narratieve (re-)constructie van het eigen leven.

1.4 Probleemstelling en onderzoeksvragen

We stelden dat er tot op heden nog maar weinig onderzoeksmateriaal beschikbaar is over de participatie ‘in’ sociaal-culturele praktijken. Daarom gaan we met dit onderzoek op zoek naar de resultaten van het participeren in sociaal-culturele praktijken. ‘Resultaten’ vatten we hierbij niet op in termen geressorteerde of meetbare oorzaak-gevolg-relaties van door aanbieders van sociaal-cultureel werk ingezette (interventie)strategieën. Het gaat in dit onderzoek met andere woorden niet over een effectmeting vanuit de aanbodzijde. De vraag naar ‘resultaten’ van sociaal-culturele praktijken willen we met dit onderzoek in de eerste plaats beter ‘begrijpen’ en beter op begrip brengen.

We willen met dit onderzoek meer inzicht verwerven in de betekenis van sociaal-culturele praktijken. We kiezen er radicaal voor om te werken vanuit het betekenisverleningsperspectief van het individu zelf. We richten daartoe de focus op het biografisch werk dat individuen

verrichten. Wat is de relevantie van sociaal-culturele praktijken in het leven van participanten? Op welke wijze krijgt het participeren in sociaal-culturele praktijken vorm in een tijdsgewricht van reflexieve biografieën?

Hiervoor zagen we dat wanneer we naar het sociaal-culturele veld willen kijken, we een onderscheid kunnen maken in de mate van formalisering, overheidsregulering en professionalisering. Sociaal-culturele praktijken met een hoge mate van professionalisering en formalisering zijn te situeren in de van overheidswege gereguleerde sectoren van het sociaal-cultureel volwassenenwerk, de bibliotheeksector, het jeugdwerk, de cultuur- en gemeenschapscentra en de sector van het cultureel erfgoed. Bovendien doen er zich ook allerhande sociaal-culturele praktijken voor buiten deze geformaliseerde en van overheidswege gereguleerde initiatieven. Het concept 'sociaal-culturele praktijken' als dusdanig situeert zich al vrij dicht bij de persoon zelf (weliswaar in relatie met anderen). Sociaal-culturele praktijken kunnen zich zowel binnen als buiten contexten met een hoge graad van formalisering, professionalisering en overheidsregulering voordoen. Het onderzoeksveld kan bijgevolg als volgt afgebakend worden:

Figuur 1: Conceptueel model in verband met sociaal-culturele praktijken

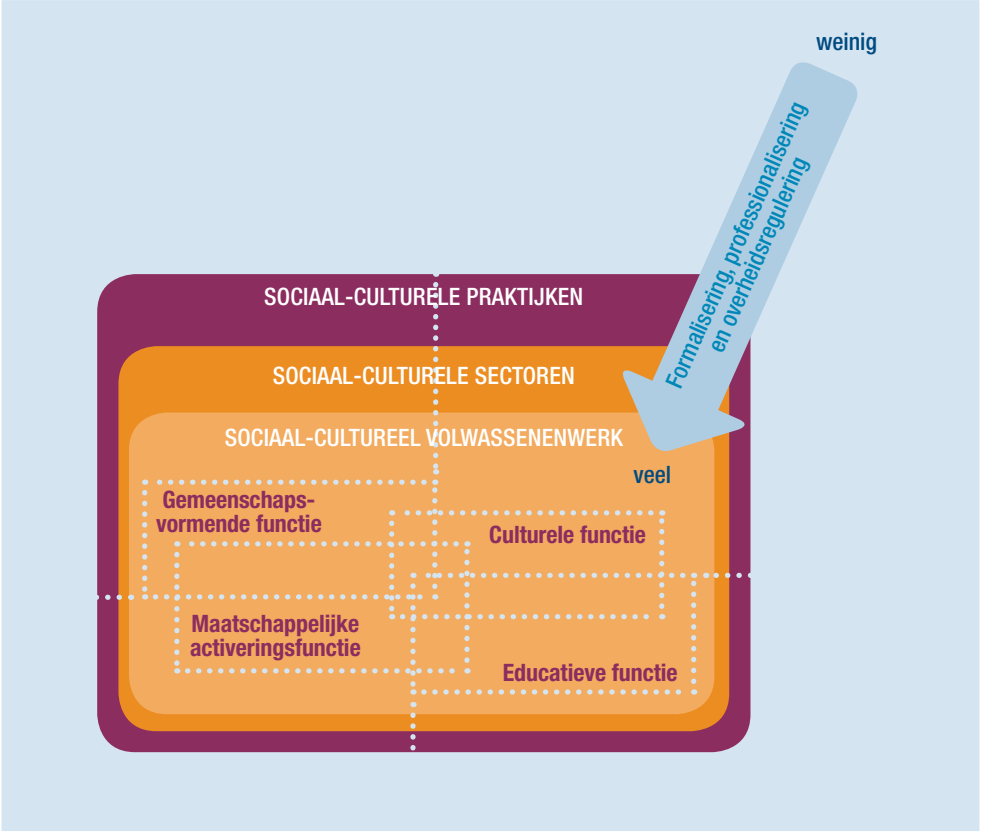

In Figuur 1 richten we onze blik op sociaal-culturele praktijken. Dat is de focus van ons onderzoek. Een enkel individu kan zich in de verschillende onderscheiden domeinen van sociaal-culturele praktijken afzonderlijk bewegen of in een combinatie van die domeinen. Bijkomend dient opgemerkt te worden dat we met Figuur 1 duidelijk aangeven dat we in dit onderzoek niet-participanten aan sociaal-culturele praktijken verder buiten beschouwing laten.

In dit onderzoek gaat onze interesse uit naar de betekenis van het deelnemen aan sociaal-culturele praktijken voor deelnemers. Als we hier en later spreken over resultaten van participeren in sociaal-culturele praktijken, dan zal het gaan over wat een individu daarbij als een resultaat beschouwt, verwoordt en betekent.

Al het voorgaande leidt ons tot de drie volgende onderzoeksvragen:

1. Welke zijn **resultaten** van het participeren in sociaal-culturele praktijken op het vlak van het individu, een persoon? Hoe zien die resultaten eruit?
2. Welke is de **betekenis** respectievelijk zijn de betekenissen van sociaal-culturele praktijken voor het individu?
3. Welke **lessen** kunnen we uit de opgedane inzichten trekken voor het (toekomstig) professioneel sociaal-cultureel handelen?

Hoofdstuk 2

Methodologische verantwoording

Selecties, interviews en de dataverwerking

Inleiding

In dit tweede hoofdstuk bieden we de lezer inzicht in de gevolgde onderzoeksweg. We bieden inzicht in en verantwoorden verschillende keuzes die we maakten. Dit is belangrijk in functie van het criterium van betrouwbaarheid dat aan wetenschappelijk onderzoek gesteld wordt. In kwalitatief onderzoek wordt dit criterium gedefinieerd in termen van navolgbaarheid. Het komt er als onderzoekers op aan zo duidelijk mogelijk aan te geven welke keuzes er gemaakt werden en welke stappen er gezet werden.

In een eerste paragraaf staan we stil bij de concepten, begrippen en categorieën die onze selectie van potentiële informanten bepaalden. In de tweede paragraaf verhalen we over hoe we de informanten op het spoor kwamen. De derde en vierde paragraaf handelen over de wijze van dataverzameling en –verwerking.

2.1 Bepaling van de informanten

2.1.1 Denken in termen van informanten

Om aan de nodige gegevens te geraken, deden we een beroep op informanten. We gebruiken hier – en verder – de term ‘informanten’ i.p.v. respondenten, geïnterviewden of interviewees. Een informant is “a native speaker engaged to repeat words, phrases, and sentences in his own language or dialect as a model for imitation and a source of information” (Spradley, 1979: 25). Een informant “talks about activities and events that make up his lifestyle” (ib.: 28). Deze term staat volgens Spradley (1997) in contrast met de termen ‘subjecten’, ‘actoren’ en ‘respondenten’. De term ‘subjecten’ wordt gebruikt in de sociale wetenschappen wanneer het gaat over het testen van hypothesen. Een subject definieert niet wat belangrijk is voor de onderzoeker, een informant doet dit wel (ib.: 29). ‘Respondenten’ zijn personen die antwoorden op vragenlijsten en vragen die de cultuur van de wetenschapper weerspiegelen; dit in tegenstelling tot informanten die ook wel antwoorden op vragen, maar waarbij de vragen bepaald worden door de taal van de informanten zelf. ‘Actoren’, ten slotte, zijn de objecten van observatie in een natuurlijke setting (Spradley, 1979).

2.1.2 Differentiëren naar rollen en socio-demografische kenmerken

In Figuur 1 bakenden we ons onderzoeksveld af in termen van de mate van formalisering, overheidsregulering en professionalisering. Wilden we onze zoektocht naar de betekenis van sociaal-culturele praktijken verder operationaliseren, dan hielp het ons niet verder om te blijven denken in al te strikte tweedelingen (zoals professioneel-niet professioneel, wel of niet geformaliseerd, wel of niet geregeld door overheidsinstanties). We stelden vast dat we deze

tweedelingen beter opvatten als een complex geheel van continua. Consequent met onze zoektocht naar de betekenis voor het individu, verfijnden we deze continua naar de verschillende rollen die personen (mogelijk) kunnen vervullen. We zijn ons ervan bewust dat één persoon verschillende van die rollen tegelijkertijd kan vervullen of – in relatie tot een tijdsperspectief – in verschillende combinaties met elkaar vervuld kan hebben. We onderscheidden:

- het op het moment van het onderzoek niet bij het sociaal-cultureel volwassenenwerk betrokken individu dat:
  - Nu niet meer maar vroeger ooit betrokken was als deelnemer, vrijwilliger, bestuurslid, professional, bestuurder, beleidsmaker (telkens al dan niet in combinatie met elkaar)
  - Vroeger niet betrokken was en nu ook niet betrokken is bij het sociaal-cultureel volwassenenwerk
- het op het moment van het onderzoek bij het sociaal-cultureel volwassenenwerk betrokken individu:
  - deelnemer
  - vrijwilliger
  - bestuurslid
  - professional
  - bestuurder
  - beleidsmaker

(telkens al dan niet in combinatie met elkaar)

Voor het bepalen van de informanten hebben we daarnaast ook nog een aantal belangrijke sociaal-demografische indicatoren en identiteitskenmerken mee in rekening gebracht.

- Voor wat sociaal-demografische indicatoren betreft zijn dit:
  - Leeftijd
  - Geslacht
  - Opleiding
  - Huisvesting
  - Woonplaats/provincie
  - Werkend/werkzoekend/uitkeringsgerechtigd

- Op het vlak van identiteitskenmerken zijn dit:.
  - Seksuele geaardheid
  - Met of zonder handicap
  - Etnisch-culturele achtergrond

Tot slot was het belangrijk dat we bij de selectie van de informanten voldoende variatie voorzagen voor wat hun vroegere of actuele betrokkenheid betreft bij één of meerdere van de vier verschillende werksoorten van het sociaal-cultureel volwassenenwerk, zijnde:
- Volkshogescholen
- Vormingsinstellingen
- Verenigingen
- Bewegingen

Het combineren van al deze kenmerken leidde tot een vrij ingewikkelde 'beslissings'-matrix.

Tabel 1: Ruwe versie van de beslissingsmatrix

	Volkshogescholen		Vormingsinstellingen		Verenigingen		Bewegingen	
Nooit betrokken								
Ooit betrokken • D • V • B1 • P • B2 • B3	Et-Cult	Handic	Handic	Werkz		Medior	Werkz	
Nu betrokken • D • V • B1 • P • B2 • B3		Medior		Holebi	Et-cult	Holebi	Medior	Et-cult
	Man	**Vrouw**	**Man**	**Vrouw**	**Man**	**Vrouw**	**Man**	**Vrouw**

Daar we zoeken naar welke de betekenis van sociaal-culturele praktijken voor het individu is, leek het ons weinig zinvol om interviews af te nemen bij mensen die nooit betrokken zijn geweest. In de volgende stap verfijnden we onze basismatrix.

2.1.3 Naar een combinatie van kenmerken

Met de hiervoor vermelde selectiecriteria inzake rollen en socio-demografische kenmerken van de potentiële informanten aanwezig op de achtergrond, onderscheidden we modaliteiten van participatie namelijk:

- enkelvoudige betrokkenheid: mensen die in het verleden of op dit moment maar een enkele keer bij één organisatie betrokken zijn;
- meervoudige betrokkenheid: individuen die op verschillende manieren (verschillende rollen) bij het veld betrokken zijn, of bij verschillende organisaties, of op meerdere momenten in de tijd (of combinaties hiervan);
- meer duurzame of levenslange betrokkenheid: mensen die langere tijd betrokken zijn bij een zelfde organisatie, doelgroep of thema.

In onderstaande figuur duiden we kort die categorie van de types van betrokkenheid bij het sociaal-culturele veld en wat dit betekent voor de belangrijkste rollen in bovenstaande matrix. We kunnen de onderstaande figuur nog verder uitsplitsen naar geslacht, leeftijd en werksoort, maar dat zou hier ten koste gaan van de overzichtelijkheid (een dergelijk overzicht is terug te vinden in de bijlagen). Bovendien was het onze bedoeling een zo groot mogelijke verscheidenheid na te streven over het gehele staal aan informanten en niet noodzakelijk binnen elke categorie.

Tabel 2: matrix van rollen en mate van betrokkenheid op het sociaal-culturele veld

	Eenmalig/ enkelvoudig	Meervoudig	Meer duurzaam of levenslang (in tijd of rollen)
DEELNEMER EN VRIJWILLIGER	1 Vooropgestelde aantal: geen Effectieve aantal: 3	2 Selectie: via de organisaties Vooropgestelde aantal: 10 Effectieve aantal: 10	3 Selectie: via de organisaties Vooropgestelde aantal: 10 Effectieve aantal: 9
PROFESSIONAL -werker -coördinator -onderzoeker	4 Vooropgestelde aantal: geen Effectieve aantal: geen	5 Selectie: visiedag culturele functie + bewegingen Vooropgestelde aantal: ca 2 Effectieve aantal: 2	6 Selectie: visiedag culturele functie + bewegingen Vooropgestelde aantal: ca 2 Effectieve aantal: 2
BELEIDSMAKER Zowel lokaal als bovenlokaal	7 Vooropgestelde aantal: geen Effectieve aantal: geen	8 Vooropgestelde aantal: geen Effectieve aantal: geen	9 Selectie: via de organisaties Vooropgestelde aantal: 1 Effectieve aantal: 1

In bovenstaande tabel staat ook het aantal informanten aangegeven dat we selecteerden om te interviewen. Op basis van enkele korte vragen in een enquête (zie verder) hebben we profielen opgesteld van al de mogelijke informanten. Aan de hand van die profielen werden de informanten geselecteerd en opnieuw gecontacteerd met de vraag of ze een diepte-interview wilden geven. De informanten indelen in bovenstaande matrix op basis van enkele korte, gesloten vragenlijsten, is een werk waar heel wat interpretatie van de onderzoeker bij komt kijken. Nadien hebben we onze informanten opnieuw ingedeeld in onze matrix, maar dan op basis van het diepte-interview dat veel meer informatie bevat. Als we de vooropgestelde aantallen op die manier vergelijken met de reële aantallen, zien we dat hier lichte verschillen op zitten, maar dat de spreiding over de verschillende categorieën de vooropgestelde aantallen voldoende benadert. Uiteraard komt ook bij deze indeling op basis van de interviews nog altijd een stukje interpretatie kijken.

Bij de a posteriori terugkoppeling van de interviews aan onze vooropgestelde matrix, bleek dat drie informanten eerder thuishoren in het type 'eenmalige' betrokkenheid. Deze interviews werden meegenomen in het onderzoek en op dezelfde manier geanalyseerd als de andere interviews. De oorspronkelijk 25 geselecteerde informanten zijn in een latere fase nog aangevuld met 2 andere informanten, namelijk een jongere in de categorie onder 25 jaar en een mannelijke allochtoon. Bij onze oorspronkelijke selectie van 25 ontbraken personen behorend tot deze eerste categorie, alsook een persoon behorend tot de tweede categorie. We ondernamen een bijkomende zoektocht, met resultaat. In totaal interviewden we 27 informanten en slaagden we erin aan de hand van deze 27 personen een zo groot mogelijke diversiteit te garanderen.

2.2 Selectie van de informanten

Het beoogde staal aan informanten diende garant te staan voor de grote diversiteit die sociaal-culturele praktijken kenmerken. We gingen daarvoor niet enkel op zoek naar deelnemers aan sociaal-culturele praktijken, maar ook naar enkele professionals en een persoon die ook als beleidsmaker getypeerd kon worden (cf. Tabel 2). We bevroegen vertegenwoordigers van deze laatste twee categorieën in termen van de relevantie van sociaal-culturele praktijken in het licht van hun biografie. We gaan hierna in op de gevolgde werkwijzen waarop we onze pool aan informanten samenstelden.

2.2.1 Selectie van de professionals

Op de visiedag met betrekking tot de culturele functie van het sociaal-cultureel volwassenenwerk op 10 oktober 2008 werd aan de aanwezige professionals gevraagd een vragenlijst in te vullen die in de deelnemersmap zat (zie bijlage 1). In die vragenlijst werd behalve naar hun huidige functie, ook gevraagd naar hun betrokkenheid op het sociaal-cultureel werk buiten hun (hoofd)job. Het laatste item van de vragenlijst behandelt de bereidheid om eventueel later nog een interview te geven. 27 formulieren werden ingevuld terugbezorgd, 23 van hen verklaarden bereid te zijn nog verder mee te werken.

In deze 23 formulieren zochten we naar 3 professionals die volgens onze classificatie pasten in een vak 5 of 6 van Tabel 2. Er was niemand van de werkvorm ‘bewegingen’ aanwezig op de visiedag voor de culturele functie. Bij de zoektocht naar vrijwilligers en deelnemers hebben we van één beweging ook enquêtes van professionals ingevuld toegezonden gekregen. Hieruit hebben we dan een geschikte professional geselecteerd.

2.2.2 Selectie van de deelnemers/vrijwilligers

Via de organisaties

Tabel 1 en Tabel 2 maken duidelijk dat we streefden naar deelnemers en vrijwilligers die allemaal een zekere betrokkenheid hebben bij het sociaal-cultureel werk, maar voor de rest zo verscheiden mogelijk zijn. We kozen ervoor deze mensen te zoeken via de organisaties zelf. Op die manier hielden we de verscheidenheid zelf in de hand. Door te selecteren uit heel verschillende organisaties calculeerden we mogelijke verschillende profielen van deelnemers en vrijwilligers in.

Concreet hebben we heel wat organisaties gecontacteerd met de vraag om bij een vorming/activiteit/bijeenkomst korte vragenlijsten (zie bijlage 2) uit te delen en ingevuld weer op te halen. Samen met een verantwoordelijke van de organisatie werd bekeken op welke manier en wanneer deze enquêtes verspreid werden onder de deelnemers en vrijwilligers. We hielden er rekening mee, dat deze enquête werd ingevuld door zoveel mogelijk mensen van één activiteit. Het was niet de bedoeling dat de organisatie in onze plaats de deelnemers selecteerde. Op die manier hielden we de mogelijkheden open om ook minder gewenste verhalen over de betekenis van sociaal-culturele praktijken te detecteren.

Welke organisaties

Bij de keuze van de organisaties om tot ons staal aan informanten te komen, is er voor gezorgd dat deze zo verscheiden mogelijk waren voor wat betreft hun doelgroepbenadering, ideologische en levensbeschouwelijke strekking. Daarnaast hielden we rekening met de verschillende werksoorten. We zochten ook naar de nodige diversiteit inzake grote of kleine organisaties, organisaties die vooral met lokale groepen werken versus organisaties die in grote steden actief zijn. We brachten tevens de geografische spreiding in rekening. We rekruteerden deelnemers via de volgende kanalen:

- VOLKSHOGESCHOLEN
  - Volkshogeschool Gent-Eeklo
  - Volkshogeschool Kempen
  - Citizenne

- BEWEGINGEN
  - Zij-kant
  - VAKA-hand in hand
  - LINC
  - Getbasic
  - De maakbare mens

- VORMINGSINSTELLINGEN
  - Natuurpunteducatie
  - Wisper
  - De Kei
  - CVV, partner in christelijk vormingswerk
  - Werknemerswelzijn

- VERENIGINGEN
  - Internationaal comité
  - Voormalige Holebifederatie, nu Çavaria
  - Vlaams verbond voor gepensioneerden
  - KAV, vrouwen die bewegen
  - Vermeylen fonds
  - Gezinsbond

De meeste van bovenstaande organisaties toonden hun bereidheid om mee te werken. Drie organisaties zagen binnen de tijdsplanning van ons onderzoek niet direct mogelijkheden of zagen het niet zitten om onder hun leden en vrijwilligers enquêtes te verspreiden. Nog eens drie organisaties hebben achteraf afgehaakt of zijn er niet in geslaagd om enquêtes terug te bezorgen. Als we kijken naar de interviews, is er een breed scala aan organisaties vertegenwoordigd: de verschillende werksoorten, de verschillende ideologische strekkingen, grote en kleine, en ook veel niet erkend sociaal -cultureel volwassenenwerk.

Selectie voor de interviews

Voor de uiteindelijke selectie van de informanten namen we een theoretische steekproef van alle ingevulde vragenlijsten die we terugkregen. Deze theoretische steekproef is gebaseerd op:
- meer dan een eenmalige betrokkenheid bij het sociaal-culturele veld;
- bereid zijn om verder mee te werken aan het onderzoek door een interview te geven.

De verdere selectie gebeurde op basis van:

Sociaal-demografische criteria:
Hiermee hebben we een grote spreiding gerealiseerd in de criteria zoals vooropgesteld (zie Tabel 1 en Tabel 2). Dit zijn: geslacht, leeftijd, opleiding, woonplaats en werkend/werkzoekend/uitkeringsgerechtigd. Deze kenmerken worden in de enquête rechtstreeks bevraagd. Behalve deze demografische kenmerken, hadden we ook aandacht voor enkele identiteitskenmerken (zie ook Tabel 1). We denken bijvoorbeeld aan seksuele geaardheid en etnisch-culturele achtergrond. Omwille van de gevoeligheid van deze thema's werden deze niet rechtstreeks bevraagd in de enquête. Om te zorgen dat er ook met betrekking tot deze identiteitskenmerken een zekere diversiteit is, hebben we organisaties die specifiek rond deze doelgroepen werken mee opgenomen in het onderzoek.

Kwalitatief-interpretatieve criteria:
In de rondgedeelde enquête waren de vragen 7.1 en 7.2 open vragen die peilen naar ervaringen van de informanten (zie bijlage 2). Deze vragen luidden als volgt:
- 7.1 Beschrijf een positieve ervaring of hoogtepunt verbonden met je deelname aan verenigingen/bewegingen/cursussen.
- 7.2 Beschrijf een negatieve ervaring of dieptepunt verbonden met je deelname aan verenigingen/bewegingen/cursussen.

Hier hebben we al een eerste keer, heel kort, de informanten in hun eigen woorden aan het woord gelaten. In deze categorie kwamen heel veel verschillende thema's aan bod. We lijstten deze thema's op en alle terug gekregen enquêtes werden naast deze thema's gelegd. Op die manier zorgden we ervoor dat we bij de uiteindelijke selectie van de informanten voor de interviews, zo veel mogelijk verschillende thema's op vraag zeven aan bod lieten komen

2.2.3 Selectie van een beleidsmaker

We interviewden tenslotte een persoon die vanuit een langer durend engagement in het sociaal-cultureel werk doorgroeide in de beleidsstructuren binnen de samenleving. Aanvankelijk dachten we hiervoor één iemand zeer gericht te contacteren, maar net omwille van de ingebouwde en het volgehouden streven naar diversiteit bij de selectie van de informanten bleek deze persoon te behoren tot de startpool van de eerste, oorspronkelijk 25 geselecteerde informanten

2.3 Dataverzameling

Alle informanten werden persoonlijk opgebeld. Er werd gepolst of zij, enkele maanden na het invullen van de schriftelijke enquête nog steeds bereid waren om mee te werken met het onderzoek. Eén informant was, ondanks het eerder toezeggen niet bereid tot een interview. Van een andere geselecteerde informant was enkel het e-mail adres beschikbaar. Deze informant heeft niet gereageerd op de vraag voor een interview via e-mail. Deze informanten werden vervangen door informanten met een gelijkaardig profiel uit onze basispool.

De datum en plaats van het interview werden telefonisch afgesproken. In de meeste gevallen vond het interview plaats bij de informanten thuis. Andere plaatsen waren cafés of de bar van de organisatie waarin zij (onder andere) actief zijn.

We werkten met semi-gestructureerde biografische interviews. Dit betekent dat we zo open mogelijk te werk gingen. De informant kreeg de kans zijn/haar leven in eigen woorden te vertellen, zonder al te veel externe sturing van de interviewer. De informant legde eigen accenten en bepaalde zelf wat hij belangrijk vond. We kozen ervoor om het interview zowel thematisch als chronologisch enigszins voor te structureren. Thematisch betekende dit dat we het gesprek zo dicht mogelijk bij de betrokkenheid op sociaal-culturele praktijken hielden. Tijdens deze interviews werd de betrokkenheid op het sociaal cultureel werk aanvankelijk geoperationaliseerd in drie categorieën: cursussen in de vrije tijd, verenigingsleven en vrijwilligerswerk (later bij de verwerking werd dat: cursorisch werk, verenigingswerk en actie- of bewegingswerk).

De chronologische structurering bestond erin dat de informant over zijn of haar leven vertelde in een bepaalde fase (namelijk: als kind, jongvolwassene en als volwassene). Die fasering was bedoeld als hulpmiddel. Het hielp de informanten hun verhaal zelf wat te structureren. Om deze structureringen visueel te ondersteunen, werd gebruik gemaakt van een tijdslijn waarop de verschillende levensfasen waren aangegeven en waar ook enkele categorieën ter operationalisering van sociaal-cultureel werk(en) op vermeld stonden. Deze structureringen waren een hulpmiddel, maar waren niet bindend voor de informanten. Elke informant kon er voor kiezen om zijn of haar verhaal toch anders te structureren.

2.4 Verwerking

2.4.1 De transcripties

Alle interviews werden opgenomen met een digitale dictafoon en achteraf woordelijk uitgetypt. Een deel van de interviews werd uitgetypt door de onderzoeker, 10 interviews werden uitgetypt door een jobstudent. De analyse gebeurde op basis van deze letterlijke transcripten.

2.4.2 De analyse

Voor de analyse van deze interviews werd gewerkt met een codeboek (zie bijlage 4). Het uiteindelijke codeboek nam gaandeweg zijn definitieve vorm aan. Eerst werd gekeken welke lijnen op een inductieve manier uit de interviews kwamen. Op die manier ontstond er een reeks van 'inductieve' codes, die volledig op de interviews geïnspireerd was. Dan werd gekeken welke termen en codes vanuit de aangereikte literatuur en bestaande theorieën belangrijk waren om mee te nemen. Op die manier ontstond een reeks van uitgebreide 'deductieve codes'. Die codesystemen werden in elkaar geschoven en vereenvoudigd met het oog op het verkrijgen van inzichten die relevant waren voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Op die manier werd een eerste codeboek verkregen. In een eerste testfase hebben drie onderzoekers drie interviews gecodeerd. Op basis van de problemen die toen naar boven kwamen, werden kleine aanpassingen gedaan aan het codeboek. Vervolgens werd nog één interview gecodeerd door twee onderzoekers. Nadien werden nog enkele zeer kleine aanpassingen gedaan aan het codeboek. Dit werd dan het definitieve codeboek. Vervolgens werden nog drie interviews gecodeerd door twee onderzoekers. Dit leverde een zeer hoge intercodeerbetrouwbaarheid op (0.95 voor minimum 1 dezelfde code per dimensie per afgebakend betekenisvol fragment). Vanaf dat moment werden al de interviews door de onderzoekers gecodeerd met het definitieve codeboek.

2.4.3 Anonimiteit en deontologie

Er werden stappen ondernomen om de anonimiteit van de informanten te waarborgen. De initiële enquête kon niet anoniem omdat er contactgegevens van de informanten nodig waren om hen achteraf opnieuw te kunnen contacteren. Er waren vier personen die toegang hadden tot de namen van de informanten en dat enkel nadat ze zich akkoord verklaarden met een deontologische code (de coördinator onderzoek & ontwikkeling van SoCiuS, een jobstudent, de onderzoekster en de onderzoeksbegeleider). Voor het selecteren van de informanten heeft elke enquête een nummer gekregen. Deze nummers werden, samen met de belangrijkste eigenschappen, in een grote tabel aangebracht. De informanten die uiteindelijk werden opgebeld, zijn geselecteerd op basis van de eigenschappen zoals betrokkenheid bij het sociaalcultureel werk en achtergrond- en identiteitskenmerken, niet op basis van de naam van de informant.

In de interviews kwamen ook gevoelige onderwerpen aan bod. Het was dus belangrijk ook na de interviews de anonimiteit van de informanten te beschermen. In de eerste plaats gebeurde dit door aan de 27 interviews nummers toe te kennen. De analyse gebeurde aan de hand van die nummers. Achteraf werden dan aan die nummers fictieve namen toegekend. Verder zorgden we er ook voor dat de personen niet traceerbaar waren. Als iemand bijvoorbeeld

voorzitter is van een organisatie in een klein dorp, was het belangrijk ook die gegevens aan te passen, zodat niet iedereen in dat dorp onmiddellijk zou weten over wie het gaat. De korte biografieën die we in het volgende hoofdstuk presenteren, werden vooraf ook teruggekoppeld aan de informanten en aangepast (in de mate van het mogelijke) aan hun feedback.

Verder is het belangrijk te vermelden dat niemand gedwongen werd om aan dit onderzoek mee te werken, dat niemand onder druk werd gezet om dingen te vertellen die hij of zij liever niet vertelde. Het onderzoek is ook van die aard, dat het weglaten van heel persoonlijke informatie geen belemmering vormt. Na het interview heeft de onderzoeker telkens expliciet gevraagd of de informant nog iets wilde zeggen of vragen. Een enkele keer leidde dit tot de vraag om een passage niet in het interview op te nemen of er voor te zorgen dat bepaalde namen uit passages geschrapt werden. Eén informant heeft gevraagd om het transcript van het interview achteraf te mogen nalezen. Dit heeft niet geleid tot veranderingen. Een deel van de interviews werd uitgetypt door een jobstudent. Deze heeft een vertrouwelijkheidsdocument ondertekend

Hoofdstuk 3

Maak kennis met de informanten

Wie is wie?

Inleiding

In dit hoofdstuk maken we kennis met onze informanten. We bespreken hier beknopt de sociaal-culturele biografieën van onze informanten. De namen van de informanten werden vervangen door pseudoniemen. We behandelen ze hierna in alfabetische volgorde naar pseudoniem. Tussen de haakjes wordt telkens de leeftijd van de desbetreffende persoon vermeld.

Alain (61)

Alain was als kind lid van de KSA. Later raakte hij betrokken bij het KSA-verbond en nog later, aan de universiteit, is hij bondsleider geworden. Toen kwam hij in contact met andere bonden en colleges en werd hem gevraagd om provinciaal leider te worden. Na de universiteit heeft Alain zijn legerdienst gedaan. Door zijn ervaring bij de KSA, zat hij al snel in de jeugdbeweging voor kinderen van militairen. Zijn goed contact met de aalmoezenier en zijn ervaring met koren in de middelbare school droegen ertoe bij dat hij in het leger ook al snel lid van het koor werd. Hij verving al snel de aalmoezenier als dirigent tijdens de misvieringen. Hij organiseerde de bataljonfeesten mee, gaf een tijdschriftje uit en regelde culturele uitstappen. Na zijn legerdienst had hij schrik om met enkel een job overdag in een zwart gat te vallen. Hij liet aan zijn vrienden weten dat hij een vrijetijdsbesteding zocht en via iemand van de KSA, waar hij nog samen mee gewerkt heeft aan een project rond democratisering van het onderwijs, komt hij in het Jongerenadviescentrum terecht. Alain leerde zijn vrouw kennen op een cursus. Samen zijn ze in een dorp gaan wonen waar geen van beide iemand kende. Alain en zijn vrouw werden er lid van de Gezinsbond. Binnen de kortste keren werd Alain gevraagd om mee vormingen te geven en om in het bestuur te komen. Via kennissen bij de Gezinsbond zijn Alain en zijn vrouw ook lid geworden van de KWB (en zijn vrouw van de KAV). Via datzelfde engagement in de Gezinsbond, werden ze aangezocht om in de politiek te gaan. Alains vrouw is ingegaan op dit verzoek. Als pas gepensioneerden zijn ze onlangs naar een activiteit van OKRA geweest. Het koppel werd al meteen gevraagd om een bestuursfunctie op te nemen.

An (29)

An heeft als kind in verschillende sportverenigingen gezeten maar het meest heeft ze gehad aan de jeugdbeweging. Ze stopte met haar deelname aan de lokale jeugdbeweging toen ze coördinator werd van de jongeren holebivereniging in de stad waar ze studeerde. Deze vereniging is voor haar heel belangrijk geweest omdat het haar geholpen heeft bij haar coming out. Als coördinator wilde ze met haar vereniging evenveel betekenen voor anderen, als die vereniging voor haar had betekend. Toen ze de motivatie voelde slinken, heeft ze haar engagement als coördinator stopgezet. Ze is daarna aan de slag gegaan als vrijwilliger in een andere holebivereniging. An heeft nooit echt cursussen gevolgd, maar is ook nooit gestopt met studeren. Ze is dat ook niet onmiddellijk van plan. Na een twee jaar durend vrijwillig engagement als journalist bij een burgermedium, werkt ze nu als professional bij de holebivereniging waarvoor ze eerder als vrijwilliger werkte.

Anna (36)

Anna is geboren in Oekraïne. Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie is ze moeten vluchten met haar kinderen. In Oekraïne organiseerde ze kampen voor kinderen en jongeren. Dit waren

kampen waarbij de jongeren zelf moesten werken voor hun geld, bijvoorbeeld in de fruitpluk. Het was voor haar heel belangrijk dat jongeren dit helemaal zelf konden organiseren, fouten mochten maken en konden leren uit die fouten. Na haar vlucht naar België heeft ze een heel moeilijke tijd gehad. Ze had geen papieren en sprak de taal niet. Naast het volgen van een cursus Nederlands is ze onmiddellijk begonnen met vrijwilligerswerk in België. Ze deed dit om de taal op een andere dan de schoolse manier aan te leren. Eerst meldde ze zich aan bij Moeders voor Moeders; later volgde ze een cursus bakkerij. De koffiekoeken en taarten die ze bakte, deelde ze uit aan daklozen. Ondertussen stichtte ze een vereniging voor Russischtaligen. Er worden Russische liederen gezongen, er wordt Russisch gekookt en kinderen die hier geboren zijn, leren er Russisch.

Annemie (51)

Annemie heeft er een carrière op zitten die op haar vijftiende begon in het vrouwenhuis, waar ze zich als vrijwilliger is gaan aanbieden. Al snel nam ze daar het verenigingsblad voor haar rekening. Vandaag is ze lid van een koepel voor vrouwenverenigingen, een politieke vrouwenvereniging en van een kleine informele drukkingsgroep in verband met de gelijkheid van vrouwen. In de loop der jaren is ze nog van verschillende vrouwenorganisaties lid geweest. Daarnaast heeft ze ook engagementen opgenomen binnen de georganiseerde vrijzinnigheid maar is daarna meer nadruk gaan leggen op activiteiten in de liberale verenigingen, zowel politiek als cultureel.

Ammar (37)

Ammar is opgegroeid in Syrië. De macht van de Ba'ath partij zorgde ervoor dat er enkel officieel erkende jeugdbewegingen konden bestaan. Ammar was echter lid van een clandestiene beweging die zich op het snijvlak tussen een culturele, socio-culturele en politieke beweging bevond, in die zin dat die beweging ook activiteiten organiseerde die niets met politiek te maken had. Op zijn 26ste is Ammar in België beland waar hij heel positieve herinneringen heeft aan de lessen Nederlands. Op die manier kon hij communiceren met Belgen en leerde hij veel mensen kennen. Doordat een amateurtoneelgezelschap voor zijn stuk een allochtoon nodig had, is hij ook begonnen met toneel spelen. Belangrijk hier is dat hij voor het eerst het gevoel heeft als gelijke behandeld te worden. Hij noemt dit "neutrale communicatie", in die zin dat het onbelangrijk is waar je vandaan komt. Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen kwam hij op voor een politieke partij.

Bob (64)

Bob is een gepensioneerd grafisch vormgever. Hij is opgegroeid in de stad waar hij heel zijn jeugd in de scouts heeft gezeten. Hier heeft hij ontzettend goede herinneringen aan. Na de periode bij de scouts is hij getrouwd en met de komst van de kinderen was zijn verenigingsleven even wat rustiger. Toen hij verhuisde, is hij bij de KWB gegaan om zich wat te integreren in de nieuwe gemeente. Via via hebben ze hem gevraagd om een nieuwe afdeling van het Davidsfonds op te richten waar hij woonde. Dit verliep niet helemaal zonder problemen, maar omwille van de leuke ploeg die achter dit project stond, heeft Bob dit toch enkele jaren gedaan. Vanaf zijn pensioen is hij dan als vrijwilliger gaan voorlezen voor kleuters. Als grafisch vormgever spreekt het grafische aspect van die kinderboeken hem zeer aan. Hij vindt het ook belangrijk dat kinderen - zeker kinderen die thuis geen Nederlands spreken - een leescultuur meekrijgen.

Dirk (45)

Dirk ging als kind altijd naar de jeugdbeweging, maar toen hij een jaar of zestien was, vond hij het jeugdhuis interessanter. Tot zijn vijfentwintigste hield hij het jeugdhuis open met vrijstelling van stempelcontrole. Hij noemt dit nog altijd een heel boeiende periode waar hij veel uit geleerd heeft. Na enkele financiële problemen en gebrek aan vrijwilligers werd het jeugdhuis gesloten. Dirk startte toen met een job bij een sociale parastatale instelling. Daar werkt hij nog steeds. Maar zijn engagement voor organisatie en cultuur is gebleven. Al snel sloot hij zich aan bij de vakbond, meer bepaald bij de culturele centrale. Daarnaast zijn Dirks grote hobby's reizen en fotografie. Hij heeft al enkele keren loopbaanonderbreking genomen om lange reizen te maken. Hij heeft een culturele vereniging rond een reiscafé opgericht die deze passies combineert. In het reiscafé kunnen mensen die een reis hebben gemaakt een diavoorstelling geven en tips voor andere reizigers.

Geert (35)

Geert is psycholoog in een bejaardentehuis, waar hij onlangs ook directeur is geworden. Vroeger is hij vooral in sportclubs actief geweest. En op een meer passieve manier is hij ook al heel lang lid van Greenpeace. Naast het milieu vindt hij mensenrechten heel belangrijk. Hij draagt zijn steentje daartoe bij door erover te schrijven en te publiceren op het internet. Voor de rest gaat het grootste deel van zijn tijd naar zijn kinderen en naar tai chi. Hij beschouwt dit als het volgen van cursussen en als het lid zijn van een vereniging. Het gaat hem om de sport, maar evengoed om de levenswijze en cultuur die tai chi vertegenwoordigt.

Hannah (42)

Hannah is als joodse opgevoed in een zeer progressief milieu, als de dochter van kunstenaars in de jaren '60. Toen ze 16 was, heeft ze haar eigen weg gekozen en is ze bij de socialistische jongerenwacht gegaan, een trotskistische organisatie, maar is er ook weer uitgestapt omdat ze deze niet democratisch genoeg vond. Ook aan de universiteit heeft ze zich ingezet in de studentenvakbond en is ze lid geworden van de unie voor progressieve joden. Dit is een organisatie met joodse leden die zich inzet voor de rechten van de Palestijnen in Israël. Na verschillende jobs in de non-profit sector, waaronder Oxfam solidariteit, buurtontwikkelingsmaatschappij en de studiedienst van de SP.a, heeft ze van haar engagement bij de organisatie voor progressieve Joden, haar beroep kunnen maken. Naast dat 'grote' politieke engagement, organiseert ze in haar buurt ook mee het lentefeest, en kuist ze de straten. Zij noemt dit het totaal tegengestelde van haar job. Bij de buurtwerking heb je onmiddellijk resultaat en je krijgt er ook onmiddellijk appreciatie voor. In haar vrije tijd volgt ze nog verschillende cursussen, vooral talen en communicatie.

Ilse (42)

Ilse is een verpleegster van rond de 40 jaar. Als kind heeft ze in de jeugdbeweging gezeten maar eigenlijk vond ze dat niets voor haar. Ze voelde zich verplicht door haar ouders. Toch vindt ze jeugdbewegingswerk wel zinvol. Ze is dan ook blij dat haar dochter de jeugdbeweging wel heel leuk vindt. Voor de adoptie van haar kinderen heeft ze heel wat cursussen gevolgd. Een aantal van deze cursussen hadden te maken met persoonlijke ontwikkeling en waren zeer zinvol volgens Ilse. Bij het volgen van deze cursussen zitten zowel positieve als minder positieve ervaringen. Met de komst van haar kinderen, is ze gestopt met het volgen van cursussen. Ze is wel lid geworden van de Gezinsbond. Als lid van de Gezinsbond leest

ze vooral het krantje en heel af en toe gaat ze naar een infoavond. De zorg voor haar twee kinderen en haar zieke moeder maken het haar onmogelijk om zich verder te engageren in verenigingen. Als er meer tijd vrijkomt, zou ze zich graag inzetten voor het oudercomité in de school van haar dochter.

Jonas (25)

Als kind was Jonas een zeer actief lid van de basketbalclub en deed hij aan amateurtoneel. Jonas is iemand die tot voor kort veel vrijwilligerswerk deed. Toen hij zeventien was, is hij begonnen met een jeugdhuis open te houden. Hij zat er ook verschillende jaren in het bestuur. Daarnaast werkte hij actief mee in de fietsguerillia. Dit zijn groepen fietsers die af en toe korte tijd een kruispunt bezetten om te ijveren voor betere fietspaden en minder autoverkeer in de binnenstad. Ondertussen heeft hij ook nog vrijwilligerswerk gedaan bij een cultuurhuis en bij een amateurgezelschap waar hij zelf ook gespeeld heeft. Momenteel is hij nog maar zeer sporadisch betrokken bij sociaal-culturele praktijken door gebrek aan tijd.

Kris(44)

Kris is 44 jaar, is gehuwd en heeft tienerkinderen. Als kind was hij lid van de scouts maar eigenlijk vond hij dat maar niks. Van de kampen heeft hij wel genoten, maar hij had moeite met het strenge gezag. Als vereniging had Kris SPOK opgegeven, wat staat voor ‘Spel en Plezier Onder Kameraden’, maar al snel blijkt dat het zijn vrouw is die vooral actief is bij deze vereniging. Als elektricien helpt hij wel vaak met praktische dingen zoals standen bouwen of knutselen. Hoewel het verenigingsleven niet aan hem is besteed, vindt hij het wel belangrijk om te kunnen helpen met iets waar hij goed in is. In het verleden heeft Kris ooit een fotografiecursus en een computercursus gevolgd.

Katrien (20)

Katrien is studente antropologie. Ze rolde van het jeugdhuis in de scouts omdat dat grotendeels dezelfde vriendengroep was. Tot vorig jaar was ze in het jeugdhuis verantwoordelijk voor de financiën. Sinds ze op kot zit is ze gestopt met het jeugdhuis maar is ze in haar gemeente nog altijd actief binnen de jeugdwerkgroep die mee het lokaal jeugdwerkbeleidsplan opstelt. Katrien vindt het heel belangrijk dat het culturele leven niet stilvalt door de politieke kwesties die typisch zijn voor de faciliteitengemeenten. Sinds dit jaar is Katrien ook begonnen met de studentenvereniging van antropologie nieuw leven in te blazen nadat deze een paar jaar op non-actief stond.

Lies (25)

Lies is 25 jaar, studeerde psychologie en marketing en behaalde een doctoraat. Momenteel werkt ze in de marketingsector. Tot haar 15de volgde ze muziekschool. In de lagere school is ze naar de jeugdbeweging gegaan nadat haar ouders op haar zesde verhuisd waren. Ze zat niet in haar eigen dorp op school en op die manier zou ze toch mensen van het dorp leren kennen. Sindsdien ging en gaat bijna al haar vrije tijd naar de Chiro. Eerst is ze in haar eigen dorp leidster geworden, later is ze doorgegroeid naar allerlei commissies en momenteel is ze lid van de verbondsraad. Via de Chiro leerde ze niet alleen haar vorige liefjes kennen, maar ook haar huidige partner. De laatste jaren houdt ze zich vooral bezig met het uitdenken van het pedagogisch project en staat

ze zelf niet meer in leiding. Doordat ze heel veel tijd en energie in de Chiro steekt, is er voor andere engagementen quasi geen tijd meer over.

Leo (60)

Leo is 60 jaar en komt uit een tuinbouwfamilie. Als kind mocht hij niet in de jeugdbeweging omdat hij in het weekend moest helpen in het bedrijf. Hij begon zich wel in te zetten in de school van zijn kinderen, vooral bij de organisatie van de schoolfeesten. Vijf jaar geleden is hij ontslagen bij de herstructurering van zijn bedrijf. Omdat hij geen werk meer vond, startte hij met het volgen van cursussen bij Vormingplus en landelijke vormingsinstellingen. Twee jaar geleden is zijn vrouw overleden. Sindsdien is hij nog intensiever cursussen gaan volgen, vooral om zichzelf te verplichten buiten te komen en mensen te ontmoeten. De cursussen die hij volgt zijn vooral tekenen, schilderen en theater.

Linne (30)

Linne haar engagement begon toen ze studeerde aan de universiteit. Daar zette ze zich in voor het Vluchtelingenactiecomité en het Milieuactieforum. Dit waren studenteninitiatieven. Na haar studies zocht ze naar andere projecten om zich voor in te zetten. Zo doende is ze bij Oxfam terecht gekomen. Toen Linne begon met werken bij een beweging, had ze minder tijd en vond ze dat ze haar engagement voldoende kwijt kon in haar job. Ze is wel lid van EVA en ze gaat regelmatig naar activiteiten. Het meest boeiende aan vrijwilligerswerk is voor Linne dat ze mensen leert kennen die dezelfde interesses hebben en die ijveren voor hetzelfde doel.

Luc (50)

Als kind was Luc vooral bezig met voetballen. Hij heeft ook een korte carrière bij de Chiro achter de rug, maar dat was eigenlijk niets voor hem. Op zijn achttiende is hij eerst talen gaan studeren, maar na wat omzwervingen langs verschillende jobs is hij gaan studeren wat hij echt wilde doen: filosofie. Niet veel later is hij als vrijwilliger allerlei activiteiten beginnen organiseren die te maken hebben met praktische filosofie. Tien jaar later is hij dan beginnen werken bij een vereniging, waar het filosofisch thema aan bod komt. Hij werkt voor deze vereniging in de hoofdzetel, maar is tegelijk in zijn thuisstad vrijwilliger voor dezelfde vereniging. Als vrijwilliger blijft hij zich inzetten voor het thema van de praktische filosofie.

Marcel (65)

Marcel is heel sterk politiek geëngageerd. Toen hij nog studeerde werd hij lid van de jongsocialisten. Later is hij algemeen secretaris geworden van het ABVV in zijn stad. Hij is, tot hij op brugpensioen ging, bij de vakbond blijven werken. Hij is tevens altijd actief gebleven in de politiek. Hij zat 20 jaar in de gemeenteraad en is nu nog steeds OCMW-raadslid. Marcel kiest zijn verenigingen in de eerste plaats omdat ze hem interesseren, maar de sociale contacten zijn voor hem een heel belangrijk neveneffect. Dit geldt zowel voor de politiek als voor verenigingen voor yoga, tai chi, volleybal en basketbal waar hij allemaal heeft in gezeten. Marcel was dertien jaar lid van de raad van bestuur van een dagopvangcentrum voor psychiatrische patiënten. Toen hij op brugpensioen ging is hij daar een paar maanden als vrijwilliger gaan werken. Daar heeft hij vooral geleerd dat je mensen niet mag opgeven en dat schijnbaar uitzichtloze situaties dit niet altijd zijn. Tenslotte steekt Marcel ook nog heel wat tijd in cursussen; vroeger waren dat vooral taal- en computercursussen, maar nu zijn dat cursussen tekenen, schilderen en kunstgeschiedenis.

Maria (59)

Maria is een lerares lager onderwijs op terbeschikkingstelling 55+. Verenigingen hebben haar nooit echt geboeid, maar een kleine 30 jaar geleden heeft ze wel cursussen ontdekt. Alles is begonnen met een stadswandeling met een regionale volkshogeschool, waar ze later dan ook nog cursussen filosofie en aquarelschilderen volgde. Eens de smaak van cursussen te pakken, bleef het niet enkel bij de regionale volkshogeschool, maar kwamen ook andere vormingsinstellingen en culturele centra aan bod. Er volgden cursussen expressionisme, inkaderen, kalligrafie en Spaans. Ze volgde ook cursussen psychologie, pc en digitale fotografie. Maria heeft het zo druk met haar cursussen dat ze het gevoel heeft dat ze nu minder tijd heeft dan toen ze nog voltijds werkte.

Mien (51)

Mien is 30 jaar geleden van Nederland naar België verhuisd. Niet lang daarna heeft zij via haar schoonmoeder de KAV ontdekt. Na de geboorte van haar jongste dochter is ze voorzitter van de lokale Jong-KAV groep geworden. De KAV heeft ervoor gezorgd dat ze snel mensen leerde kennen en dat ze snel aanvaard werd in het dorp. Ondertussen is ze voorzitter van de 'grote' KAV, waar bijna al haar vrije tijd naartoe gaat. Ze vindt het als voorzitter heel belangrijk om nieuwe mensen hetzelfde warme onthaal te geven als zij heeft gekregen. Tussendoor heeft ze ook nog vrijwilligerswerk gedaan voor het Vlaamse Kruis. Daar heeft ze heel erg genoten van het geven van EHBO lessen aan kinderen, maar daar heeft ze nooit dezelfde vriendschappen en solidariteit gevoeld als bij de KAV.

Mieke (53)

Mieke nam als kind altijd deel aan de Chiro. Ze pleegde – naar eigen zeggen – verraad toen ze haar toenmalig lief volgde en na haar carrière in de Chiro nog een jaar in de scoutsleiding stond. Na dat jaar is Mieke gestopt met het deelnemen aan de jeugdbeweging omdat ze het heel druk had met haar nieuwe job als godsdienstlerares en met het reizen naar haar Zuid-Amerikaanse partner waarmee ze later trouwde. Na de geboorte van haar oudste dochter wilde Mieke meer zijn dan enkel lerares en moeder. Ze zette zich even in voor spullenhulp en armenbedeling. Later volgden hier en daar nog een aantal losse engagementen en nam ze deel aan cursussen muziek, toneel, filosofie en assertiviteit. Sinds haar kinderen het huis uit zijn, heeft ze meer behoefte aan intellectuele uitdagingen. Mieke heeft schrik om niet meer mee te kunnen. Deze uitdagingen vindt ze vooral in een schrijfcursus, een boekenclub en in het regelmatig met haar vriendinnen naar het theater gaan.

Monique (43)

Monique is 43 jaar, en tijdens haar studies is ze begonnen met verschillende activiteiten te organiseren voor haar medestudenten. Deze activiteiten hadden als doel studenten te doen nadenken over maatschappelijke thema's. Zo organiseerde ze politieke debatten of filmavonden over een bepaald thema. Later had ze meer de behoefte om iets concreet te betekenen en is ze zich vooral lokaal gaan inzetten. Nu organiseert ze recepties en barbecues voor het buurtcomité en zet ze zich in voor het behoud van een stukje bos in haar dorp. Daarnaast is beeldende kunst haar grote passie. Dit heeft ze weer opgenomen nadat ze als kind ook al tekenschool deed. De cursussen die Monique volgt zijn gespreid over het hele spectrum van beeldende kunst: aquarel, olieverf, tekenen, houtskool, juwelenontwerp, werken met hout, beeldhouwen.

Nicole (66)

Nicole is een gepensioneerde vrouw van 66 jaar. Als kind heeft zij in de Chiro gezeten, maar toen ze ging studeren, mocht ze dit niet verderzetten van haar ouders. Nicole is verpleegster geworden. Een hele tijd heeft ze geen engagementen op zich genomen, tot haar kinderen in de lagere school zaten. In de school van haar kinderen zette ze zich in voor het oudercomité, waar ze later ook voorzitter van geworden is. Via andere vrouwen uit het oudercomité is ze dan eerst bij de KAV en later ook bij de KVLV gegaan. Via een vriendin van de KAV is ze vervolgens ook bij de Gezinsbond gegaan. Ze nam daar actief deel aan tal van kookcursussen. Al deze verenigingen waren heel belangrijk voor Nicole. Zelf zegt ze dat ze hierdoor meer zelfvertrouwen heeft gekregen en helemaal is opengebloeid. Al deze engagementen werden haar op een bepaald moment even te veel. Toen de kinderen groter werden, heeft ze toch weer al deze engagementen opgenomen. Sinds ze gepensioneerd is en meer tijd heeft overdag, volgt ze opnieuw heel wat cursussen naaien en breien. Ze doet dat vooral om kleedjes te maken voor haar kleinkinderen. Ze volgt momenteel ook nog cursussen tai chi en yoga.

Peter (25)

Peter was als kind een trouw lid van de scouts. Tijdens zijn eerste studiejaar marketing werd hij verliefd op een jongen. Dit bracht hem bij de holebi-jongerenvereniging in de stad waar hij studeerde. Zijn leidersfunctie in de scouts kon hij nog maar moeilijk combineren met zijn studies en zijn engagementen in de holebi-jongerenvereniging. Zelf heeft hij erg veel gehad aan de holebivereniging. Hij leerde er nieuwe mensen kennen. Hij leerde dat er meerdere mensen homo zijn en dat er verschillende soorten homo's zijn. Hij leerde tevens dat mensen een plaats nodig hebben waar ze niet voortdurend als 'anders' bestempeld worden. Nu hij zelf in het bestuur zit, wil hij meehelpen om de holebivereniging open en laagdrempelig te houden. Momenteel zet hij zich bovendien in voor het holebihuis in zijn provincie.

Philippe (32)

Philippe begon zijn verenigingsleven bij de scouts, samen met heel wat van zijn klasgenoten. Toen hij een jaar of 16 was, ging hij op aanraden van een vriendin, die hoofdverantwoordelijke was, naar de KAJ. Binnen de KAJ werd hij lid en later kernlid. Ook nam hij taken op regionaal en nationaal niveau op zich. Hij nam, samen met andere Kajotters, deel aan een inleefreis naar Indonesië, waarbij hij in contact kwam met vakbondslieden en jongeren. Als kernlid vond hij dat de KAJ te vrijblijvend, te veel een vriendengroep en te weinig maatschappelijk geëngageerd was. Naast de afdeling waar hij lid van was, richtte hij, samen met een geestesgenoot, daarom een andere afdeling op; een afdeling met een ander concept en een andere visie. Bij deze andere afdeling kwamen veel sympathisanten van de wereldwinkel over de vloer. Op een bepaald moment heeft Philippe de overstap gemaakt van de KAJ naar de wereldwinkel. Een jaar nadien is hij met een NGO, die onder andere solidariteitsreizen organiseert, naar de Filippijnen getrokken. Deze organisatie kijkt met een socialistische maatschappijvisie naar de landen in het Zuiden. Op dat moment besefte Philippe dat de wereldwinkel voor hem toch nog niet ver genoeg ging. De wereldwinkelfilosofie bood volgens hem wel correcties op het vrije marktsysteem maar stelde dat systeem niet radicaal in vraag. Vandaar zijn overstap naar een burgermedium, waar hij momenteel nog actief is. Hij blijft sterk geïnteresseerd en geëngageerd in internationale politieke en economische kwesties. Momenteel werkt Philippe voor een organisatie die zich bezighoudt met de leefwereld van jongeren in de stad en die onder andere opleidingen organiseert.

Rita (57)

Rita is van opleiding laborant. Vroeger heeft ze nooit echt fanatiek aan verenigingen deelgenomen. Naar de jeugdbeweging gaan, mocht ze niet van haar 'angstige' moeder. Tijdens haar jeugdjaren was ze - naar eigen zeggen - hippie. Ze participeerde in tal van vriendengroepjes en schuimde samen met haar toekomstige man concerten en festivals af. Ze is jong getrouwd en heeft ooit wel eens deelgenomen aan een spirituele vereniging. Rita vond dat zelf te sektarisch en ze stapte uit die spirituele groep. Rond haar 45ste heeft ze privé een moeilijke periode gehad. Toen gooide ze haar leven volledig om. Ze is psychologie gaan studeren en heeft daarna nog een therapeutenopleiding gevolgd. Ondertussen runt ze haar eigen praktijk en geeft ze cursussen die met psychologie te maken hebben in vormingsinstellingen en in de therapeutenopleiding. Ze gaat sindsdien zelf af en toe naar cursussen om te kijken waar haar collega's mee bezig zijn. Sinds de geboorte van haar eerste kleinkind heeft ze het geven van cursussen wat afgebouwd. Zij en haar man zijn wel sinds een 20-tal jaren actief in een amateurtoneelgezelschap.

Veerle (41)

Veerle komt uit een landbouwfamilie. Als kind was de jeugdbeweging heel belangrijk voor haar. Thuis stond het leven in het teken van werken. In de jeugdbeweging had ze de kans om vrije tijd te beleven. Sinds 11 jaar werkt ze op het landelijk secretariaat van een vereniging. Daar is ze doorgegroeid van een administratief ondersteunende functie naar een educatieve functie. Ze werkt vormingen uit. Die vormingen vindt Veerle belangrijk omdat ze merkt dat je zo rond een aantal thema's in staat bent om een stukje mentaliteit te veranderen en clichés de wereld uit te helpen. Sinds ze verhuisde naar een ander dorp is ze ook aangesloten bij de KVLV, in de eerste plaats om nieuwe mensen te leren kennen. Hoewel Veerle er de jongste is, voelt ze zich welkom in de groep. Verder is ze nog lid van LETS, een organisatie waarbij mensen diensten en goederen kunnen ruilen, en volgt ze ook nog verschillende cursussen bij andere landelijke vormingsinstellingen. De thema's die ze kiest hebben vooral te maken met persoonlijkheid, groepen en communicatie.

Hoofdstuk 4

Het sociaal-cultureel aandeel nader bekeken

Resultaten van de horizontale analyses

Inleiding

In dit hoofdstuk rapporteren we over de resultaten van de horizontale analyse die we uitvoerden. Bij een horizontale analyse wordt er vanuit de onderzoeksvragen en de sensitizing concepts gewerkt “over” de gehele pool van informanten heen. Die sensitizing concepts verduidelijkten we in het eerste hoofdstuk. In de literatuur staat deze werkwijze ook bekend als “an analysis of narratives” ofwel de analyse van de verhalen (Verhesschen, 2007).

In een eerste fase duidden we in alle interviews de relevantie aan van een welbepaald samenhangend tekstueel geheel. De interviews worden met andere woorden ingedeeld in interviewfragmenten. Een interviewfragment definiëren we als “elk samenhangend geheel van vra(a)g(en) en antwoord(en) dat iets vertelt over de betekenis van het sociaal-cultureel werk in het leven van de informant”. Dit leidde in de eerste plaats tot de volgende driedeling: 1) irrelevant fragment, 2) fragment met biografische informatie over de informant en 3) relevant fragment. Vervolgens legden we alle als relevant beoordeelde interviewfragmenten samen. We maakten ze tot onderwerp van een tweede interpretatiemoment.

4.1 Relevante begrippen

4.1.1 Motivatie en impact

In de als relevant beoordeelde interviewfragmenten konden we twee rode draden detecteren: motivatie en impact. Alle fragmenten werden opnieuw gecodeerd aan de hand van deze twee grote categorieën.

Onder de categorie ‘motivatie’ verstaan we het antwoord op de vraag: ‘Waarom nam je deel aan deze of gene sociaal-culturele praktijk?’ De operationalisering van ‘motivatie’ op basis van een literatuurstudie luidde: beweegreden, drijfveer, bereidheid, innerlijke gesteldheid, motief, reden, zin om een handeling te stellen of na te laten die de betrokkenheid op sociaal-culturele praktijken, vermeerdert, vermindert of verandert.

De werkdefinitie van de categorie ‘impact’ luidde: uitwerking, invloed, effect (positief) of negatief) van sociaal-culturele praktijken op de levensloop, attitudes, opvattingen, waarden, gedrag en emotie. De categorie ‘impact’ is meer een antwoord op de vraag: ‘Waarom is het deelnemen in sociaal-culturele praktijken belangrijk in iemands leven?
Deze twee categorieën zijn niet altijd voor honderd procent van elkaar te scheiden. De reden waarom mensen aan iets beginnen, is vaak ook de reden waarom ze iets belangrijk vinden. Toch zit er in hun zuivere vorm een tijdsdimensie die verschillend is. Eerst komt de motivatie, dan de deelname aan sociaal-culturele praktijken en dan de reflectie over de impact of het belang. Men zou kunnen stellen dat motivatie een verwachting inhoudt op voorhand en impact een reflectie achteraf. We zien dan ook dat in heel wat gevallen deze motivatie (gedeeltelijk) gelijkloopt met een impact, in andere gevallen zien we dat hier heel verschillende aspecten naar boven komen.

4.1.2 Het zelf, de groep en de maatschappij

In een volgende interpretatieve beweging ontdekten we zowel bij motivatie als impact drie belangrijke niches. Die niches zijn het zelf, de groep of het sociale, en de maatschappij.

Bij de niche “zelf”, gaat het om motivatie voor in de eerste plaats persoonlijke belangen. Het gaat dan bijvoorbeeld om leren, zelfontplooiing of zingeving en impact op vooral het persoonlijke leven van de eigen persoon. Bij de niche “groep”, gaat het om impact op het sociale leven van de persoon, of het leven van anderen in de sociale omgeving van de persoon. Motivatie voor de groep of het sociale gaat over motivatie voor sociale belangen of belangen van anderen in de sociale omgeving van de persoon. Zowel vriendschap, als mensen willen helpen, zijn motivaties die vaak terug komen in deze niche. Een derde niche is die van “maatschappij”. Hier gaat het om het maatschappelijke engagement van een persoon en/of de doelbewuste impact op de maatschappij door een persoon. Bij motivatie gaat het in de eerste plaats over motivatie voor maatschappelijke belangen, zoals de mentaliteit rond een bepaald thema veranderen of aspecten van de maatschappij veranderen.

We stelden eerder dat we motivatie en impact op een tijdslijn kunnen zetten. Motivatie komt dan eerst, het is de reden om te beginnen aan sociaal-cultureel werk. Dan komt de eigenlijke deelname. Het praten over en nadenken in termen van impact heeft te maken met een reflectie achteraf. Op die manier kan, doorheen dit tijdsverloop, ook een verschuiving plaats vinden tussen verschillende niches. Bij Annemie vinden we hier een heel mooi voorbeeld van.

> *“Het maatschappelijk nut is de reden waarom je eraan begint. En de persoonlijke voldoening en de eigen groei is waarom je het nooit beu wordt en waarom je er ook stimulans in blijft vinden, want het kan soms heel veel van je tijd opslorpen.”*
> *(Annemie, 51 jaar)*

Hier zien we duidelijk hoe de oorspronkelijke motivatie zich in de niche “maatschappij” afspeelt. De impact wordt door de informant in kwestie vooral toegeschreven aan de niche “zelf”. Voor Annemie is die ervaren impact op het “zelf” tegelijk ook een motivatie voor haar om te blijven participeren.

4.1.3 Drie belangrijke levensdomeinen

Personen bewegen zich in verschillende levenssferen en gedragen zich anders in elke levenssfeer en naargelang de rol die ze opnemen. Dit uitgangspunt wordt ook gedeeld door de sociaal-culturele methodiek. Volgens de sociaal-culturele methodiek grijpt het sociaal-cultureel werk de mensen aan vanuit deze complexiteit. We zochten in dit onderzoek dan ook naar over welke levensdomeinen er allemaal gerapporteerd wordt in die interviewfragmenten die we als relevant beschouwden.

Het meest voorkomende en belangrijkste levensdomein is dat van de vrije tijd. Vrije tijd werd in dit onderzoek gedefinieerd als: tijd die niet besteed wordt aan betaald werk (of les- en studietijd voor studenten), verplichte bezigheden, huishouden of gezin. Dit komt dus neer op zelf in te vullen tijd. Het sociaal-cultureel werk speelt zich voor participanten doorgaans af in de vrije tijd. Het is dus niet zo verwonderlijk dat dit levensdomein veruit het meest voorkomt.

Toch gebeurt het ook dat sociaal-culturele praktijken zich strikt genomen wel in de vrije tijd afspelen, maar dat mensen toch eerder aangesproken worden in hun rol als lid van een gezin

(meestal ouder) of in het kader van hun beroep. Sociaal-culturele praktijken kunnen dus ook betrekking hebben op het levensdomein 'Gezin' of 'Arbeid'. Zo speelt Ilse's betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken zich vooral af in het levensdomein gezin:

> *Ilse heeft vroeger wel cursussen gevolgd, maar was al vele jaren niet meer echt betrokken bij het sociaal-cultureel werk. Sinds ze haar eerste kindje heeft geadopteerd, is ze lid geworden van de Gezinsbond en gaat ze af en toe naar infoavonden. Ook helpt ze regelmatig, samen met een groepje ouders, als vrijwilliger in de school van één van haar dochters. (Ilse, 42 jaar)*

De betekenis van sociaal-culturele praktijken voor het levensdomein 'Arbeid' is in de eerste plaats vooral te herkennen in die fragmenten waar de informanten getuigen van cursussen taal, computer en sociale vaardigheden (monitor, groepswerk, vergaderen, …) die ze in het sociaal-cultureel volwassenen- of jeugdwerk volgden en waarvan ze de vruchten plukken in hun job. In een aantal gevallen bestaat de betekenis van sociaal-cultureel werk in relatie tot 'arbeid' ook uit minder expliciet verwoorde elementen. Zo kan je merken dat het, voor een in hun vrije tijd zeer sterk op het sociaal-cultureel werk betrokken Philippe, Dirk, Ammar of Annemie, van belang is dat zij dat engagement ook kunnen doortrekken of een plaats kunnen geven in hun huidige job. Dit geldt trouwens ook – zij het in meer of mindere mate – voor alle professionals die we hebben meegenomen in het onderzoek.

Tussen deze drie belangrijkste levensdomeinen kunnen zich soms ook verschuivingen voordoen. We konden vaststellen dat het perfect mogelijk is dat de motivatie zich in een bepaald levensdomein bevindt, maar dat de betrokkenheid impact heeft op een ander levensdomein

> *"Als ik persoonlijk op werkpunten beter kan werken, levert dat ook op de werkvloer een meerwaarde op, voor mij en voor mijn collega's. Ik heb zelf een aantal dingen waar ik voor mezelf wil aan werken. Soms is dat een wisselwerking, je bent dezelfde persoon, of je nu aan het werken bent of in je vrije tijd. Er zijn heel veel dingen die ik leer in mijn werk dat ik meeneem in mijn privé." (Veerle, 41 jaar)*

> *"Ik ben sowieso voor mijn job later ook met kinderen gaan werken, dus ik denk dat je dan, in zo een jeugdbewegingsomgeving, daar toch al wel iets van meekrijgt. Misschien is lesgeven wel een soort zelfde engagement. Ik probeer in mijn lessen ook bepaalde waarden mee te geven en dat probeer je dan eigenlijk ook te doen." (Mieke, 53 jaar)*

4.1.4 De moeilijke combinatie tussen gezin, arbeid, vrije tijd

Welke plaats sociaal-culturele praktijken innemen in het leven van de informanten wordt voor een groot stuk mee bepaald door de combinatie die ze moeten maken met de gezinssituatie en een arbeidssituatie. Mensen hun tijd is beperkt en we zien dan ook dat het moeite kost om deze te verdelen over de verschillende dingen die belangrijk geacht worden. Bij personen met een gezin, vallen vrijetijdsactiviteiten vaak even stil op het moment dat er kleine kinderen zijn. Ook de combinatie van én een job én kinderen, lijkt niet bevorderlijk voor het verenigingsleven. Wanneer ouders met jonge kinderen toch weer activiteiten buitenshuis willen opnemen, zien we dat deze zich vaak afspelen in het levensdomein 'gezin'. Jonge ouders willen zich vooral inzetten in de school van de kinderen. Ook de aard van de job kan voor moeilijkheden zorgen. Mensen met onregelmatige uren of personen die voor hun werk vaak in het buitenland

verblijven, hebben minder mogelijkheden om te participeren aan activiteiten of cursussen die wekelijks op hetzelfde moment plaatsvinden. Ook merkten we dat bij twintigers en dertigers hun job een vrij groot aandeel inneemt in hun verhaal. Zij zijn bezig met het maken van een carrière en het ontwikkelen van hun arbeidsidentiteit en dat neemt een belangrijke plaats in in het leven. Bij tal van onze informanten konden we bovendien vaststellen dat voordien een groot deel van hun vrije tijd uitging naar de jeugdbeweging. Het lijkt er op dat na de jeugdbewegingsfase personen opnieuw moeten beginnen zoeken naar wat hen boeit, interesseert of waar ze zich voor willen inzetten. In combinatie met de bovenvermelde gezins- en arbeidssituatie, leidt dit ertoe dat er in deze leeftijdsgroep vaak een 'gat' valt in hun vrijetijdsengagementen. Zo zijn er van de twaalf personen die tot volwassen leeftijd in de jeugdbeweging actief waren, zeven personen waarbij er na het jeugdwerk niet onmiddellijk sociaal-culturele praktijken in de plaats zijn gekomen.

"Na de jeugdbeweging is er eigenlijk niets in de plaats gekomen. Zeker niet die jaren met de kleine kinderen. Dan was ik daar minder mee bezig." (Bob, 64 jaar)

"Na de scouts heb ik niet meer echt in verenigingen gezeten. Je moet weten, ik was 18 en ik verdiende geld, dat is niet altijd gemakkelijk om mee om te gaan op je achttiende. (…) Ik werkte toen veel, ik ging op stap, en voor de rest van de tijd probeerde ik wat bij te slapen. Met hobby's was ik op dat moment niet bezig." (Kris, 44 jaar).

"Toen ik ben beginnen werken, ben ik daarmee gestopt, en ik het begin miste ik dat toch wel, om mij zo ergens voor te kunnen inzetten." (Linne, 30 jaar)

Slechts vijf van hen zijn wel betrokken gebleven bij sociaal-culturele praktijken. Opvallend is dat deze vijf, allemaal geen kinderen hebben. Ook in dit onderzoek zijn de fanatieke participanten de vijftigplussers zonder kinderen of waarvan de kinderen het huis uit zijn.

Philippe over zijn engagement bij een beweging: "Ik ben daar (bij organisatie) ook altijd vrijwilliger geweest. Ik ben daar sinds 2004 en vroeger, tot 2006 laat ons zeggen, was ik daar echt wel heel actief mee bezig. Toen dachten de mensen zelfs dat ik daar werkte. Ik had toen ook nog geen kindje. (…) Die engagementen waar ik over sprak, dat is toch wel een beetje voorbij. Niet definitief voorbij, dat komt misschien wel terug maar ja, een huis gekocht, dat is ook een engagement." (Philippe, 32 jaar).

Maria heeft zich op verschillende cursussen gestort sinds ze gepensioneerd is: "dat is heel raar, ik hoor dat in mijn omgeving nog, als je pas met pensioen bent, dan heb je een zee van tijd. En dan denk je dat je nu eigenlijk alles kan doen wat je graag doet, en dan begin je dat zo vol te stoppen, en dan op den duur kom je tot de vaststelling dat je het precies nog drukker hebt dat toen je ging werken. Allemaal met plezante dingen, maar ik heb te weinig tijd om mijn Spaanse werkwoorden te oefenen zoals ik dat wil. (…) En ik vind het verschrikkelijk dat het zo lang geleden is dat ik nog geschilderd heb, maar de tijd ontbreekt me." (Maria, 59 jaar)

4.2 De functies van het sociaal-cultureel volwassenenwerk

4.2.1 Situering

In het decreet van 4 april 2003 worden de vier functies van het sociaal-cultureel volwassenenwerk opgesomd. Dit decreet is in de eerst plaats bedoeld voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk. De functies in het decreet zijn dus zo geformuleerd dat ze bruikbaar zijn voor de erkende en gesubsidieerde organisaties voor sociaal-cultureel volwassenenwerk, namelijk de verenigingen, bewegingen, landelijke vormingsinstellingen en volkshogescholen. Elk van die werksoorten moet verschillende functies realiseren. Het leek ons interessant om na te gaan of deze functies ook terugkomen in de verhalen van deelnemers en vrijwilligers. Om die functies bruikbaar te maken voor verdere analyse, was het wel nodig ze te formuleren vanuit een deelnemersperspectief in plaats vanuit een aanbiederperspectief. Bij de bespreking hierna is het belangrijk voor ogen te houden dat deelnemers zelf niet denken of praten in termen van die functies.

4.2.2 De maatschappelijke activeringsfunctie

De maatschappelijke activeringsfunctie komt heel vaak naar voor in de interviews. In een visietekst die SoCiuS in samenspraak met de sector ontwikkelde, worden er drie interventiestrategieën met betrekking tot de maatschappelijke activeringsfunctie onderscheiden: de social-change strategie, de engagement strategie en de empowerment strategie (Cockx, 2008). In de verhalen vinden we vooral de social-change strategie terug. Het nastreven van sociale verandering, is in de hoofden van de deelnemers, vaak een primaire doelstelling. Zoals verwacht is deze functie heel belangrijk in bewegingen, vakbonden en actiegroepen. De motivatie van onze informanten is vaak expliciet gericht op maatschappelijke verandering, meestal rond één thema. Anderen willen in de eerste plaats een (leuke) groep vormen. Dit leunt sterk aan bij de engagement strategie op het vlak van maatschappelijke activering.

> *“Laat het me zo stellen, er was een visie op de wereldwinkel die zei: wij zijn een groep wereldwinkeliers die een project heeft en er voor gaat door acties te doen. En aan de andere kant was er een andere visie die zei: wij zijn een groep jonge mensen die samen iets doen, waar dat de groep het belangrijkst was. Maar die mensen van die eerste visie vonden: wij zijn geen sociaal opvangnet. Wij willen echt wel iets bereiken.” (Philippe, 32 jaar)*

In de verhalen wordt ook duidelijk dat er ook bij sociale actiegroepen andere functies belangrijk zijn. In andere verenigingen komen deze zeer grote maatschappelijke thema’s minder aan bod, maar zijn personen die participeren in sociaal-culturele praktijken toch sterk bezig met wat zij belangrijk en waardevol vinden, niet enkel op persoonlijk vlak, maar ook op maatschappelijk vlak. Vaak is de motivatie voor hun engagement in een vereniging een eigen kleine bijdrage te leveren of zelf iets te betekenen voor de samenleving.

> *Bob leest voor aan kleuters in scholen: “Ik ben er van overtuigd dat het maatschappelijk nut heeft. Ik kan dat natuurlijk niet meten wat dat betekent. Het zal niet veel zijn,*

maar misschien is niet veel ook al goed. (…) De scholen waar we voorlezen zijn echt scholen met veel kansarme kinderen. In die kleuterklasjes is geen leescultuur aanwezig, dan moet je echt een stap terugnemen. Maar je ziet toch dat het druppeltje dat je daar kan toevoegen, meer is het natuurlijk niet … Ik weet ook niet of het in dank wordt aanvaard maar de kinderen vinden het leuk." (Bob, 64 jaar)

Een tweede strategie voor maatschappelijke activering is de engagement strategie. Bij deze strategie staat de participatiegedachte centraal. Belangrijk is hier om andere deelnemers en vrijwilligers te betrekken. De meeste mensen die zich actief engageren, zeggen het ook belangrijk te vinden dat anderen zich engageren. Dat er ook effectief werk wordt gemaakt van een engagement strategie vinden we vooral terug aan de aanbodzijde van het sociaal-cultureel werk, met name bij de professionals, bestuursleden, organisatoren van andere initiatieven en bij sommige vrijwilligers. Bij hen zien we als belangrijke motivatie dat zij bezig zijn met hoe zij een (groter) publiek kunnen bereiken of het aantal lidmaatschappen kunnen verhogen. Het werken aan maatschappelijke activering wordt dan meer gezien als een gevolg (impact) van het bereiken van een groter publiek. Luc werkt als professional in een vereniging die zich inzet voor het vrijzinnig humanisme:

Wat is het belangrijkste dat je nog wil bereiken?
"Wel, samen met de collega's en, niet te vergeten, samen met al de vrijwilligers en de leden ten eerste een grotere bekendheid van bepaalde vrijzinnige humanistische standpunten inzake maatschappelijke dossiers en ten tweede een dermate betekenis en rol spelen dat we wellicht wat meer mensen kunnen aanspreken dan dat we tot nu toe doen, want we hebben maar een kleine tienduizend leden. Ik denk dat we veel meer mensen kunnen aanspreken." (Luc, 50 jaar)

Ook aan de deelnemerszijde merken we deze engagement strategie. Zo is er het voorbeeld van Anna. Zij organiseert verschillende activiteiten en betrekt hierbij verschillende mensen met elk een eigen interesse of specialisatie. Het is haar bedoeling om met verschillende mensen samen iets op te zetten. Het is niet helemaal duidelijk of deze engagement strategie ook de primaire motivatie is, maar zeker is dat ze haar omgeving aanzet om te participeren.

"En die mensen heb ik leren kennen, bijvoorbeeld iemand die heel veel bezig is met kinderopvoeding, iemand die heel veel bezig is met gezondheid of gezondheidsproblemen, iemand die bezig is met yoga, iemand die bezig is met sport en die mensen kan ik samen brengen. Ik zeg dat bijvoorbeeld: Kom bij ons, voor ons is dat interessant, wij gaan dat samen doen." (Anna, 36 jaar)

Een derde strategie voor maatschappelijke activering is de empowerment strategie. Die is sterk gericht op het individu. De strategie beoogt dat het individu meer vat krijgt op het eigen bestaan. In het onderzoek vinden we hier voorbeelden van zowel aan de aanbiederszijde als aan de deelnemerszijde. Het gaat twee keer om verenigingen met een specifieke doelgroep, waar empowerment duidelijk een bewuste strategie is. Zo is er Veerle. Zij werkt voor een organisatie die werkt met mensen in armoede. En hoewel zij zelf niet rechtstreeks met die doelgroep aan empowerment werkt, geeft zij vorming aan de vrijwilligers die dit wel doen. Aan de deelnemerszijde vinden we de twee holebi's in ons onderzoek. Het lidmaatschap van een holebivereniging heeft de persoonlijke aanvaarding van hun geaardheid gemakkelijker gemaakt. An vertelt over hoe ze voor het eerst bij de holebivereniging terecht kwam:

"Ik ben daarin gekomen door twee mensen tegen te komen op de universiteit die daarin zaten en die daar dus voor uit kwamen dat ze holebi waren. Ik deed dat niet op dat moment. Die spraken daarover, en ik vond dat in het begin wel wat raar, een vereniging daarover, maar zij vertelden dan wat ze deden en wat de bedoeling daarvan is, en dat het toch wel tof is om nog andere holebi's te ontmoeten en dan ben ik eens naar zo een fuif geweest. (…) Dat had me toch wel overtuigd. Dat deed toch wel goed van eens het idee te hebben dat er nog zoveel zijn, en dan ben ik daar naartoe beginnen gaan. (…) voor mij was het heel belangrijk. Het is zo geweldig dat die mensen hier een vereniging hebben opgebouwd, dat kan zoveel betekenen. Ik vond dat dat heel veel betekend had voor mij. Ik wilde vooral vanuit die motivatie zelf aan die vereniging deelnemen." (An, 29 jaar)

Bij deelnemers aan cursussen, of mensen die slechts sporadisch participeren, zagen we de maatschappelijke activeringsfunctie minder op de voorgrond treden.

4.2.3 De gemeenschapsvormende functie

In de interviews duiken er ook veel elementen op die samengaan met de gemeenschapsvormende functie. Maria stelt dat cursussen kunnen leiden tot langdurige vriendschappen. De meeste andere cursisten benadrukken dat de sociale omgeving bij een cursus, deze aangenamer maakt, maar het sociale eerder bijkomstig is. In verenigingen en bewegingen vinden we meer elementen van gemeenschapsvorming terug. An en Mien geven beiden een verklaring.

"Ik vind het samen in een jeugdbeweging zitten sociaal veel rijker, het draait ook echt meer om vriendschap en om dingen die wij samen delen, er zijn voor elkaar. Ik vond dat in een sportclub minder. Dat was meer omwille van de sport en bon, dat was dan samen met andere mensen, maar dat kwam op de tweede of de derde plaats." (An, 29 jaar)

"De verrijking van vrijwilligerswerk is voor mij de vriendschap. Heel veel van mijn sociale contacten hebben allemaal een link met de KAV. En ik heb een paar keer een tegenslag gehad met mijn gezondheid, en dan het verschil gemerkt tussen die drie verenigingen waar ik als vrijwilligster heb gewerkt, dat het vooral de KAV was waar je een enorme solidariteit kreeg van die mensen (…) Dat komt omdat je bij KAV gespreksavonden hebt waar je soms echt je ziel en zaligheid op tafel legt, en dan merk je dat er geen verschillen zijn tussen vrouwen, van welke afkomst dan ook." (Mien, 51 jaar)

Zowel de jeugdbeweging als verenigingen hebben het expliciete doel om mensen samen te brengen. We zien dat dit ook afstraalt op de deelnemers. Onze informanten getuigen in hun verhalen van het belang van waarden als vriendschap, solidariteit, aanvaarding en er zijn voor elkaar.

Een andere manier waarop gemeenschapsvorming tot stand komt, is door samen activiteiten tot een goed einde brengen. De motivatie is hier het tot een goed einde brengen van een project, maar de impact gaat breder dan dit praktische doel. De impact is namelijk ook het ontstaan van groepen of gemeenschappen waartoe men kan behoren en zich kan verhouden.

Katrien, Jonas en Dirk hebben, met ongeveer een tijdspanne van 20 jaar tussen de eerste en de laatste, in die zin gelijkaardige ervaringen met het jeugdhuiswerk. Bij alle drie gaat het om mensen die op jonge leeftijd veel verantwoordelijkheid genomen hebben om samen met

hun groep concerten en feesten op poten te zetten. In deze drie verhalen zijn het dezelfde elementen die terug keren. Het zijn jonge mensen die niet altijd weten hoe ze moeten beginnen aan zo'n organisatie en er loopt dan ook regelmatig wat mis. Maar als een groep er dan toch in slaagt om een groot evenement tot een goed einde te brengen, ontstaat er een zeer sterk groepsgevoel.

> *"Ik weet nog de eerste vergadering dat we samen kwamen. Toen was het nog van: Gaan we op een bepaald uur sluiten of niet? Dat was met een paar nieuwe mensen die een beetje dezelfde leeftijd hadden, 17, 18 jaar. De oude garde wilde niet meer meedoen. En dan hebben wij doorgedaan, want anders ging het gedaan geweest zijn met het jeugdhuis. Een jaar of twee later viel er ineens een miljoen schulden uit de boekenkast, allemaal van die toestanden (lacht). In feite was dat wel een enorm boeiende periode, concerten organiseren." (Dirk, 45 jaar)*

Het deel-nemen aan en deel-zijn van een groep en de groepsvorming zijn kenmerkend voor de eerste strategie van de gemeenschapsvormende functie, namelijk het gemeenschap-'vormen' (Cockx, 2007). De impact hiervan op de deelnemers is dat zij samen een groep vormen. Dit kan vanuit de deelnemers ook een motivatie zijn, maar dat is niet steeds noodzakelijk.

Monique en Hannah werken niet als professional in de sector, maar hebben allebei initiatieven genomen om zelf een gemeenschap te vormen, namelijk in hun buurt. Hier gaat het dan over gemeenschap-'vormen' vanuit aanbiedersperspectief, hoewel ze zelf even goed deelnemers zijn. Groepen vormen is voor hen wel (een deel van) de motivatie. Zij vormen gemeenschap(pen) op verschillende manieren. Hannah is voor haar job dagelijks bezig met grote, politieke problemen in het Midden-Oosten. Zij is begonnen met een groepje dat de straat proper houdt.

> *"Dan ben ik ook met iets heel concreets bezig dat resultaat heeft. Je hebt de straat wat proper gemaakt, de vuilniszakken op het terras gezet en je krijgt er van een aantal mensen in de buurt al meteen een dankwoordje voor. Dat is zo instant gratification. Totaal anders dan mijn job. En ik heb me nu terug ingeschreven voor het lentefeest. Dat is gewoon de mensen uitnodigen om allemaal samen de straat wat te kuisen en gezellig samen te zitten. Ik maak dan een taart klaar en zorg voor wat drank." (Hannah, 42 jaar)*

Even verderop vertelt Hannah hoe haar initiatief gretig gevolg heeft gekregen. Andere mensen zijn ook beginnen kuisen voor hun straat en vrijwilligers hebben ook andere taken op zich genomen. Maar voor Hannah brengt het nog iets anders belangrijk teweeg:

> *"Door een daad te doen, door de daad bij het woord te voegen, op die manier kan je misschien ook effectief iets veranderen. Het is veel gemakkelijker om mensen te negeren in hun woorden. Je merkt dat als je zoiets kunt doen als de straat kuisen dat je meer overtuigingskracht kan hebben, en mensen ook gemakkelijker bereid zijn om te luisteren naar iets anders dat je te zeggen hebt." (Hannah, 42 jaar)*

Een tweede strategie van de gemeenschapsvormende functie is gemeenschaps-'vormgeving'. Hier wordt de vraag gesteld over hoe de gemeenschap er moet uitzien en hoe ze daartoe vorm kan gegeven worden. De motivatie ligt hier in het effectief willen veranderen van bepaalde aspecten van de huidige samenleving. De impact is tweeledig. Personen zijn aan het zoeken naar wat zij waardevol vinden in de maatschappij, ze willen op die manier de samenleving vorm geven. Daarnaast vermelden bijvoorbeeld Philippe en Linne expliciet dat het een

band schept tussen mensen wanneer zij dezelfde interesses en visie hebben. Vaak gaat het om mensen die elkaar op voorhand niet kenden, maar elkaar willen leren kennen omwille van dezelfde interesse. Ook hier zien we, als deze mensen erin slagen om rond het thema dat hen interesseert, samen een zekere maatschappelijke verandering teweeg te brengen, dit de band tussen de groep versterkt. Er ontstaat een gemeenschappelijk idee over hoe de samenleving er moet uitzien. Gemeenschapsvorming op basis van interesse vinden we vooral terug in het bewegingswerk en in sociale actiegroepen.

Linne vertelt over haar tijd bij de studentenbeweging die zich inzet voor vluchtelingen: "Dat was leuk omdat je natuurlijk zoveel contact hebt met mensen die dezelfde mening delen of die met dezelfde dingen bezig zijn. (…) Je komt dan wel in aanraking met bepaalde personen die in de problemen zitten, wat je toch doet nadenken over de wereld en dan kan je niet zeggen dat dat plezant is, want je hoort verschrikkelijke verhalen. Maar het sociaal contact, en het kunnen praten en samenwerken met mensen die op dezelfde golflengte zitten, dat was wel leuk." (Linne, 30 jaar)

Philippe heeft het over de periode dat hij zich inzette voor de wereldwinkel in het dorp waar hij opgroeide: "Ik heb er nu nog vier vrienden uit overgehouden uit heel die periode. En na jaren keken wij daar nog eens op terug zo van: Ja, dat was toch echt. Want nu momenteel is het nog altijd die winkel. Die winkel is nu het centrale gegeven. Wij deden die winkel maar veel meer. Wij deden actie, wij praatten over politiek en economie." (Philippe, 32 jaar)

Een derde strategie van de gemeenschapsvormende functie is gemeenschaps-'educatie'. Vanuit de kant van de aanbieders gaat het hier over educatieve activiteiten om te komen tot meer/betere/andere gemeenschappen. Zo is er Veerle, die vorming geeft aan vrijwilligers om om te gaan met armoede..

"Ik heb wel contacten met die groepen door rechtstreekse begeleidingen, en dat is waarom ik dit werk doe. Eigenlijk een stukje uit zorgzaamheid, verantwoordelijkheid ook en uit het belang mensen te laten meetellen. Ik vind dat iedereen zijn plek moet krijgen en dat er nu nog te veel mensen zijn, mensen in armoede, die worden uitgesloten enzo, ja, dat idee van iedereen telt mee en dat wij samen een verantwoordelijkheid hebben, mensen in armoede, maar ook mensen niet in armoede en de maatschappij in zijn geheel. Dat heeft voor mij een heel sterke aantrekkingskracht om te kunnen meewerken." (Veerle, 41 jaar)

Haar motivatie is om, via vormingen en educatieve projecten, mensen in armoede en mensen die niet in armoede leven, te verenigen in één gemeenschap. Haar vormingen voor vrijwilligers zijn de eerste stap om dit te verwezenlijken. De vrijwilligers moeten dan zelf de volgende stap zetten. We merken hier terzijde op dat de motivatie van Veerle zich afspeelt in de niche 'maatschappij', maar dat dit ook hier weer (mede) impact heeft op de niche 'zelf'. Zij vindt het voor zichzelf belangrijk en aantrekkelijk om aan dit maatschappelijk thema te kunnen werken. Bij de strategie van gemeenschaps-'educatie' komt het er op aan dat een individu, doorheen een educatief programma, competenties ontwikkelt die zijn of haar 'volwaardige' participatie aan de gemeenschap bevorderen. Een voorbeeld waarin het ook expliciet de motivatie was van de deelnemer om door cursus meer te kunnen participeren aan de gemeenschap, vinden we bij Ammar. Na zijn aankomst in België volgde hij lessen Nederlands:

"Ik begon contact te zoeken met mensen die op café gaan. In het begin was dat ontzettend moeilijk omdat ik zelf geen Nederlands kende en dat als je geen taal kent, je niet kan communiceren. Ik heb dan beslist om Nederlandse les te volgen en dat was enorm belangrijk voor de communicatie grotendeels. Ik ben dan naar de lessen geweest en dat was heel leuk. Dat waren plezante maanden, of zelfs jaren. Ik ben twee jaar naar de Nederlandse les geweest. En dat was eigenlijk ook een venster naar België toe om het land te leren kennen, in principe. Ik ben begonnen met Belgen te communiceren, vooral met onze leraressen die les aan ons moesten geven en dan ging ik op café en kon ik al wat babbelen en dat ging wel." (Ammar, 37 jaar)

Tot hier toe kunnen we tussentijds besluiten dat we in de door ons opgetekende verhalen een waaier van elementen terugvinden die met de maatschappelijke activerings- en de gemeenschapsvormende functie van sociaal-culturele praktijken te maken hebben. Laat ons kijken of en hoe de culturele en educatieve functie weerspiegeld worden in de interviews.

4.2.4 De culturele functie

Als we inzoomen op de culturele functie, maken we een onderscheid tussen een brede opvatting en een enge opvatting van cultuur enerzijds en cultuur als product of als proces anderzijds (Cockx, 2009). Cultuur in de enge zin vinden we in mindere mate terug in de interviews. Het gaat dan om de informanten die meestal in de vorm van een cursus leren over kunst of zelf aan kunstbeoefening doen. Door de confrontatie met kunsten, verhogen de deelnemers aan een cursus kunstgeschiedenis hun culturele competentie. Het verhogen van de culturele competentie bevindt zich op het niveau van de impact. Interesse in cultuur kan ook de motivatie zijn waarom personen deelnemen aan sociaal-culturele praktijken. Wat Marcel vertelt, maakt dit heel duidelijk:

"Ik heb bij Vormingplus een cursus kunstgeschiedenis gevolgd. Ik vond dat zeer boeiend, en wat ik daar vooral interessant aan vond, als je de verbanden legt. Niet enkel de beeldende kunst, maar als je de verbanden legt met de filosofie aan de ene kant, en andere beeldende kunsten aan de andere kant. Au fond ook muziek en van die dingen. Via de schilderkunst ben ik ook in de polyfonie terecht gekomen en dat is toch heel bijzondere muziek. (…) Het hangt allemaal aan elkaar." (Marcel, 65 jaar)

Het beoefenen van (amateur)kunsten, bijvoorbeeld in cursussen tekenen of schilderen zit op het snijvlak van cultuur als product en cultuur als proces. De individuele (culturele) competenties worden vergroot (proces), maar er worden ook culturele producten vervaardigd. Onze informanten getuigen ook over cultuur in brede zin en als product telkens zij praten over het geheel van waarden, symbolen en gebruiken die zij ontlenen aan hun participatie in de diverse sociaal-culturele praktijken. Een aantal van onze informanten getuigt van cultuur in brede zin en als proces wanneer ze zich uitspreken over hun bekommernis en hun engagementen voor een betere samenleving.

Een andere manier om naar de culturele functie te kijken, is volgens de drie bijbehorende sociaal-culturele interventiestrategieën (Cockx, 2009). Een eerste is "cultuur produceren". Die strategie gaat over het deel-hebben aan cultuur, over het cultuur maken en scheppen. Die strategie is niet gebonden aan bepaalde thema's. Op die manier kunnen we stellen dat alle informanten van dit onderzoek bezig zijn met het produceren van cultuur. Door het participeren in een vereniging, beweging, deel te nemen aan een cursus, zich voor de buurt in te zetten, enzovoort, geven zij samen vorm aan een cultuur en maken zij dus cultuur. In meer

enge zin vinden we dit produceren van cultuur ook terug in die initiatieven waarbij deelnemers zelf aan kunstbeoefening doen. Marcel, Maria, Leo en Monique houden zich allemaal bezig met schilderen aan de hand van soortgelijke cursussen. Allemaal zijn zij dus bezig met op hun manier cultuur te produceren. Toch schuilt er telkens een heel andere persoonlijke motivatie achter hun deelname aan deze sociaal-culturele praktijken. Marcel wil vooral de schilderkunst begrijpen, de kunstgeschiedenis kennen en vindt het dan ook interessant om ook zelf wat te schilderen. Maria wil vooral een vak leren, zij wil technisch sterk zijn, technieken onder de knie hebben en ook nog wat creatief bezig zijn. Voor Leo en Monique heeft dit schilderen een diepere, emotionele betekenis. Zo vertelt Leo dat hij is beginnen schilderen toen zijn vrouw overleden is:

> *"Ik ken nog mensen die daar (bij die vormingsinstelling) dingen doen, dus ik ben dan eigenlijk gewoon een brochure gaan halen en ik heb gekeken wat daar allemaal was en wat ik wilde gaan doen. En tekenen en schilderen, dat wilde ik sowieso al langer doen, dus dat was wel het ideale moment. En ik moet zeggen, ik heb daar ook wel heel hard van genoten. Ik kon precies al dat verdriet toch op een persoonlijke manier verwerken, door met dat schilderen bezig te zijn, maar dan zonder dat dat allemaal zo zwaar werd." (Leo, 60 jaar)*

En ook Monique heeft soortgelijke ervaringen:

> *"Ik kan daar helemaal in opgaan en dan al de rest rond mij vergeten. (…) Ik word er ook altijd goed gezind van. Als er iets gebeurd is of er is iemand gestorven, dan maak ik een schilderij of een beeld ofzo, voor die persoon om dat te verwerken. Niemand ziet dat dan ik schrijf dat er niet op, maar ik weet dat dan en mij helpt dat ook wel. En op die manier leer ik mezelf ook beter kennen. Je kan toch niet schilderen wat je niet voelt, dus je leert heel veel over jezelf door bijvoorbeeld te gaan kijken naar welke kleuren je automatisch teruggrijpt." (Monique, 43 jaar)*

Een tweede strategie is "het consumeren van cultuur". Hierbij gaat het over het in aanraking komen, het kennismaken met culturele producten via sociaal-culturele praktijken. We kunnen hierbij denken aan stads- en museumbezoeken, het naar film-, muziek- toneel of theatervoorstellingen gaan enzovoort. Maria heeft bijvoorbeeld ooit heel erg genoten van een week lang stadswandelingen door Antwerpen te maken. We stellen ook dat tal van onze informanten zich in dit verband niet alleen als consument gedragen, maar zich tevens ook aan de aanbodzijde bevinden. Zij gaan cultuur produceren, treden er dan mee naar buiten en laten zo cultuur consumeren door anderen. Een mooi voorbeeld hiervan is Anna. Anna is geboren in Oekraïne en is jaren geleden naar België gekomen. Naast engagementen voor armen en het volgen van verschillende cursussen, wil Anna de Russische cultuur in stand houden en de mensen in België laten kennis maken met deze cultuur. Hiervoor heeft ze verschillende activiteiten op touw gezet. Dus Anna produceert cultuur, maar wil mensen ook (de Russische) cultuur doen consumeren.

> *"Dan ben ik begonnen met de Russische gemeenschap naar boven te brengen. Wij leerden dan dansjes en bakten Russische koeken en zo. Dan ben ik naar het OCMW gegaan en heb gezegd: Kijk, wij zijn mensen zonder papieren, maar dat wil niet zeggen dat wij altijd van u iets moeten krijgen, wij willen iets voor u doen. Wij zijn de Russische gemeenschap. Mogen wij bijvoorbeeld in rusthuizen optreden en voor die mensen bakken en koken? (…) Die mensen waren zo gelukkig. Die hebben veel geproefd en ik heb uitleg gegeven. En wij hebben met verschillende nationaliteiten opgetreden. En die*

mensen waren zo gelukkig: Amai, jullie zijn zo een rijke gemeenschap." (Anna, 36 jaar)

Een derde strategie is "het kritiseren van cultuur". Bij deze strategie worden dominante cultuuropvattingen, waarden, normen, gewoonten, kritisch in vraag gesteld. Hiervan zijn verschillende voorbeelden in de interviews terug te vinden. Dirk en Marcel denken, door hun vakbondswerk, kritisch na over de relatie werkgever/werknemer, Philippe stelt het kapitalisme als heersend economisch systeem in vraag. Linne wil iets veranderen aan hoe onze maatschappij met vluchtelingen omgaat en Annemie ijvert al vele jaren voor meer rechten voor vrouwen en effectieve gelijke kansen.

Uiteraard zijn het produceren, het consumeren en het kritiseren van cultuur, onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een verhaal waarin we deze vervlechting overduidelijk terugvinden, is het verhaal van Ammar. Ammar is geboren in Syrië waar hij politiek actief was tegen het heersende regime van de Ba'ath partij. Over zijn tijd in Syrië vertelt hij het volgende::

"In Syrië is er wel een jeugdbeweging maar altijd gelinkt aan de Ba'ath partij. Maar ik hoorde bij een ondergrondse politieke jeugdbeweging. Wij hebben vele dingen georganiseerd, vooral cultureel eigenlijk. Ik had geen tijd om echt aan politiek te doen, maar ik ben altijd geïnteresseerd geweest in theater en film, allez, in cultuur in het algemeen. (…) Wij hebben bijvoorbeeld een dansgroep gemaakt, die had geen heel expliciet politiek etiket, maar eigenlijk is dat wel politiek bedoeld. Wij hebben dat gedaan binnen een heel sterke linkse beweging." (Ammar, 37 jaar)

Door dansvoorstellingen te maken, binnen een politiek gekleurde organisatie van de oppositie, produceert hij cultuur, maakt hij cultuur consumeren mogelijk en kritiseert hij cultuur.

4.2.5 De educatieve functie

Het sociaal-cultureel volwassenenwerk heeft een bijdrage te leveren aan het levenslang en levensbreed leren (Decreet 4 april 2003; Cockx, Leenknegt & De Blende, 2005). Levenslang leren slaat op het tijdsaspect. Het leren stopt niet wanneer de schoolbanken verlaten zijn, maar gaat door tot het einde van het leven. Levensbreed leren slaat op het feit dat de inhoud van het leren dat op alle levensdomeinen betrekking kan hebben.

Van de jongste tot de oudste informant in het onderzoek, allen zijn zij er zich sterk van bewust, dat ze doorheen hun betrokkenheid bij het sociaal-cultureel werk verschillende zaken leren. In de eerste plaats leren mensen veel bij over het thema, de topic of de inhoud van de cursussen of vormingsprogramma's die ze volgen bij sociaal-culturele organisaties. In het sociaal-cultureel werk komt een hele waaier aan thema's en inhouden aan bod.

Er wordt in sociaal-culturele praktijken tevens ruimer geleerd en meer geleerd dan enkel over de aangeboden topics of inhouden. Sociaal-culturele praktijken zijn in de meeste gevallen breder op te vatten dan enkel en alleen in termen van educatieve programma's (cf. de educatieve functie in het decreet). Het gaat naast het deelnemen aan een cursus- of vormingsaanbod ook over leerervaringen die verbonden zijn aan een engagement dat mensen opnemen (als bestuurslid, als vrijwilliger, als lid van een groep) en over al die leerervaringen die eerder als een neveneffect kunnen beschouwd worden van hun deelname aan activiteiten met in de eerste plaats andere dan educatieve doelstellingen (bv. een actie samen met anderen tot een goed einde brengen). Binnen dit veld aan leerervaringen kunnen we zes grote categorieën onderscheiden.

Wanneer we kijken naar de inhoud van de antwoorden op de vraag: "wat heb je daaruit geleerd?" dan zien we dat bij veel informanten spontaan een aantal meer technische en organisatorische zaken naar boven komt. Het gaat dan, vaak letterlijk over dingen die mensen voordien niet konden of beheersten en nadien wel. We noemen dit de categorie van de "***praktische vaardigheden***". Zo vertelt Katrien als we vragen naar wat ze geleerd heeft uit haar periode in het jeugdhuiswerk:

> *"Veel organiseren, veel praktische oplossingen bedenken. Of gewoon al, hoe begin je eraan. De eerste keer dat je iets organiseert denk je ineens: oh nee, we hebben geen licht, geen geluid, …" (Katrien, 20 jaar)*

> *Alain over zijn laatste jaar bij de jeugdbeweging: "Engagement in de groep, maar ook om iets te leren organiseren. Het laatste jaar heb ik een manier van vergaderen geleerd, verslagen maken, tijdschriften maken, reclame ronselen, veel zo praktische zaken." (Alain, 61 jaar)*

Een tweede categorie kunnen we samenvatten als die van de "***sociale vaardigheden***". Sociaal-culturele praktijken zijn een belangrijke plaats om sociale vaardigheden op te doen. Vanuit de sector werd dit al langer geopperd, maar in dit onderzoek zien we ook dat deelnemers en vrijwilligers dit ook zo ervaren. Nogmaals, het is opvallend hoe vaak dit naar voor komt. Ook bij open vragen zonder dat er in één of andere richting gestuurd is. Enkele voorbeelden:

> *"Je leert vooral samen met een groep iets te doen, er zijn altijd mensen bij die geen zin hebben, of moeilijker mee kunnen, of die anders in elkaar zitten, maar ook daar moet je mee leren omgaan." (Lies, 25 jaar)*

> *"Ik denk dat je in verenigingen toch dingen leert die later in je leven nog heel belangrijk zijn. Ik vind het bijvoorbeeld ontzettend belangrijk om verschillende soorten mensen te leren kennen en daarmee te leren samenleven." (Nicole, 66 jaar)*

> *"Samenwerken en samenleven met mensen die je niet altijd zelf kiest. Dat kan je vertalen naar een professionele context. Collega's kies je ook niet zelf." (An, 29)*

Een derde categorie van leerervaringen gaat over het "***leren uit negatieve ervaringen***" of moeilijkheden. Net zoals in de verschillende levensdomeinen van onze informanten, loopt ook in het sociaal-cultureel volwassenenwerk niet altijd alles van een leien dakje. Het gaat moeilijk in een groep, het botst tussen meningen, er zijn andere visies op een organisatie, men wordt gekwetst.

> *"Helemaal in het begin ben ik eens in een andere afdeling gestart omdat mijn schoonzusje daar lid van was. Zij heeft me zo eens meegetroond naar een koffiefeest. Zij werd direct aangesproken door andere mensen en ik ben daar een beetje … Ik voelde me aan mijn lot overgelaten. Dat er zo niemand was die mij dan introduceerde aan andere mensen met dezelfde interesses. Daar heb ik van geleerd hoe ik het dus wel beter aanpak, later als ik in het bestuur ben gegaan." (Mien, 51 jaar)*

Een vierde categorie van zaken die mensen zeggen te leren, noemen we hier "***levenslessen***". Het gaat daarbij over wat onze informanten het belangrijkst vinden van alles dat ze geleerd hebben. Ze ballen als het ware al de voorbije leerervaringen in sociaal-culturele praktijken en vormen van betrokkenheid samen in een wijze levensles. Hier wordt duidelijk dat zaken die

personen doorheen sociaal-culturele praktijken leren nuttig kunnen zijn voor verschillende levensdomeinen. Enkele voorbeelden van antwoorden op de vraag: wat heb je geleerd uit die betrokkenheid?

"Dat elk mens uniek is." (Dirk, 45 jaar)

"Dat je twee dingen hebt in het leven, dat is hoe je denkt en hoe je dat brengt." (Marcel, 65 jaar)

"Als je stil zit, ben je dood." (Maria, 59 jaar)

"Als je iets doet, moet je weten waarom je het doet." (Ammar, 37 jaar)

"Ik heb geleerd om te leven met de frustratie dat je meer slechte dingen kan tegenhouden, dan dat je er goede kan verwezenlijken." (Annemie, 49 jaar)

"Dat het verschrikkelijk belangrijk is hoe je communiceert met mensen, hoe je iets aanpakt, hoe je je visie naar buiten brengt en met wie je spreekt." (Hannah, 42 jaar)

"Dat al heb je veel goede wil en energie, dat je toch ook structuur en regels nodig hebt." (Jonas, 25 jaar)

De vijfde en zesde groep van leerervaringen zijn iets abstracter van aard. Het gaat hierbij over leerervaringen die eerder latent aanwezig zijn in de interviews. Bij die leerervaringen gaat het niet zozeer over onmiddellijk af te toetsen leerresultaten op een welbepaald moment, maar eerder over de accumulatie van verschillende van die leerresultaten over een welbepaalde tijdspanne heen beschouwd. Het gaat eerder over rode draden die men kan ontwaren in de interviews én doorheen de biografische informatie van de geïnterviewden. Dit is geen gemakkelijke taak en zeker niet wanneer personen over zichzelf en hun leven aan het praten zijn. Het benoemen en aanduiden van die leerervaringen vraagt een zeer hoog reflectief en reflexief vermogen. Slechts enkele informanten wisten deze leerervaringen voor zichzelf expliciet te benoemen. Wel konden bij al de geïnterviewden dergelijke latente leerlijnen teruggevonden worden.

De vijfde groep leerervaringen benoemen we met de term "***ontplooiing***". Tot deze categorie behoren alle leerervaringen die blijk geven van het feit dat de informanten door hun participatie in sociaal-culturele praktijken versterkt werden in hun persoonlijke en culturele ontwikkeling.

Kris (44) over zijn deelname ooit aan een cursus fotografie: "Ik wilde daar ook wel wat van kennen. Een groot deel ben ik ook alweer vergeten, maar sommige dingen zijn met toch bijgebleven. En ik vind het ook gewoon plezant om te weten hoe zoiets werkt hé; hoe dat juist allemaal in elkaar zit. Dat vind ik wel tof".

Maria (59): "Psychologie heb ik altijd heel graag gedaan. Dat intrigeert mij; waarom mensen doen wat ze doen. Dus ik heb daar veel over gelezen en als er zoiets is dan ga ik daar naartoe. Maar ik ben ook heel erg geïnteresseerd in alles wat creatief is. Dus vandaar: aquarel, expressionisme, kalligrafie, hoort daarbij, inkaderen, … hoort allemaal bij datzelfde. Als ik nu nog tijd zou overhebben zou ik ook nog gaan bloemschikken denk ik, want dat lijkt me ook nog plezant. Iets met je handen. Ik ben graag creatief bezig."

Bob (64) over zijn deelname aan de scouts: "Dat was eigenlijk ongeloofelijk leuk. Je moet ook rekenen, dat was de enige mogelijkheid om als stadskind met de natuur in contact te komen. Toch die kampen. Je moet weten. Ik was een echte stadsjongen tot op zekere leeftijd."

"Voor mij persoonlijk zijn die muziek en die cursussen wel belangrijker denk ik. Die zorgen er meer voor dat ik mij ontwikkel als persoon en hoe ouder ik word, hoe belangrijker dat dat ook wordt." (Mieke, 53)

Ook de zesde en laatste groep van leerervaringen betreft eveneens meer latente leerlijnen die in de verhalen ontdekt kunnen worden. We kunnen ze samenbrengen onder de term "***perspectieftransformatie***". Het gaat hier over die leerervaringen of leerlijnen in iemands biografie waarbij zeer duidelijk is dat zijn of haar blik op of omgang met de wereld veranderde door te participeren in sociaal-culturele praktijken.

"We zaten dus met een put en we gingen een benefiet geven. (…) We hadden zo'n 400 à 500 mensen verwacht en in plaats van geld over te hebben aan deze benefiet hebben we er nog onze broek aan gescheurd. En daaruit heb ik voor een groot stuk geleerd … als je iets organiseert moet je samenwerken. Wij hadden bijvoorbeeld moeten samenwerken met de voetbal, de supportersclub of zo. Als je iets organiseert buiten uw eigen kennis, moet je samenwerken met anderen." (Dirk, 45)

Mieke (53) over haar engagementen voor projecten in Zuid-Amerika: "Dat klinkt misschien heel contradictorisch, maar uiteindelijk word je er heel erg van bewust dat je de wereld niet kan veranderen, maar ook wel dat je kleine dingen kan doen die de wereld een stukje aangenamer maken en dat is toch ook al heel wat."

Philippe (32): "Dat heb ik wel door al die ervaringen geleerd: als vrijwilliger kan je je gemakkelijk onttrekken aan je verantwoordelijkheid; als betaalde kracht gaat dat niet en in uw gezin kan je dat ook niet."

Monique (43) over haar engagementen: "Nu denk ik daar meer over na. Nu vind ik het bijvoorbeeld belangrijk om met buurtwerk bezig te zijn of om actie te voeren voor het behoud van bossen. Nu heb ik wel meer een idee van hoe ik wil dat de wereld er uitziet en wil ik daar ook graag iets voor doen."

In de interviews komen leerervaringen van deze verschillende categorieën terug. We krijgen hier een mooi zicht op wat mensen leren in sociaal-culturele praktijken.

4.3 Opmerkelijk

Zopas zagen we dat we elementen van motivatie voor en impact op het leven van sociaal-culturele praktijken kunnen linken aan de vier decretale functies van het sociaal-cultureel volwassenenwerk. We stootten in de interviews ook op elementen, die getuigen van een motivatie voor, of een impact van sociaal-culturele praktijken, die niet onder de vier vermelde functies onder te brengen zijn. Wat enorm opvalt is dat in alle interviews – zonder uitzondering – in het samenspel tussen motivatie en impact twee elementen terugkeren: ontspanning en ontmoeting.

4.3.1 Ontmoeting

Met ontmoeting bedoelen we het leren kennen van andere of zoveel mogelijk mensen, het tegenkomen van mensen, zonder dat hierbij sprake is van het versterken van groepsvorming of van een wij-gevoel. We definieerden 'ontmoeting' dan ook als volgt: gericht op mensen leren kennen, met mensen in contact komen, ontmoeten, samenkomen. Ontmoeting als motivatie zien we vaak in de verhalen opduiken wanneer mensen verhuizen en in een nieuw dorp, nieuwe stad of nieuw land terechtkomen. Zij gaan dan zoeken naar activiteiten om mensen te leren kennen.

> *"Wij kwamen dan hier wonen. Wij kenden hier niemand. Dat was bij ons een blinde vlek. Ja, en als jonggehuwden kon je gratis lid zijn van de Gezinsbond. (…) Dus dat was de bedoeling met dat lidmaatschap van de Gezinsbond om langs daar ook mensen te leren kennen. En de toenmalige voorzitter is dan eens een klapke komen doen, en die hoorde dat wij in de jeugdbeweging al dingen georganiseerd hadden en die vroeg om in het bestuur te komen. Dat sprak ons wel aan, ook als instap om mensen te leren kennen. Allez, dacht ik, dan ken ik toch al minstens tien of vijftien man van dat bestuur, toch al iets." (Alain, 61 jaar)*

> *"Op dit moment ben ik wel lid van de KVLV, het tweede jaar, maar ik merk, in het eerste jaar vond ik het wel tof om erbij te gaan, ook omdat het een nieuw dorp is waarin ik woon en om nieuwe mensen te leren kennen. (…) De reden waarom ik erbij zit, zijn die contacten met mensen in je dorp waar je anders geen contact mee hebt. Dat zijn meestal iets oudere vrouwen en die zie je niet aan de schoolpoort, zal ik maar zeggen." (Veerle, 41 jaar)*

Ook Mien is bij de KAV gegaan, en Bob bij de KWB, om in hun nieuwe dorp mensen te leren kennen. Voor Anna en Ammar was het heel belangrijk om mensen te leren kennen. Zij moesten niet enkel verhuizen van dorp, maar ook van land. Zich lokaal engageren was een manier om snel mensen te leren kennen, om zo de taal te leren en zich de gewoontes eigen te maken. Anna is na haar aankomst in België onmiddellijk een cursus bakkerij gaan volgen en heeft ze zich als vrijwilliger aangemeld bij Moeders voor Moeders. Op die manier leerde zij snel mensen kennen, wat haar de mogelijkheden gaf om in een niet-formele context de taal te leren en mensen aan te spreken over haar problemen. Voor ze een heel sociaal netwerk had, ging ze ook praten met daklozen en hen helpen. Later heeft ze contact gezocht met de Russische gemeenschap en werd gemeenschapsvorming heel belangrijk in haar engagement, maar in het begin wilde ze gewoon Belgen ontmoeten. Ook Ammar heeft de taal en de gewoonten geleerd door in de eerste plaats op zoek te gaan naar sociaal contact. Hij zocht deze ontmoeting vaak op café, ook om de taal te leren. Zo is hij terechtgekomen bij een amateurtheatergezelschap. Mensen ontmoeten, bijvoorbeeld ook in de Nederlandse les, was een voorwaarde om te kunnen communiceren en dus van belang om te kunnen integreren.
In alle interviews is sociaal contact heel belangrijk, ook als dit gaat over meer vrijblijvend sociaal contact. Het is dan vaak niet de specifieke bedoeling of motivatie om mensen te leren kennen, maar het is een aangenaam neveneffect. Het voorbeeld van Marcel maakt dit duidelijk:

> *"Ik zit ook in de fitnessclub hier. Ik ben daar natuurlijk naartoe gegaan omdat ik het nodig vond dat ik terug wat deed aan mijn fysieke conditie. Dat is mijn eerste ding natuurlijk, maar daarnaast vind ik het zeer aangenaam om met mensen om te gaan in de fitnessclub en over dingen te kunnen praten, zij het dan dikwijls maar een paar minuten, contacten, dat je elkaar ontmoet. Ontmoeting is zeer belangrijk tussen mensen." (Marcel, 65 jaar)*

4.3.2 Ontspanning

Uit de interviews blijkt dat de betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken in heel veel gevallen ook plezierig is. Het element van ontspanning vonden we terug in die uitspraken waar gewag gemaakt wordt van het hebben van plezier, het op een amusante wijze invullen van de vrije tijd, van bestaansviering en van het genieten van het bestaan. Ook hier zien we vaak dat dit een effect is van het deelnemen aan sociaal-culturele praktijken vanuit een in oorsprong anders gekleurde motivatie: mensen willen dingen organiseren, sociale acties opzetten, de wereld veranderen, leren, … maar het moet ook prettig zijn en blijven. Voor sommigen, is het opzoeken en vinden van plezier in sociaal-culturele praktijken de belangrijkste reden waarom ze blijvend participeren. Nog anderen beweren dat het niet vol te houden is, als er geen plezier aan beleefd wordt. Voor Katrien moet niet alles altijd leuk zijn, maar er moet wel een evenwicht zijn:

> *"Ik vind het belangrijk dat het leuk blijft, bijvoorbeeld bij de jeugdwerkgroep, die vergaderingen, dat doe ik niet voor mijn plezier, dat kan ik niet zeggen. Maar wij hebben bijvoorbeeld ook een heel groot evenement, de jeugdhappening en dat is wel heel plezant om te organiseren." (Katrien, 20 jaar)*

Annemie neemt al van haar vijftiende heel veel engagementen op, vooral om te vechten voor rechten voor vrouwen. Zij is voorzitter en lid van vier vrouwenverenigingen. Via deze verenigingen is zij doorgegroeid naar de nationale politiek tot op een ministrieel kabinet. Volgens haar, moeten je engagementen toch ook nog leuk zijn om het vol te houden.

> *"Dat is toch belangrijk, want je investeert er toch een groot deel van je vrije tijd in, waardoor je het toch beschouwt als vrije tijd. Het is zo ingevuld dat je het niet meer ziet als een hobby, maar als veel meer, een integraal stuk van je leven en dat moet er toch wel ergens iets nog leuk in zijn of een paar persoonlijke contacten die het leefbaar maken." (Annemie, 49 jaar)*

Verder zien we ook hier dat dit voor veel mensen in bepaalde situaties de belangrijkste motivatie is om zich ergens bij aan te sluiten. Kris is heel handig. Hij zet zich als vrijwilliger in voor enkele verenigingen waar zijn vrouw ook actief is. Op de vraag of hij hier ook iets uit geleerd heeft, antwoordt hij:

> *"Wat ik eruit leer? Ik weet het niet … Dat is gewoon wel plezant om te doen, ondertussen doe je een babbeltje en het is altijd leuk als het dan goed is geweest en je weet dat dat toch een stukje ook door u komt." (Kris, 44 jaar)*

Ook bij Nicole is het plezier heel belangrijk:

> *"Vanaf dat oudercomité is het eigenlijk snel gegaan. Ik vond dat dan heel plezant en je komt er dan ook veel mensen tegen. En de ene had dan gevraagd of ik geen goesting had om bij de KAV te komen. En dan ben ik daar ook maar bij gegaan, en dat was dan eigenlijk ook wel heel plezant, die activiteiten enzo. En met de KVLV is dat eigenlijk hetzelfde verhaal." (Nicole, 66 jaar)*

Dit zijn maar enkele voorbeelden van een patroon dat we duidelijk zien terugkomen in alle interviews. Net zoals bij de maatschappelijke activerings- en gemeenschapsvormende functie, kunnen we ook voor de culturele en educatieve functie vaststellen dat ze doorwerken in de beleving van deelnemers aan sociaal-culturele praktijken.

4.4 Verschillende bestaansdimensies

In de sociaal-culturele methodiek en haar componenten worden complementaire bestaansdimensies gedefinieerd die het de mens mogelijk maken om deel te nemen aan het samenleven (Baert & Ketelslegers, 2002). Het gaat daarbij over vijf dimensies die of focussen op ons mens-zijn of op de wijze waarop personen met de wereld (kunnen) omgaan. Deze bestaansdimensies zijn:

- de mens als cognitieve kennisverwerker en rationele onderzoeker: de mens die zich oriënteert op de wereld om die beter te begrijpen;
- de mens als de handelingsgerichte en vaardige actor: de mens die al doende vorm geeft aan de wereld via technisch-instrumenteel en planmatig denken en handelen, (effectiviteit en efficiëntie);
- de mens als zin- en waardezoeker: de mens als gericht op het zoeken naar wat waardevol en belangrijk is, zowel op persoonlijk als maatschappelijk vlak en van daaruit ethisch handelt;
- de mens als communicatieve en actief luisterende mens: de mens als gericht op het duiden en interpreteren van de dagelijkse leefwereld, het zich kunnen plaatsen in een politieke, sociale en economische omgeving door te leren uit ontmoetingen en dialoog met anderen en het delen van ervaringen met anderen;
- de mens als levenskrachtige en creatieve explorator: de mens als gericht op het zoeken naar mogelijkheden tot expressie, de viering van een ludiek en esthetisch bestaan door expressie, zintuiglijke waarneming, het zoeken naar het mooie en de schoonheid van mens, natuur en kunst.

Een eerste belangrijk punt met betrekking tot deze bestaansdimensies is dat die, doorheen de interviews allemaal terugkomen. Dit betekent dat sociaal-culturele praktijken, in al hun verscheidenheid, er toch in slagen om op al deze bestaansdimensies in te spelen. Ook konden we vaststellen dat één enkele activiteit volgens de beleving van de informanten inspeelt op minstens één van de bestaansdimensies en meestal zelfs op twee of meerdere bestaansdimensies. Bij verenigings- en bewegingswerk komt de zin- en waardezoeker meer terug; bij cursorisch werk de cognitieve kennisverwerker.

Bij de meeste informanten zien we, doorheen het interview regelmatig drie of vier dezelfde bestaansdimensies terugkomen. Bij zes interviews (Avivia, Anna, Marcel, Hannah, Mien en An) vinden we ze alle vijf terug. Dit komt mogelijk omdat deze personen betrokken zijn bij veel verschillende activiteiten en werksoorten. Deze bestaansdimensies kunnen zich situeren bij de motivatie om deel te nemen aan het sociaal-cultureel werk, of bij de impact van het sociaal-cultureel werk op het individu. Om beter aan te geven op welke manier sociaal-culturele praktijken die verschillende bestaansdimensies aanspreken, zoomen we in op het verhaal van Marcel.

In het verhaal van Marcel komen de vijf bestaansdimensies aan bod in relatie tot zijn betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken. We stellen ook vast dat hij in zijn beleving van een welbepaalde activiteit elementen van verschillende bestaansdimensies vermeld. Marcel is actief in de lokale politiek, in de vakbond, zit in verschillende sport- en hobbyverenigingen, deed vrijwilligerswerk in een opvangcentrum voor psychiatrische patiënten en volgt cursussen bij Vormingplus en andere vormingsinstellingen. Uitgezonderd de cursussen die hij volgt, maakt Marcel heel weinig onderscheid tussen die verschillende engagementen. Zo is voor

Marcel het zich inzetten voor politiek of vakbond niet fundamenteel verschillend van het zich inzetten voor verenigingen.

> *"Politiek is voor mij ontzettend breed. Zonder dat jij nu lid bent van een politieke partij, of ik, kunnen wij toch aan politiek doen. Politiek vind ik heel breed. Als je bijvoorbeeld een mening hebt over iets, ben je al met politiek bezig. Ik beschouw het niet alleen als partijpolitiek, dat vind ik een heel enge benadering van politiek. Als je je inzet in een lokale vereniging ben je ook met politiek bezig."*

In het politieke engagement van Marcel en in zijn verenigingsleven, vinden we eerst en vooral elementen van Marcel als **zin- en waardezoeker** terug. Hij is al heel lang op zoek naar wat voor hem waardevol is om na te streven. Zo was zijn motivatie om zich ooit aan te sluiten bij de jongerenafdeling van zijn partij:

> *"(…) Actie voeren, tegen de toenmalige gevestigde waarden wat tegenaan schoppen. Enfin, op een vriendelijke manier hoor, dat klinkt allemaal wat hard maar het is allemaal niet zo hard. Acties voeren, maar vooral met de jongerenproblematiek van die tijd bezig zijn. (…) Een belangrijk thema voor mij, nu nog steeds, is het stemrecht voor migranten. En het is nog niet helemaal rond, maar het is toch al veel verbeterd."*

In dit fragment wordt het heel duidelijk hoe het zoeken naar wat waardevol is, in dit geval op maatschappelijk vlak, een belangrijke motivatie is voor het participeren. Maar, ook de andere bestaansdimensies komen aan bod in de verschillende engagementen van Marcel. In het volgende fragment zien we hoe zijn engagement en zijn betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken impact heeft op Marcel als **communicatieve en actief luisterende** mens.

> "Zich engageren, dat is een kwestie van een interactief proces. Als wij met zijn tweeën praten over dingen, stel je constant je mening bij. En dat is een zeer dynamisch proces en dat hoort zo te zijn in mijn ogen. Anders vallen mensen stil. Je kan alleen in een hoekje op de bank gaan zitten en de krant lezen en de kruiswoordraadsels oplossen, daar zullen we niet veel beter van worden, denk ik."

Marcel zegt hier expliciet dat zijn mening gevormd wordt door in dialoog te treden met anderen. Hij geeft zijn wereld vorm in relatie tot de anderen. Het is uiteraard zo dat deze bestaansdimensies niet volledig los staan van elkaar. Dit zien we ook duidelijk bij Marcel. In relatie tot de anderen stel je je mening bij (communicatief, actief luisterende mens), de mening over dingen die voor iemand waardevol zijn (zin- en waardezoeker). Maar daar stopt het natuurlijk niet. In het geval van Marcel heeft hij niet enkel deze mening, maar wil hij hier ook nog iets mee doen, wil hij veranderingen realiseren en dit het liefst op een zo efficiënt mogelijke manier. Hier wordt Marcel als **handelingsgerichte en vaardige actor** aangesproken. In dit geval is het de betrokkenheid bij het sociaal-cultureel werk die impact heeft op de bestaansdimensie in Marcels leven van handelingsgerichte en vaardige actor.

> *"Het belangrijkste dat ik geleerd heb is dat je twee dingen hebt in het leven, dat is hoe je denkt en hoe je dat brengt, dus de vorm waarin je je ideeën presenteert. En ze zijn allebei heel belangrijk. Uiteraard is de inhoud belangrijker dan de vorm maar met een slechte vorm geraak je er nooit doorheen, om je ideeën te laten infiltreren in de samenleving. (…) Mensen moeten willen luisteren en dan is de vorm heel belangrijk."*

Nog een belangrijke motivatie voor Marcel is het plezier dat hij heeft van zijn engagementen.

Dit aspect van zijn betrokkenheid spreekt hem aan als **levenskrachtige en creatieve explorator**. Die motivatie komt overal in zijn verhaal terug, zowel bij het verenigingswerk als bij het cursorisch werk.

> *"Het plezier is misschien wel ondergeschikt aan het doel, maar het is wel belangrijk dat het plezier aanwezig is want anders geef je het na een tijd op. Dat houdt een normaal mens niet vol, als je voortdurend tegen je zin met dingen bezig moet zijn, dan ga je dat niet volhouden. Trouwens, je moet dat ook niet doen. Ik denk dat je altijd plezier in je activiteit moet hebben want anders stop je daarmee, dan wordt dat dwangmatig, dan presteer je ook niets."*

> *"Schilderen en tekenen enzo, dat doe ik gewoon uit interesse, dat heeft met mijn werk niets te maken. Allez, niets, dat is misschien ook niet helemaal waar. Je legt een stuk van jezelf in je werk natuurlijk. Dat is allemaal evident."*

Tot slot wordt Marcel in zijn betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken ook aangesproken als cognitieve **kennisverwerker en rationele onderzoeker.** Die bestaansdimensie komt vooral naar voren wanneer hij rapporteert over het volgen van cursussen. Toch komt die bestaansdimensie niet enkel voor bij cursorisch werk. In het volgende voorbeeld vertelt Marcel over zijn vrijwilligerswerk in een opvangcentrum voor psychiatrische patiënten.

> *"Je denkt altijd: ja, ik heb het wel in het zicht, maar je hebt het altijd niet in het zicht. Door er via een andere invalshoek naar te kijken, krijg je een ander zicht op iemand en dat opent dan weer mogelijkheden. Dat heb ik daar wel van geleerd."*

Voor elk van de andere informanten konden we een gelijkaardig relaas uitwerken. De conclusie die we hier aan verbinden is tweevoudig. De motivatie van personen om deel te nemen aan sociaal-culturele praktijken kan gelinkt worden aan het volledige spectrum van bestaansdimensies. Voor wat de impact van sociaal-culturele praktijken betreft op de betekenisverlening van het individu is het besluit eveneens dat alle bestaansdimensies zoals aangehaald in de sociaal-culturele methodiek geraakt worden.

Hoofdstuk 5

Betekenisverlening in sociaal-culturele praktijken

Resultaten van de verticale analyses

Inleiding

In het vorige hoofdstuk rapporteerden we over een aantal componenten van sociaal-culturele praktijken zoals beschreven in de sociaal-culturele methodiek en het decreet. We hadden het over de functies en de verschillende bestaansdimensies. Met die bril op, analyseerden we de 27 verhalen van onze informanten. Tot hier toe gingen we vooral deductief te werk. Aan de hand van vooraf bepaalde en vastgelegde categorieën in het achterhoofd, brachten we verslag uit van onze horizontale analyse van het bronmateriaal.

In dit hoofdstuk veranderen we het geweer van schouder. In een eerste paragraaf laten we het interviewmateriaal meer voor zichzelf spreken. Dat gebeurt natuurlijk niet in het luchtledige. Onze onderzoeksvragen waren daarbij richtinggevend. Via lezing en herlezing, via interpretatie en herinterpretatie, via het bestuderen van de onderzoeksnotities werkten we toe naar een beter begrip van elk van de individuele verhalen. In deze paragraaf leunen we dus dichter aan bij wat Verhesschen (2007) benoemd als een “narrative analysis” of verhalende analyse. We rapporteren over de inzichten die we opdeden aan de hand van onze verticale analyse van elk van de opgetekende verhalen. In deze logica wordt elk verhaal als uniek behandeld en wordt er in de diepte op het materiaal gewerkt.

5.1 Het ‘begrijpen’ van de verhalen

In het vorige hoofdstuk hebben we enkele resultaten gezien van sociaal-culturele praktijken vanuit de kant van het individu. In dit hoofdstuk is het de bedoeling om te kijken welke plaats sociaal-culturele praktijken innemen in het leven van onze informanten. De vraag naar de betekenis van sociaal-culturele praktijken is echter moeilijk rechtstreeks te behandelen. Antikainen (2007) heeft in een gelijkaardig onderzoek naar de betekenis van leren, deze vraag geoperationaliseerd in verschillende andere vragen. Aangepast aan ons onderzoek operationaliseerden we de vraag naar de betekenis van sociaal-culturele praktijken voor het individu in de volgende twee deelvragen:

1. Welke zijn belangrijke ervaringen die verband houden met participatie aan sociaal-culturele praktijken in relatie tot de biografie van de betrokkenen?
2. Hoe bepalen vandaag de dag sociaal-culturele praktijken mee de productie en de vorming van individuele biografieën en identiteitsconstructies?

Het antwoord op die twee vragen biedt ons een meer genuanceerd beeld op de actuele en hedendaagse betekenis van sociaal-culturele praktijken voor het individu.

Niettegenstaande die vragen richtinggevend waren tijdens onze verdere analysewerkzaamheden, behandelen we ze hierna niet afzonderlijk. We opteren er wel voor om te rapporteren in termen van globale (interpretatieve) beelden die de samenhang tussen de antwoorden op elk van die vragen voor één bepaalde informant opleverde. Onze analyses leidden ons tot vier globale beelden of figuren van betekenisverlening.

Het gaat over de beelden of figuren van de sociaal-veranderaar, de buitenbloeier, de binnenbloeier en de passant. We bespreken elk van die beelden hierna een voor een meer in detail.

De vier figuren van betekenisverlening kwamen tot stand op basis van een analyse van de 27 afzonderlijke verhalen. We beperken ons bij de bespreking hierna weliswaar tot die personen van onze 27 informanten die getuigen van de grootste informatieve waarde per figuur van betekenisverlening.

5.2 Vier figuren van betekenisverlening

5.2.1 De figuur van de sociaal-veranderaar

Een omschrijving

Sociaal-veranderaars streven maatschappelijke veranderingen na (motivatie). Ze worden gedreven door het aanklagen en veranderen van maatschappelijke onrechtvaardigheden. Ze werken aan het bewerkstelligen van structurele veranderingen en/of aan veranderingen in het gedrag van individuen in functie van 'de' of 'hun' zaak of overtuiging. Sociaal-culturele praktijken zijn voor hen de plaats waar ze door het werken aan en het bijdragen tot een 'andere' maatschappij uiting en vorm kunnen geven. Hun participeren in sociaal-culturele praktijken is zeer sterk bepalend voor hun identiteit, hun leven (impact = invloed). Sociaal-veranderaars zijn "social-change driven". Het verbindend element tussen persoonlijke motivatie en sociaal-culturele impact kunnen we benoemen in termen van 'verandering'.

Argumentatie en voorbeelden

Sociaal-veranderaars hebben een duidelijk maatschappelijk doel voor ogen. Hun streven naar maatschappelijke verandering (motivatie) bepaalt in grote mate de keuzes die ze maken in hun leven. Ze bepalen voor een groot stuk hun identiteit (impact). Sociaal-veranderaars profileren zich in de eerste plaats als actievoerder, voorvechter van hun zaak. Het profiel van sociaal-veranderaars kenmerkt zich vaak door een sequentiële opeenvolging van hun engagementen. Ze engageren zich voor een zaak in een welbepaalde sociaal-culturele context en gaan vervolgens op zoek naar andere contexten waarin ze deze idee of dat engagement verder kunnen uitdragen. In die zin is er bij een en dezelfde informant ook sprake van parallelle engagementen.

Zo heeft Annemie haar drang naar engagement en maatschappelijke verandering van thuis meegekregen. Annemie is opgevoed door haar grootouders, overtuigde communisten. Hoewel ze later zelf een heel andere richting is uitgegaan, liggen in haar opvoeding duidelijk de kiemen van haar engagement.

> *"Ik vind het bijna vanzelfsprekend om me te engageren. Ik ben zo opgevoed dat je bijna geen bestaansrecht hebt als je alleen aan de toog hangt en bekritiseert, dat je de verantwoordelijkheid hebt als je een mening hebt om die dan ook uit te dragen. Niet alleen met woorden maar ook met daden." (Annemie, 51 jaar)*

Dit engagement, dat haar met de paplepel is ingegeven, heeft voor het eerst echt vorm gekregen toen Annemie 15 was. Het was het jaar van de vrouw in de hoogdagen van het femi-

nisme. Annemie vond dat het hoog tijd werd om zelf ook dingen te gaan doen. Ze ging zich aanmelden bij een vrouwenorganisatie. Een jaar later was ze verantwoordelijk voor het informatieblad. Rond diezelfde periode is er een ervaring geweest, die heel belangrijk is geweest voor haar:

> *"Toen ik nog heel jong was, ik denk dat ik toen nog zestien was, toen gingen ze iets organiseren dat ruimer was dan alleen het vrouwenhuis, daar gingen ook andere vrouwenbewegingen aan meedoen: de groep Rooie Vrouwen, en ik-weet-niet-meer-wie-allemaal, en ook het Vrouwen Overleg Komitee. En toen vroeg de toenmalige voorzitter van het Vrouwen Overleg Komitee aan mij, snotneus van zestien, of ik een bepaald iets wou coördineren in die happening. En daar was ik eigenlijk van aangedaan, dat die dat vertrouwen had in mij, want dat was iemand van betrekkelijk hoog aanzien in de vrouwenbeweging toen. Dat heeft mij een heel positieve impressie gegeven." (Annemie, 51 jaar)*

Op haar dertigste heeft Annemie dan beslist om in de politiek te stappen. Door dit politiek engagement, zijn een aantal van haar engagementen verschoven van de vrijzinnige naar de meer liberale zuil, waar zij onder andere enkele voorzittersfuncties op zich heeft genomen. Ze heeft van haar politiek engagement ook haar beroep kunnen maken. De impact van haar betrokkenheid bij de diverse sociaal-culturele praktijken toont zich heel duidelijk in verschillende levensdomeinen, vooral dat van arbeid en vrije tijd, maar ook op het vlak van de niche 'groep'. Zo is haar sociaal leven voor een groot stuk bepaald door haar engagementen:

> *"Op den duur stel je vast, dat de meeste mensen die je kent, eigenlijk toch allemaal uit de sector komen. Als ik zou moeten aftellen en het adresboekje erbij halen, dan denk ik eigenlijk dat er van schoolvrienden of gewoon mensen die je alleen maar puur persoonlijk kent en zonder dat er ergens iets … [van werk mee gemoeid is], dat daar niks van overgebleven is." (Annemie, 51 jaar)*

Uit andere fragmenten komt duidelijk naar voor dat Annemie haar betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken, ook invloed heeft op de niche van het 'zelf'. Ze verhaalt regelmatig over het feit dat ze die impact beschouwd als een kwestie van persoonlijke groei, waar zij op dat moment weer motivatie uithaalt om verder te doen.

> *"Het maatschappelijk nut is de reden waarom je eraan begint. En de persoonlijke voldoening en de eigen groei is waarom je het nooit beu wordt en waarom je er ook een stimulans in blijft vinden, want het kan soms zo veel van je tijd opslorpen, je maakt wel eens een crisis mee, persoonlijk of in groep ofzo." (Annemie, 51 jaar)*

> *"Het is zo ingevuld dat je het niet meer ziet als een hobby, maar als een integraal stuk van je leven. (…) Als je je enkel inzet om het grote gat te vullen, of de grote existentiële vragen te vermijden, dan lukt het toch niet, want dan loop je tegen die spiegel aan. (…) Ik heb er al gezien hoor, die hun lot volhouden met allerlei activiteiten, maar het is om aan zichzelf te ontsnappen. Dat blijft niet duren, die crashen dan op een bepaald moment." (Annemie, 51 jaar)*

Bij Annemie zien we heel duidelijk, dat de intrinsieke motivatie, die van het bijdragen aan de samenleving is, maar dat de impact van de sociaal-culturele praktijken waarin zij participeert, zoveel groter is. Hier wordt de betekenis van sociaal-culturele praktijken voor Annemie duidelijk. Sociaal-culturele praktijken zijn omgevingen waar zij belangrijke ervaringen heeft op-

gedaan en die duidelijk een invloed hebben op haar identiteit en levensloop. Op de vraag wat Annemie wil bereiken met haar engagementen, is haar antwoord steevast: een betere wereld. Op de vraag wat die betere wereld voor haar inhoudt, antwoordt ze:

> *"Een plaats waar je begint met aan jezelf te werken en dat aan jezelf werken overdraagt in al je engagementen die je hebt en dat je zo dus werkt aan gelijkheid, meer tolerantie en begrip voor alles wat er is op deze planeet en wat anders kan zijn, maar waar mensenrechten wel de core business van blijven." (Annemie, 51 jaar)*

Ook Hannah kunnen we beschouwen als behorend tot het type van de sociaal-veranderaar. Bij haar ligt de kiem van haar engagement ook deels in de opvoeding, maar deels ook bij andere factoren. Hoewel haar ouders zelf niet heel actief waren, heeft het gezin waarin ze opgroeide wel een belangrijke rol gespeeld:

> *"Ik denk dat ik heel libertair of progressief opgegroeid ben. Ook met een politiek bewustzijn. Ik ben daar ook niet in geremd geweest, in tegendeel, ik heb qua studies en engagement altijd een vrije kaart gekregen. Zo van: Doe maar. Dat gaf soms wel conflicten maar geen grote conflicten." (Hannah, 42 jaar)*

De school heeft bij Hannah ook op verschillende manieren een belangrijke rol gespeeld. Ten eerste zat zij op een heel vrije school, waarop een heel geëngageerde manier les werd gegeven. Samen met haar opvoeding heeft dit volgens Hannah een belangrijke rol gespeeld. Ten tweede had de concrete motivatie om bij een jeugdbeweging te gaan een aanleiding in de school:

> *"Ik ben daar eigenlijk ingegaan in de jaren '80 op school omdat er toen heel grote besparingen werden aangekondigd in het onderwijs en alle scholen waren zich zowat aan het organiseren tegen die besparingsmaatregelen van toenmalig minister van onderwijs Coens. (…) En ik ben gerekruteerd door de linkerzijde." (Hannah, 42 jaar)*

Op die manier is Hannah, een beetje tegen de zin van haar ouders, terechtgekomen bij de socialistische jongerenwacht, een trotskistische jeugdbeweging. Hoewel ze er na enkele jaren is uitgestapt omdat ze de organisatie ondemocratisch vond, heeft ze er naar eigen zeggen wel ontzettend veel uit geleerd. Dit is ook het begin geweest van een heel geëngageerd leven.

Tijdens haar studies sloot ze zich aan bij de studentenvakbond en bij de toenmalige SP. Daar startte ook haar interesse voor het Israëlisch-Palestijns conflict in het Midden-Oosten. Ze sloot zich aan bij een progressieve joodse organisatie. De impact op haar identiteit van de combinatie van deze engagementen was redelijk ingrijpend. Hannah voelde zich zowel 'links' als 'joods' en dat was voor haar omgeving niet gemakkelijk te aanvaarden. Daarnaast werd zij als joodse geïndentificeerd met Israël, terwijl zij en haar organisatie vechten tegen de bezetting van Israël.

> *"Ik voelde dat dat heel moeilijk was binnen een linkse organisatie als jood zijnde. Ik ga niet zeggen dat daar anti-semitisme was maar het was gewoon belangrijk om je als jood zijnde te organiseren in een joodse organisatie tegen de bezetting, tegen wat er daar aan het gebeuren was, want dat is een belangrijkere stem dan de linkse." (Hannah, 42 jaar)*

Hannah heeft, in haar levensloop, lang dat 'linkse' en 'joodse' engagement blijven verenigen.

In haar vrije tijd zette zij zich vooral in voor de kwestie in het Midden-Oosten, en andere engagementen vond ze in haar job. Dat anderen het soms moeilijk hadden dat zij zich openlijk als joodse profileerde, blijkt uit het volgende fragment:

"En ik vond toen dat ze soms, ik vond dat in de SP.a heel erg, dat men, en in het Humanistisch Verbond, dat eigenlijk ook een humanistische organisatie zou moeten zijn, maar in de tijd dat ik daar werkte was dat soms anti-klerikaal, en antichristelijk en anti alles wat maar met godsdienst te maken had. (…) En met mijn achtergrond van joodse …" (Hannah, 42 jaar)

Maar nog meer dan 'links' of 'joods' wordt Hannah haar identiteit bepaald door het feit dat ze zich engageert, dat ze zich inzet voor iets. Waar je je dan voor inzet, is bepaald door je achtergrond, maar van minder belang.

"Ik vind dat, als het over een politiek engagement gaat maar ook over sociaal-cultureel dat je gewoon bezig bent met de wereld rond je. Voor mij is politiek een heel breed begrip. Dat is, zoals in het Grieks wordt gezegd, het leven in de stad, en ik kan me niet inbeelden dat je daar niet mee bezig bent. Dat er niets is in de wereld waarvan je zegt: dat is nu een doel, of iets waar ik me voor wil inzetten omdat het een realiteit is die in mijn wereld bestaat en waar ik me rond wil engageren." (Hannah, 42 jaar)

Na een reorganisatie moest Hannah vertrekken bij haar werkgever. Ze was een tijdje werkloos tot ze aan de slag kon bij de organisatie voor progressieve joden waar ze zich al jaren vrijwillig voor inzet. Dit betekent dat ze zowel in haar job, als in haar vrije tijd bezig is met een zeer moeilijk en delicaat thema in de internationale politiek. Daarbij is de situatie in het Midden-Oosten de laatste jaren niet echt verbeterd. Dit zorgt voor heel wat frustratie. Het zijn de belangrijke momenten van succeservaringen die haar de motivatie geven om verder te vechten.

"Een tijdje geleden, en dat is door het lobbywerk dat we hebben gedaan, is er in Zweden een plaatselijke afdeling door een Palestijnse groep verkozen tot 'Palestine friend of the year'. (…) Dat vind ik leuk, dat is erkenning." (Hannah, 42 jaar)

"Wat leuk is, zijn de contacten met mensen ter plekke. Palestijnse mensen, waar je dan echt van voelt dat dat helemaal niet gaat over vijanden, hetgeen wat men hier dikwijls wil laten voelen, maar dikwijls eensgezinde geesten zijn, en dat je samenwerkt aan een project. Het ter plekke gaan, was voor mij een enorme ervaring." (Hannah, 42 jaar)

Een andere manier om met die frustraties om te gaan, voor Hannah, is zich inzetten voor een heel ander doel, maar daarom niet minder geëngageerd. Ze zet zich in voor haar buurt, door samen met de buurt de straat schoon te maken. Daaraan koppelt zij ook een lentefeest. Eén keer per jaar gaat iedereen dan samen schoonmaken, en wordt er een feest aan verbonden. Haar intrinsieke motivatie hier is het contact met de buren en het schoon houden van de straten. Toch zorgen haar ervaringen in haar job ervoor dat dit ook een belangrijke impact heeft op haar persoon (niche zelf).

"En ik doe dan zo af en toe eens, ik vind dat zo heel Zen. Dan ben ik ook met iets heel concreet bezig dat resultaat heeft. Je hebt de straat wat proper gemaakt, de vuilniszakken op het terras gezet en je krijgt van een aantal mensen in de buurt direct al een dankwoordje. Dat is zo instant gratification. Totaal het tegenovergestelde van mijn job." (Hannah, 42 jaar)

Toch zien we ook bij deze activiteit dat Hannah haar maatschappelijk engagement nooit ver weg is:

"Je merkt dat als je zoiets kan doen als de straat kuisen dat je meer overtuigingskracht kan hebben, en dat mensen dan ook gemakkelijker geneigd zijn om te luisteren naar iets anders dat je te zeggen hebt. Bijvoorbeeld, je bent aan het kuisen en op een lentefeest komt er iemand met eerder xenofobe praat, wel, die zal sneller geneigd zijn om nog eens te luisteren naar wat je te zeggen hebt, omdat je die functie inneemt van facilitator. Door zoiets te doen, ziet men je als iemand waarmee gepraat kan worden." (Hannah, 42 jaar)

Heel veel belangrijke ervaringen in haar leven hebben te maken met de betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken. Elementen die ze van kindsbeen af heeft meegekregen, hebben voor een groot stuk van haar levensloop bepaald. Ze deed daardoor heel wat belangrijke ervaringen op die op hun beurt weer bijdroegen tot de verdere ontwikkeling van haar identiteit en de keuzes die ze maakt. Zelf beseft ze ook hoe die ervaringen haar leven bepaald hebben.

"Ik zie mij ook niets anders doen. Eerlijk gezegd: ondertussen heb ik al een cv van jarenlang in de non-profit sector te werken en ik denk dat ze mij in de privésector al lang hebben afgeschreven (lacht), dat ze mij daar al niet meer willen gewoon. Ik denk ook niet dat ik het zou kunnen. (…) Ik zou me constant vragen stellen: waar ben ik mee bezig?" (Hannah, 42 jaar)

5.2.2 De figuur van de buitenbloeier

Een omschrijving

Buitenbloeiers willen samen-zijn en zich inzetten voor de of een groep (motivatie). Ze worden meestal – naar eigen zeggen – betrokken door anderen om zich te engageren in sociaal-culturele praktijken en daar gezamenlijke projecten of acties tot een goed einde te brengen. Sociaal-culturele praktijken bieden hen die ruimte om zich bewust te worden van hun eigen kwaliteiten en competenties die ze nadien graag en bijna onvoorwaardelijk wensen in te zetten voor anderen in de naaste omgeving. Buitenbloeiers geraken door hun participatie aan sociaal-culturele praktijken steeds meer verbonden met de buurt, groep en/of gemeenschap (impact = invloed/effect). Buitenbloeiers zijn vooral "community-driven". Op basis van hun engagementen stralen ze niet alleen voor de sociaal-culturele praktijken waarin ze betrokken geraakten of zijn, maar ook steeds meer en meer als persoon. Het verbindende element tussen 'motivatie' en 'impact' kan hier samengevat worden met de term: 'uitstraling'

Argumentatie en voorbeelden

Buitenbloeiers zijn de mensen die, door hun engagementen, helemaal zijn opengebloeid. Zij zijn vaak schuchter begonnen, maar hebben alsmaar meer engagementen en verantwoordelijkheden opgenomen. De erkenning die ze krijgen en het sociale netwerk dat hierdoor ontstaat, geeft hen veel zelfvertrouwen. Dit maakt dat de desbetreffende sociaal-culturele praktijken een heel belangrijk deel van hun leven uitmaken. De reden waarom men een groep opstart of bijtreedt, kan zeer divers zijn (motivatie), maar is niet zo sterk als de impact die het heeft op hun leven

Zo is er Mien. Op 22-jarige leeftijd is ze als Nederlandse de liefde gevolgd naar België. Een jaar later had ze een kind. Ze heeft er bovendien heel bewust voor gekozen om huismoeder te zijn. Doordat zij van Nederland kwam, had zij in België geen sociaal leven, uitgezonderd de familie van haar man. Het is haar schoonmoeder die haar heeft aangemoedigd van ook buitenshuis nog een activiteit te doen. Haar eerste ervaring met de KAV was echter niet zo positief:

"Ik heb helemaal in het begin, ben ik in een of andere afdeling gestart omdat mijn schoonzusje daar lid van was. Zij heeft me zo eens meegetroond naar een koffiefeest, zoals ze dat toen nog noemden. Zij werd direct aangesproken door andere mensen en ik ben daar een beetje … Ik voelde me aan mijn lot overgelaten, dat er zo niemand was die mij dan introduceerde aan andere mensen met dezelfde interesses." (Mien, 51 jaar)

Die ervaring versterkt haar identiteit van 'buitenlandse' en van 'anders-zijn', op dat moment had zij dan ook weinig vertrouwen in haar verdere carrière bij de KAV.

"Ik dacht dat het heel moeilijk ging liggen om aanvaard te worden als buitenlandse. Ik heb ook in het begin heel vaak de naam van mijn man gebruikt omdat dit een betere binnenkomer was." (Mien, 51 jaar)

Na een snelle verhuis, heeft Mien, nu via haar schoonmoeder een nieuwe introductie kunnen maken bij een nieuwe afdeling van de KAV. En deze keer was het voor – en volgens – haar wel de goede keuze. Mien kende al wat mensen van het kinderheil. Vanaf toen is alles in een stroomversnelling gekomen.

"Ik had ooit eens laten vallen, dat ik later, als mijn jongste kind naar school zou gaan, dat ik wel in het bestuur wilde komen. Drie weken later stonden ze aan mijn deur: Zou je dat nu al niet willen doen? (…) En voor ik het wist was ik alleen voorzitter van Jong-KAV." (Mien, 51 jaar)

Na ongeveer 10 jaar voorzitster te zijn geweest van Jong-KAV, stapt Mien over naar de 'grote' KAV. Op dat moment staat haar leven helemaal in het teken van haar gezin én de KAV. Zij heeft een eigen visie ontwikkeld op de afdeling. Ze wil dat KAV meer is dan enkel maar een arbeidersvrouwenbeweging. Ze wil vrouwen kansen geven op ontmoeting en ontwikkeling en ook vooral de zwakkeren proberen mee te krijgen. Zij wil maatschappelijk zaken in beweging brengen, maar zonder al te veel lawaai en zonder op de bres te staan. Of met haar woorden: "KAV doet maatschappelijk sociaal goed werk denk ik, maar dat valt niet op". Naast een eigen visie op KAV en een eigen uitgewerkt kleinschalig maatschappelijk project, heeft Mien aan al die jaren KAV nog een pak goede herinneringen overgehouden. Uit de volgende ervaring blijkt hoe de KAV gezorgd heeft voor een bijzonder hecht sociaal netwerk

"Heel veel van mijn sociale contacten hebben allemaal een link met KAV. En ik heb een paar keer een tegenslag gehad met mijn gezondheid, en dan heb ik het verschil gemerkt tussen die drie verenigingen waar ik dan gewerkt heb, dat het dan vooral de KAV was waar je een enorme solidariteit kreeg van mensen." (Mien, 51 jaar)

"Ik ben eens onverwacht in het ziekenhuis opgenomen, terwijl het de volgende dag feest was van de KAV. Ze hadden mij moeten vervangen dus hadden ze dat op dat feest gezegd. Mijn man heeft achteraf geteld dat ik 39 potten met bloemen heb gekregen van mensen van de KAV. Die aandacht, die zorg om elkaar, dat heb ik in die andere verenigingen nooit zo sterk gevoeld." (Mien, 51 jaar)

Haar engagement voor de KAV, de erkenning die ze daarvoor krijgt en het sociale netwerk dat ze hierdoor heeft opgebouwd, hebben op verschillende manieren bijgedragen tot haar identiteit. Een eerste verschuiving in die identiteit kwam er al in de beginjaren van haar engagement: in plaats van 'vrouw van', werd ze zelf iemand:

"Ik heb het heel erg tof gevonden, ooit eens tijdens een wandeling, dat iemand zei tegen haar man toen we die tegen kwamen: "Dat is nu Mien van de KAV en dat is de man van Mien." Terwijl, voor wij getrouwd waren was het altijd zo: Dat is de Hollandse vriendin van Herman Janssens. En ook, ik heb dan zes schoonzusters, dat wij op familiefeestjes vaak te horen krijgen: maar vraag dat eens aan Mien, want die kent die veel beter als wij. En dan zijn er verschillende die hier geboren en getogen zijn." (Mien, 51 jaar)

Een tweede manier waarop haar identiteit mee gevormd werd door haar engagement blijkt uit het volgende fragment. Het is het antwoord op de vraag wat haar in de beginjaren zo aansprak aan de KAV:

"… maar vooral ook ontmoeting, van eens iets meer te zijn dan enkel maar moeder en echtgenote." (Mien, 51 jaar)

Dus aan de ene kant heeft dit engagement mee bepaald hoe mensen in het dorp haar zien: niet enkel als vrouw van, maar als een zelfstandig persoon. Ook heeft het veranderd hoe zij naar zichzelf kijkt; namelijk: meer dan haar rol binnenshuis, meer dan enkel moeder en echtgenote. De motivatie van Mien om deel te nemen aan het sociaal-cultureel werk was om mensen te leren kennen in het dorp, waar zij als Nederlandse nieuw was, en om naast de kinderzorg, ook nog buitenshuis iets te doen. Na jarenlange inzet is ze niet alleen voorzitter geworden, maar krijgt ze veel erkenning, heeft ze een groot sociaal netwerk uitgebouwd en heeft ze een heel eigen visie die ze wil verkondigen. In vergelijking met de jonge vrouw die niemand kende op het koffiefeest, is zij nu een opengebloeide vrouw die begaan is met haar omgeving. Het antwoord op de vraag wat ze geleerd heeft doorheen al die jaren, vat ze zelf mooi samen:

"Dat je er veel voor terug krijgt, dat het een echte win-win situatie is, in mijn geval toch. Ik krijg daar heel veel voor terug en dat is het mij waard om er ook eens iets voor te moeten doen, dat ik denk van, bwaa, ik wou dat die activiteit voorbij was omdat ik daar heel veel werk mee had, en die ook wat stress met zich meebrengt. Maar achteraf gezien, als je dan al die gezichten ziet … En de mensen die bij de slager zeggen: "oh, het was zo gezellig gisteren" of "oh, ik heb iemand terug gezien die ik al jaren niet meer had gezien en het was zo plezant", dan denk ik: Voilà, daar doe ik het voor. Dat is voor mij genoeg." (Mien, 51 jaar)

Ook Nicole kunnen we beschouwen als een buitenbloeier. Dat Nicole haar levensloop voor een stuk mee bepaald is door haar betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken mag duidelijk zijn. Nicole studeerde voor verpleegster. Ze is na het behalen van haar diploma vrij snel getrouwd. Nadat ze kinderen kreeg, is ze blijven werken. Dit was in haar tijd helemaal nog niet zo gewoon. De combinatie van buitenshuis werken en kleine kinderen liet dan ook niet veel extra hobby's toe. Maar toen de kinderen naar school gingen, heeft Nicole zich toch ingezet in het oudercomité. Dit was het begin van veel meer.

"Vanaf dat oudercomité is het eigenlijk snel gegaan. Ik vond dat dan heel plezant en je komt er dan ook veel mensen tegen. En de ene had gevraagd of ik ook geen goesting had om bij de KAV te komen. En dan ben ik daar ook maar bij gegaan, en dat was dan eigenlijk ook wel heel plezant, die activiteiten enzo. En met de KVLV is het eigenlijk hetzelfde verhaal. En door mijn ervaring met het oudercomité hebben ze mij na een paar jaar ook gevraagd om voorzitter te worden." (Nicole, 66 jaar)

Nicole engageerde zich vervolgens in de Gezinsbond en vanaf het moment dat Nicole met pensioen ging, nam ze er ook nog cursussen bij Vormingplus bij. Nicole geniet vooral van al haar sociaal-culturele activiteiten. De ervaringen die ze opdeed en doet, wat ze leerde en leert, hebben een belangrijke impact gehad op haar persoon. Ook bij Nicole zien we, dat de erkenning die ze krijgt voor haar werk binnen de sociaal-culturele praktijken waarin ze actief is, van groot belang is.

> *"Op alle vlakken leer je eruit, echt op alle vlakken. Je leert als dingen goed gaan maar ook als dingen moeilijk gaan. (…) Maar je krijgt er ook zoveel voor terug. Als je dan achteraf van iemand hoort: dat heb je goed opgelost, dan doet dat heel erg deugd. En ondertussen doe je iets voor je medemens, dat is toch ook heel belangrijk." (Nicole, 66 jaar)*

> *"Er zijn veel positieve ervaringen. Maar algemeen is dat toch altijd hetzelfde: zo met een groep vriendinnen iets organiseren, en dat kan alles zijn hé, van een gespreksavond tot een mosselsouper, maar als je er veel tijd in hebt gestoken en veel vergaderingen, en dat toch weer, oei, een probleem met de locatie, en dat wordt dan toch nog opgelost, en dan uiteindelijk, dat het een gigantisch succes was. Maar ook dat als mensen dat dan achteraf komen zeggen, dat je ook die erkenning krijgt voor het werk dat je gedaan hebt, ja, dan voel je je echt een koningin. Dat zijn toch dingen die je nooit meer vergeet." (Nicole, 66 jaar)*

Nicole geeft zelf heel mooi aan wat de impact op haar eigen persoon is geweest. De erkenning die ze gekregen heeft, doorheen haar ervaringen in die verschillende engagementen, maakt dat ze naar buiten toe een stuk zekerder is geworden. De impact van haar participeren biedt voordelen in het omgaan met sociale contacten en de groep rond zich.

> *"Ik denk dat dat toch wel iets gedaan heeft. Daarvoor was ik zo meer op mijn gezin gericht enzo, en kwam ik niet zoveel onder de mensen, en ook durfde ik mijn mening niet zo goed zeggen als nu. Vrouwen dienden vroeger vooral voor het gezin, maar ik kan nu toch zeggen dat ik mijn manneke kan staan, en dat heeft wel te maken met al die dingen die je dan organiseert. Ik ben natuurlijk nog altijd dezelfde, maar toch zo een beetje opengebloeid. En ik heb ook heel veel mensen leren kennen, en als je zo gevraagd wordt om dan voorzitter te worden of zo, dat doet toch wel iets. Daar krijg je toch ook meer zelfvertrouwen van. Dus ik denk toch wel dat dat mij een beetje veranderd heeft." (Nicole, 66 jaar)*

5.2.3 De figuur van de binnenbloeier

Een omschrijving

Binnenbloeiers zijn begaan met de ontwikkeling van hun persoonlijke of interne kwaliteiten (motivatie). Ze nemen deel aan en selecteren doelbewust sociaal-culturele praktijken die hun wens of drang tot het vervolmaken van reeds aanwezige competenties inwilligen. Ze doen dat niet los van de groep of de andere personen die ze in dergelijke sociaal-culturele praktijken ontmoeten. Soms ontstaan uit hun participatie aan sociaal-culturele activiteiten eigenstandige vriendengroepjes of langdurende persoonlijke vriendschappen. Binnenbloeiers geraken door te participeren in de eerste plaats vooral persoonlijk gesterkt (impact = effect/resultaat). In die zin zijn binnenbloeiers vooral "empowerment-driven". Het centrale verbindende element op het snijvlak tussen 'motivatie' en 'impact' in relatie tot sociaal-culturele praktijken is dan ook het gegeven van 'ontplooiing'.

Argumentatie en voorbeelden

Het type van de binnenbloeier is door zijn of haar betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken ook beginnen bloeien. In tegenstelling tot buitenbloeiers bloeien zij niet – zoals de termen het zelf zeggen – naar buiten toe, maar naar binnen. Door hun betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken voelen buitenbloeiers zich zekerder in hun sociale contacten hetgeen een aanleiding vormt ook bij te dragen tot de of een groep. Binnenbloeiers komen door hun betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken daar op persoonlijk vlak op één of andere manier gesterkt uit. Motivatie en impact zijn redelijk gelijklopend. Beiden gaan ze in de richting van termen als: troost, zin, zelfvertrouwen, persoonlijk welbevinden, het ontwikkelen van talenten of persoonlijke ontplooiing.

Zo is er Monique. Als kind was Monique al heel erg creatief bezig. Ze ging naar de tekenschool, waar ze heel erg van genoot. Omdat ze enig kind was thuis, moest ze veel alleen spelen en kon ze zich helemaal uitleven met de dingen die ze in de tekenacademie geleerd had.

> *"Doordat ik enig kind was, moest ik noodgedwongen veel alleen spelen, en ik begon dan altijd dingen te bouwen en te knutselen met alles dat ik maar vond. Toen is dat waarschijnlijk al begonnen met mij (lacht). Ik maakte dan hele poppenhuizen zelf, maar met kurken en papier en dopjes en al die dingen en ik kon daar uren mee spelen." (Monique, 43 jaar)*

Op haar zestiende stopte Monique met de tekenschool omdat haar interesses elders lagen. Haar passie voor schilderen en knutselen is wel altijd blijven sluimeren. Hoewel Monique als kind nooit aan verenigingsactiviteiten deelnam, is zij zich in haar studententijd wel actief beginnen inzetten. Ze engageerde zich vooral met het organiseren van losse evenementen, zoals bijvoorbeeld een politiek debat. Later zette ze zich in voor de buurt. Dit hield ondermeer haar engagement in voor een buurtactiegroep voor het behoud van een stukje bos in de buurt. Daarnaast is Monique ook weer beginnen tekenen en schilderen. Monique kiest er duidelijk voor om haar betrokkenheid te bestempelen als verdeeld over de niche 'zelf' en de niche 'groep'.

> *"Aan de ene kant heb je dat tekenen en schilderen, dat is allemaal heel persoonlijk, aan de andere kant wil ik graag samenwerken met mensen om iets te bereiken, of iets te organiseren. Ik vind dat je mensen heel snel leert kennen als je samen iets moet organiseren." (Monique, 43 jaar)*

Toch blijken het de cursussen te zijn, die de grootste impact hebben op haar leven.

> *"Tekenen, schilderen, aquarel, olieverf, alles eigenlijk wat daarmee te maken heeft, dat is eigenlijk mijn grote passie. Die verenigingen en zo, dat vind ik ook wel leuk, maar alles wat met tekenen en schilderen te maken heeft, dat is toch nog anders." (Monique, 43 jaar)*

> *"Ik doe dat graag, misschien is dat voor mij wel een vorm van therapie. Ik kan daar helemaal in opgaan en dan al de rest rond mij vergeten. Soms zit mijn man dan tegen mij te roepen, dat er iemand belt, en dan hoor ik dat niet, zo geconcentreerd ben ik dan bezig. (…) En op die manier leer ik mezelf ook kennen. Je kan toch niet schilderen wat je niet voelt, dus je leert heel veel over jezelf door bijvoorbeeld te gaan kijken naar welke kleuren je automatisch teruggrijpt." (Monique, 43 jaar)*

Het is duidelijk dat die cursussen heel belangrijk zijn voor Monique. We zien zelfs aanwijzingen dat haar ervaringen met tekenen, schilderen en alles wat daarbij hoort zo belangrijk zijn, dat het mee heeft bijgedragen tot de vorming van haar identiteit.

"Je leert een stuk techniek natuurlijk, maar je leert ook wat je allemaal in je mars hebt. Zoals ik net al zei, je leert jezelf ook kennen, maar – in de meeste gevallen toch zie je ook een evolutie, ik ben nu tot dingen in staat waarvan ik zoveel jaar geleden nooit had durven van dromen. Je leert dat als je ergens voor gaat, er plots heel veel mogelijk is. En natuurlijk leer je ook om te gaan met tegenslagen." (Monique, 43 jaar)

Heb je dan het gevoel dat die cursussen je mee hebben gemaakt tot wie je nu bent? "Die cursussen op zich niet zozeer, maar wel dat ik nu bezig ben met schilderen en tekenen en creatief kan bezig zijn. Het maakt op zich weinig uit of je daar elke week aanwezig bent als je daar voor de rest niets mee doet. Het moet echt een passie zijn, anders kan je dat niet beïnvloeden." (Monique, 43 jaar)

Al lachend zegt Monique zelfs hoe haar passie voor tekenen en schilderen ook mogelijk zelfs haar levensloop fundamenteel bepaald heeft:

"Ik had al een tijdje al mijn energie in mijn werk gestoken en ik vond dat het tijd was om iets voor mezelf te gaan doen. Toen ben ik aan de academie een beginnerscursus olieverf schilderen gaan volgen. (…) Vanaf toen is het ook eigenlijk nooit meer gestopt. Ik zou ook niet weten wat ik nu zou doen als ik die cursus niet gevolgd zou hebben. Misschien had ik dan wel kinderen gewild." (Monique, 43 jaar)

De impact van deze cursussen is duidelijk groot bij Monique, maar in tegenstelling tot wat we gezien hebben bij de buitenbloeiers, is er vooral sprake van een impact op het zelf en de eigen persoon en persoonlijkheid.

Ook Mieke is vooral te bestempelen als een binnenbloeier. Mieke was als kind actief in het verenigingsleven. Toen stopte dat even. Na de geboorte van haar kinderen heeft ze die draad weer opgepikt. Ze heeft zich als vrijwilliger ingezet bij spullenhulp en andere armenbedelingen en ze heeft verschillende cursussen gevolgd zoals tekenen, filosofie, assertiviteit en andere. Nog later is ze bij een boekenclub gegaan, is ze een schrijfcursus gaan volgen en is ze met een vast groepje vriendinnen wekelijks naar het theater beginnen gaan. De expliciete motivatie hier is dat ze zich intellectueel verder wil verrijken:

"Weet je, die schrijfcursus ben ik zo'n beetje begonnen omdat ik het gevoel had dat ik een beetje een intellectuele uitdaging nodig had. Misschien heeft dat er ook mee te maken dat mijn kinderen gingen verder studeren, en dat je dan toch, ik weet het niet, het gevoel wil hebben dat je nog meekan. En daarom vind ik het ook belangrijk van in die boekenclub te zitten." (Mieke, 53 jaar)

Later wordt duidelijk dat deze engagementen hun doel niet voorbij schieten. Het is duidelijk dat de combinatie van de inhoud en het sociale van die activiteiten, maken dat Mieke zich meer zeker voelt met betrekking tot haar intellectuele capaciteiten

"Soms heb ik zo'n schrik van niet mee te kunnen of denk ik dat dingen te moeilijk gaan zijn voor mij, en zo verplicht ik mezelf een beetje van daar toch mee bezig te zijn, en dan zie je ook dat niet iedereen altijd alles snapt. En ik voel me beter als ik een beetje mee ben, en het gevoel dat ik intellectueel ook nog altijd mee kan. Met toneel is dat net hetzelfde. Je moet dat blijven stimuleren, anders geraak je zo afgestompt." (Mieke, 53 jaar)

Bij Mieke zien we ook dat de veranderingen in haar leven maken dat zij haar identiteit moet herdefiniëren. Nu haar kinderen stilaan het huis uit zijn, is moederschap niet meer haar belangrijkste rol. Sociaal-culturele praktijken helpen haar bij die veranderingen:

> *"Voor mij persoonlijk zijn die muziek en die cursussen wel belangrijker denk ik. Die zorgen er meer voor dat ik mij ontwikkel als persoon, en hoe ouder ik word, hoe belangrijker dat ook wordt. Mijn rol als moeder, is met drie kinderen die het huis uit zijn, ook bijna uitgespeeld, of toch de grote verantwoordelijkheden die daar mee aan vasthangen. Dus je valt dan een beetje meer terug op jezelf, en ik leg me er nu meer op toe. Het is voor mij belangrijk dat ik nog bij leer. Maar die verenigingen vind ik ook heel leuk hoor. Ik ben niet iemand die elke avond thuis kan zitten." (Mieke, 53 jaar)*

Ook Rita vertoont kenmerken van een binnenbloeier. Maar bij haar speelt haar betrokkenheid bij het sociaal-cultureel werk zich vooral af in haar professionele leven. Rond haar vijfenveertigste heeft zij haar leven een heel andere wending gegeven:

> *"Ik ben eigenlijk van opleiding chemicus, ik heb dan ook jarenlang in een labo gewerkt en daar heb ik mijn man ook leren kennen. Maar dan zijn er wat dingen gebeurd in mijn leven, en dan ben ik ongeveer een jaar thuis geweest en ben ik opnieuw gaan studeren. Eerst psychologie en dan nog een therapeutenopleiding." (Rita, 57 jaar)*

Rita is dan een eigen praktijk begonnen en is zowel in de therapeutenopleiding als in verschillende vormingscentra les gaan geven. Het is duidelijk dat de grootste motivatie voor Rita in de eerste plaats was om, na een moeilijke periode iets te gaan doen wat ze graag deed en waar ze zich zelf beter bij voelde.

> *"Dat was echt de omslag in mijn leven. Dat klinkt zo'n beetje … maar je zou kunnen stellen dat mij dat gered heeft. Daarvoor ging het echt niet goed met mij, en door te beslissen wat ik dan wel wilde gaan doen, heb ik mijn leven weer in handen genomen, en ik ben daar ongelooflijk blij mee. Misschien had ik dat altijd al moeten doen. Dit is waar ik echt graag mee bezig ben. Ik voel me ook meer psychologe dan laborante. Eindelijk heb ik precies waargemaakt wat in mij zat." (Rita, 57 jaar)*

Rita haar identiteit wordt hier duidelijk beïnvloed door de keuze die ze op latere leeftijd heeft gemaakt. Haar betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken kunnen we zien als een toepassing of het verderzetten van deze nieuwe identiteit als psychologe.

5.2.4 De figuur van de passant

Een omschrijving

Passanten zijn door nuttigheids- en/of nieuwsgierigheidsoverwegingen (motivatie) slechts incidenteel betrokken bij sociaal-culturele praktijken (impact = resultaat). Ofwel zijn passanten personen die via de veelheid aan informatiekanalen geprikkeld geraakten om in te tekenen op een sociaal-cultureel aanbod en daar eens willen van 'proeven'. Ofwel worden zij ongewild geconfronteerd met sociaal-culturele praktijken, maar dragen ze er toch iets van mee. Passanten kunnen ook die personen zijn die zeer doelbewust kiezen voor het volgen of bijwonen van een activiteit die hun bijzondere interesse wegdraagt. Die interesse is ingegeven door de relevantie en de functionaliteit van het aanbod in relatie tot hun actueel leven en de rollen die ze daarin opnemen. Passanten zijn dus vooral "utility- of curiosity-driven". Het centrale kenmerk hier heeft te maken met 'overweging'. Passanten wegen af of ze een onmiddellijk resultaat kunnen boeken met hun deelname ten aanzien van hun dagelijks leven en/of een van de rollen die ze daarbij te vervullen hebben.

Argumentatie en voorbeelden

Passanten zijn, naar analogie met Laermans e.a. (2007), de personen die maar af en toe eens participeren. Hun interesse in de vrije tijd gaat vooral uit naar andere dingen. Bij hen zullen we zien dat zij minder belangrijke ervaringen hebben over hun betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken. Ook de invloed op de identiteitsconstructie en de levensloop van de persoon in kwestie is hier eerder minimaal te noemen.

Zo is er Ilse. Zij was als kind wel lid van de jeugdbeweging, maar daar heeft ze niet zo'n goede herinneringen aan. Ze werd verpleegster. De onregelmatige uren lieten niet echt het uitbouwen van een verenigingsleven toe.

> *"Ik ben gestopt met de jeugdbeweging en in de verpleging is het eigenlijk zo dat ik in de weekends moet werken of stage doen, dus die zijn al voor de helft opgevuld. Het is heel moeilijk om ergens nog vast bij een vereniging te gaan. Dat is niet meer te doen eigenlijk omwille van die weekends, die shifts, die wisselende uren, dat schat je wel verkeerd in als je daarmee begint." (Ilse, 42 jaar)*

Vroeger heeft Ilse nog wel cursussen gevolgd, maar het is duidelijk dat die geen blijvende indruk hebben nagelaten.

> *Wat was de beste cursus die u ooit gevolgd hebt of een die u goed vond? "Hmm, amai … (denkt na). Dat weet ik eigenlijk niet … (lacht). Eén die ik goed vond? Nee, dat kan ik echt niet zeggen, eigenlijk. Want van computer waren er meestal vier, vijf lessen, en voor mij was dat te weinig eigenlijk. Allez, ik heb die eigenlijk gevolgd voor dat ik de computer echt gebruikte, zie je, en dan doe je daar niet genoeg van op. (…)" (Ilse, 42 jaar)*

Vanaf het moment dat Ilse kinderen adopteerde, is ze minder gaan werken. Alle vrije tijd gaat vanaf dan naar haar kinderen. Ze werd wel lid van de Gezinsbond en heel af en toe gaat ze naar lezingen die door de Gezinsbond aangeboden worden. De vrije tijd die Ilse niet aan haar kinderen spendeert, leest of fietst ze liever of spreekt ze af met vriendinnen. Haar familie heeft de laatste tijd ook een groot deel van haar tijd opgeëist.

> *"Mijn familie is ook een stuk vrije tijd bij mij, omdat die in Limburg woont, dus dat is sowieso een dag. En mijn moeder is een jaar geleden overleden, dus daar ga je dan ook veel tijd insteken en mijn vader woont nu alleen, die is pas terug uit het ziekenhuis, dus dan gaan we er ook wat meer naar toe. Dus voor verenigingen is dat voor het moment voor mij niet aan de orde." (Ilse, 42 jaar)*

Sinds de komst van haar kinderen en de ziekte van haar moeder is het voor Ilse heel duidelijk, dat de prioriteit in haar vrije tijd bij haar familie ligt. Het zal dan ook vooral daar zijn, dat zij belangrijke ervaringen doet en dat haar identiteit mee geconstrueerd wordt.

> *"Dat is een andere vorm van inzet, dat heeft prioriteit. Dan vind ik sowieso dat familie prioriteit heeft op verenigingen. Moest dat nu niet het geval zijn, ik ben nu niet een groepsmens, maar voor oudervereniging zou ik me wel willen inzetten." (Ilse, 42 jaar)*

Kris heeft wel in de jeugdbeweging gezeten, maar heeft later niet echt meer actief geparticipeerd. Op zijn achttiende is hij elektricien geworden in de zaak van zijn vader. Zijn leven bestond toen vooral uit werken en uitgaan.

“Maar ik werkte toen veel en ik ging veel op stap en voor de rest van de tijd probeerde ik wat bij te slapen. Met hobby’s was ik op dat moment helemaal niet bezig.” (Kris, 44 jaar)

Vandaag de dag is Kris nog steeds niet echt betrokken bij het sociaal-cultureel werk als dusdanig; wel sporadisch bij sociaal-culturele praktijken. Hij hielp en helpt af en toe met praktische zaken bij de verenigingen waar zijn vrouw lid van was en is.

“Dat was dan toen via mijn vrouw, via die mensen van de school dan die ook bezig was met dingen te organiseren voor een andere organisatie. En mijn vrouw organiseert dan af en toe iets mee, maar ik, ik heb daar eigenlijk geen tijd voor; maar ik ga dan al eens gemakkelijk helpen of zo. Ik ben nogal handig en als er dan iets moet gebeuren dan doe ik wel mee. En als ik kan, kom ik ook wel eens kijken, maar dat is allemaal een beetje van ver. Het is gewoon, ik dacht, ik moet toch iets op die enquête invullen, anders komt het ook wel wat belachelijk over hé.” (Kris, 44 jaar)

Kris benadrukt wel dat hij niet helemaal onverschillig staat tegenover de engagementen die zijn vrouw opneemt in verenigingen. Het is eerder zo, dat hij toevallig andere activiteiten heeft.

“Dan lijkt het zo of het u allemaal niet interesseert, maar dat is niet zo hé. Ik doe gewoon liever andere dingen dan zo klassiek naar verenigingen gaan. Ik help ook wel, maar ik zal sneller al eens met vrienden afspreken om te gaan fietsen, of een pintje te pakken en dat kan ook heel interessant zijn. Als wij met de mannen gaan fietsen, zou je dat ook wel kunnen zien als een vereniging. Wij komen ook elke week of zo samen. Is dat niet hetzelfde?” (Kris, 44 jaar)

Verder vindt Kris het belangrijk dat mensen zich voor iets inzetten naargelang hun mogelijkheden.

“Als iedereen dat af en toe zou doen, dan zou het soms een stukje gemakkelijker gaan hé. Ik vind dat je moet doen wat je goed kan en wat binnen je mogelijkheden ligt. Ik ben zelfstandige, het is normaal dat ik niet elke week een dag kan vrijmaken. Maar ik kan wel goed elektriciteit leggen, dus probeer ik ook maar af en toe iets te doen wat ik goed kan. Ik vind dat normaal, zeker als je vrouw en je kinderen meedoen. Ik vind het normaal dat als ze je zoiets vragen dat je dan probeert om ook iets te doen.” (Kris 44 jaar)

Hoofdstuk 6

Naar een beter en meer verfijnd begrip

Resultaten van de meta-analyse

Inleiding

In dit hoofdstuk brengen we de verworven inzichten samen in een algemeen meer analytisch en interpretatief denkkader. In termen van Verhessche (2007) sluiten we hier weer meer aan bij de “analysis of narratives” of de analyse van wat elk van de particuliere verhalen ons opleverde om uitspraken te kunnen doen over de verzameling van al de bestudeerde gevallen samen. De resultaten van die (tweede horizontale) analyse, laat ons toe een aantal algemene uitspraken te doen over de betekenis van sociaal-culturele praktijken vanuit het standpunt van het individu.

In een eerste paragraaf zoomen we opnieuw in op de begrippen ‘motivatie’ en ‘impact’. Op basis van ons onderzoekswerk verfijnen we beiden begrippen en plaatsen we ze in relatie tot elkaar. In een tweede paragraaf relateren we het ontwikkelde denkkader opnieuw aan de verzamelde data. We gaan tevens dieper in op een aantal opmerkingen en aandachtspunten bij de tot dan toe aangeleverde analyses.

6.1 Het ‘grijpen’ van de verhalen

We plaatsen de concepten ‘impact’ en ‘motivatie’ in relatie tot elkaar op basis van ons verstaan van elk van de 27 individuele levensverhalen afzonderlijk én tezamen. We presenteren een beschrijvend denkkader dat de individuele betekenisverleningsstructuren met betrekking tot sociaal-culturele praktijken in kaart brengt.

6.1.1 Opnieuw over motivatie en impact

In hoofdstuk 4 en 5 werd duidelijk dat twee concepten van richtinggevend belang waren bij de analyse van ons materiaal. Enerzijds hadden we het over ‘impact’, anderzijds over ‘motivatie’. We zagen dat de motivaties van een persoon om deel te nemen aan sociaal-culturele praktijken en de impact van het daadwerkelijk participeren zich niet tot elkaar verhouden in een rechtlijnig oorzaak-gevolg verband. Verschillende tussenliggende variabelen spelen hierbij een rol (geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, … cf.: hoofdstuk 1). Belangrijker dan al de variabelen die daarbij in het geding zijn om op het spoor te komen en hun samenhang statistisch te verklaren, komt het er in dit kwalitatief onderzoek op aan het samenspel tussen ‘motivaties’ en ‘impact’ beter te begrijpen.

Over motivatie

Op basis van onze literatuurstudie vatten we ‘motivatie’ op als ‘beweegreden, drijfveer, bereidheid, innerlijke gesteldheid, motief, reden, zin om een handeling te stellen of na te laten die de betrokkenheid op sociaal-culturele praktijken vermeerdert, vermindert of verandert’. In het amalgaam aan motieven waarom personen deelnemen aan sociaal-culturele praktijken detecteerden we nuances. Die nuances kunnen we vertalen in drie globale categorieën op basis waarvan we de motivatie van personen om deel te nemen aan sociaal-culturele praktijken kunnen vatten.

- Personen nemen deel aan sociaal-culturele praktijken omdat ze er een meerwaarde willen uithalen voor zichzelf. Ze nemen deel om hun interesses te bevredigen. Ze leren bij en staan – naar eigen zeggen – sterker in de wereld, blijven bij met de meest recente maatschappelijke tendensen of weten zichzelf als persoon meer en beter te ontplooien. In de verwerking van ons onderzoeksmateriaal benoemden we dergelijke motieven als gericht op het individu of het zelf.

- Personen nemen deel aan sociaal-culturele praktijken omdat ze het belangrijk vinden iets te betekenen voor de of een groep. Ze zijn gemotiveerd een bijdrage te leveren voor de groep waarin ze terechtkomen of ze zijn gemotiveerd vanuit de groep een bijdrage te leveren voor wie niet tot de groep behoort. De reikwijdte of de actieradius van de inspanningen en handelingen beperkt zich in hoofdzaak tot een groep van gelijkgezinden, de buurt of tot de nabije samenlevingsverbanden. We benoemden die motieven en motivaties als groepsgericht.

- Personen nemen deel aan sociaal-culturele praktijken omdat ze iets willen betekenen voor de maatschappij, de samenleving. Het deelnemen aan sociaal-culturele praktijken laat hen toe maatschappelijke kwesties aan te kaarten en/of recht te trekken. Hun actieradius reikt verder dan de groep, de bende van gelijkgezinden of de buurt. Zij streven structurele en maatschappelijke veranderingen na. Die motieven benoemden we als maatschappijgericht

De drie onderscheiden motivationele categorieën in het onderzoeksmateriaal sluiten elkaar niet uit. In één opgetekend verhaal herkenden we doorgaans de drie categorieën. In die zin worden de motieven om deel te nemen aan sociaal-culturele praktijken beter opgevat in termen van een continuüm. Dit continuüm strekt zich uit over het spectrum van individuele motieven en maatschappijgerichte motieven.

Over impact

De impact van sociaal-culturele praktijken vormde een tweede invalshoek om de betekenis van sociaal-culturele praktijken beter in beeld te brengen. Uiteraard vindt de sociaal-cultureel werker(st)er dat zijn of haar inspanningen ertoe doen; dat hij of zij impact heeft. De vraag die hier voorligt is echter op welke wijze de betrokken personen de impact van hun deelname aan sociaal-culturele praktijken zelf ervaren.

Eenvoudig gesteld kan men ervan uitgaan dat er al dan niet een impact van sociaal-culturele praktijken waar te nemen is. Het participeren in sociaal-culturele praktijken heeft een impact of niet. De werkelijkheid zit echter complexer in elkaar. Zo bleek uit de analyse. We spreken in dit verband over invloed, effect en resultaat.

- We spreken over de invloed van sociaal-culturele praktijken wanneer de impact op het leven en de betekenisverlening van het individu als relatief duurzaam te bestempelen is. Deze impact is tevens te beschrijven als diepgaand en breed. De participant in kwestie is en wordt sterk geraakt in zijn of haar persoon, de verschillende bestaansdimensies, levensdomeinen of rollen. De deelname aan sociaal-culturele praktijken houdt een zekere biografische dynamiek gaande.

- We spreken over het feit dat sociaal-culturele praktijken een effect hebben wanneer de impact op het leven en de betekenisverlening van het individu ook een relatief duurzaam karakter heeft. Zo'n impact is eveneens te bestempelen als diep, maar als minder breed. Het participeren aan sociaal-culturele praktijken heeft een sterk doorwerkende impact op de persoon, maar er wordt aan minder bestaansdimensies of le-

vensdomeinen geraakt. Het deelnemen houdt het engagement van de persoon in kwestie ten aanzien van – de desbetreffende of andere – sociaal-culturele praktijken draaiende.

- We spreken over een resultaat, wanneer de impact van het deelnemen aan sociaal-culturele praktijken weliswaar als relatief duurzaam, maar weinig diepgaand en relatief smal bestempeld kan worden. Het deelnemen aan sociaal-culturele praktijken is minder constitutief voor de wijze waarop de deelnemer zichzelf ziet als persoon en voor diens identiteit. Het gaat over een impact van sociaal-culturele praktijken op het leven van de participanten die zij zelf zeer doelgericht wensen of toelaten op het vlak van slechts één of enkele bestaansdimensies of levensdomeinen.

Bij de drie modaliteiten van impact van sociaal-culturele praktijken is sprake van een verschil in gradatie voor wat betreft de reikwijdte en de diepgang met betrekking tot het leven van en de betekenis voor het individu. Resultaat, effect en invloed verhouden zich tot elkaar in termen van steeds meer impact van sociaal-culturele praktijken op het leven van en de betekenisverlening door het individu.

6.1.2 Impact en motivatie in relatie

Tot hier toe presenteerden we 'motivatie' en 'impact' als twee belangrijke categorieën om de betekenis van sociaal-culturele praktijken voor het individu beter te begrijpen. We verfijnden beide categorieën op basis van onze analyse om de betekenis van sociaal-culturele praktijken beter te kunnen 'grijpen'. Wanneer we beide significante categorieën in relatie tot elkaar brengen, komen we tot het volgende assenstelsel:

Figuur 2: De betekenis van sociaal-culturele praktijken 'grijpen' a.h.v. impact en motivatie

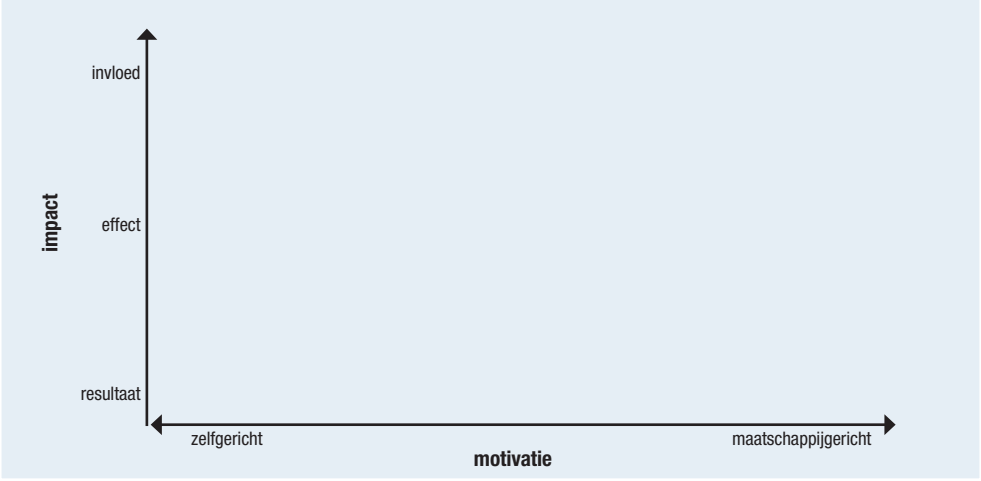

De verschillende beelden of figuren die ons daagden tijdens de analyse van het interviewmateriaal kunnen op dit assenstelsel uitgezet worden. Tot hiertoe zijn we echter nog niet dieper ingegaan op wat we kunnen verstaan onder 'beelden' of 'figuren' van betekenisverlening.

Het praten en denken in termen van beelden of figuren in dit onderzoek(srapport) staat synoniem voor de biografische patronen die we konden onderkennen in elk individueel opgetekend verhaal (cf. Alheit e.a. over leerfiguren, 2003). Een patroon dient in het voorliggend onderzoek opgevat te worden als een prominent aanwezig en steeds terugkerende samenhang tussen motieven en impact in het levensverhaal van onze informanten met betrekking tot de betekenis van sociaal-culturele praktijken en dat vanuit hun eigen, hoogstpersoonlijke en particuliere beleving. Onder 'een figuur van betekenisverlening' verstaan wij in dit onderzoek: "het samenhangend geheel en de verschijningsvorm van individuele betekenisverleningsprocessen inzake de motivatie voor en de impact van sociaal-culturele praktijken."

6.2 De vier figuren van betekenisverlening gesitueerd

In hoofdstuk 5 werkten we toe naar meer inzicht in de meest opmerkelijke biografische patronen die we bij onze informanten detecteerden. We organiseerden onze bespreking aan de hand van vier (preliminaire) beelden of figuren van betekenisverlening. In de vorige paragraaf verfijnden we de wijze waarop de motivatie voor en de impact van sociaal-culturele praktijken begrepen kan worden. Dit laat ons nu toe de vier eerder aangehaalde figuren van betekenisverlening scherper op begrip te brengen. Ze verhouden zich als volgt tot het in Figuur 2 uitgetekende assenstelsel:

Figuur 3: Vier figuren van betekenisverlening m.b.t. sociaal-culturele praktijken

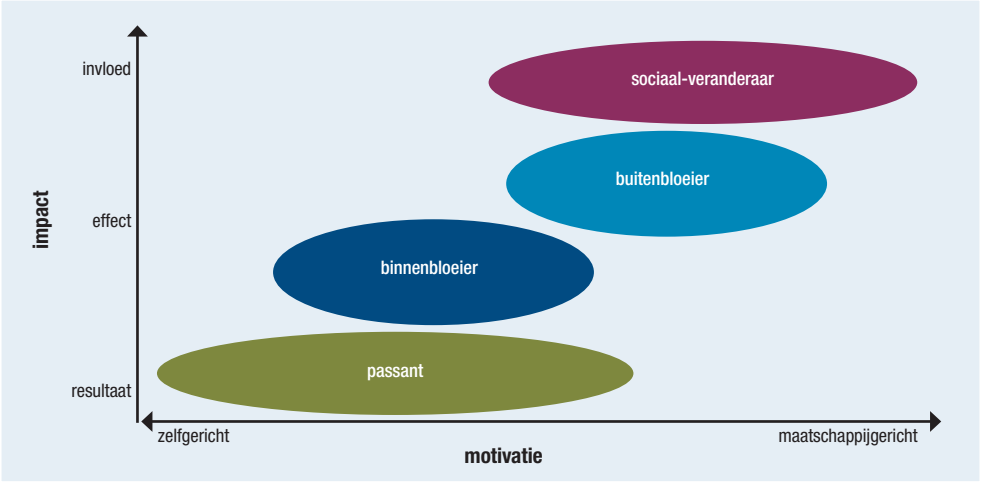

We stellen de vier figuren van betekenisverlening hier voor als vlekken in ons assenstelsel. De figuratieve grenzen van deze vlekken in het schema zijn te beschouwen als vaag en rekbaar. Ze zijn bedoeld als een 'beeld' omtrent de betekenis van sociaal-culturele praktijken vanuit het standpunt van een individu.

6.2.1 Situering van onze informanten

Onze centrale onderzoeksvraag (nl. de betekenis van sociaal-culturele praktijken voor het individu) leidde ons tot de vier bovenstaande figuren van betekenisverlening. We argumenteerden dit tot hiertoe op basis van de verhalen van onze informanten die daartoe de meeste informatieve waarde bezaten. Dit betekent geenszins dat we de verhalen van de andere informanten niet in rekening brachten tijdens de analyses.

Om tot de figuren van betekenisverlening te komen, maakten we gebruik van al ons bronmateriaal. Het was net het samenspel tussen de ontdekte biografische patronen over al de informanten heen bekeken, dat ons tot de vier figuren van betekenisverlening leidde. A priori aan het hiervoor opgebouwde onderzoeksverslag, kunnen we a posteriori het hier-en-nu verhaal van elk van onze informanten als volgt uitzetten op het zopas gepresenteerde assenstelsel:

Figuur 4: Situering van de informanten in relatie tot de figuren van betekenisverlening

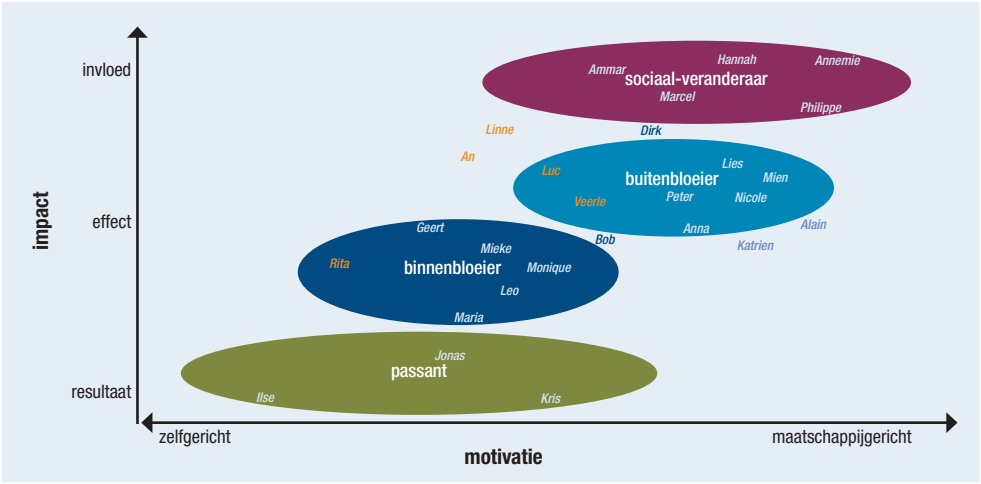

Wie (opnieuw) wil reconstrueren waarom een welbepaalde informant een welbepaalde plaats kreeg toegewezen in dit schema, verwijzen we naar de korte biografische omschrijvingen van onze informanten en de tot hiertoe aangehaalde citaten van en besprekingen over de desbetreffende informant(en). De namen van de informanten in het oranje in Figuur 4: Situering van de informanten in relatie tot de figuren van betekenisverlening, zijn de participanten die ook beroepshalve betrokken zijn bij sociaal-culturele praktijken.

6.2.2 Enkele nuances en opmerkingen

Tot slot van dit hoofdstuk formuleren we nog enkele belangrijke nuances en opmerkingen. Deze nuances en opmerkingen hebben als bedoeling onze bevindingen nog beter op begrip te brengen. We doen dat aan de hand van vier stellingen.

Stelling 1: Figuren van betekenisverlening kunnen variëren doorheen de levensloop

In Figuur 4: Situering van de informanten in relatie tot de figuren van betekenisverlening, situeerden we de 27 informanten in relatie tot de vier betekenisverleningsfiguren. Voor een juist begrip is het belangrijk dat we hierbij vermelden dat het daarbij gaat over een moment-opname in het leven van onze informanten. We plaatsten hen in de figuur op basis van die verhaallijn die zich presenteerde in het materiaal op het moment van de interviewafname. Dit laatste is zowel op te vatten in termen van de meest opvallende betekenisverleningsfiguur in hun verhaal dat ze vandaag aan ons vertelden, als in termen van de informatie over hun actuele betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken. In die zin kunnen we spreken over "de dominantiefiguur van betekenisverlening aan sociaal-culturele praktijken" in het heden.

Immers – en dat vinden we ook terug in ons materiaal – een en dezelfde persoon kan over de tijd en het leven heen beschouwd, getuigen van verschillende dominante figuren van betekenisverlening aan sociaal-culturele praktijken. Wanneer we bijvoorbeeld kijken naar de sociaal-culturele biografie van Annemie, dan zien we dat zij in haar kindertijd bijna niet betrokken was bij sociaal-culturele praktijken en daar dan ook geen betekenis kon aan verlenen. Tijdens haar jeugdjaren stapte ze – geïnspireerd door haar feministisch opvoedingsverleden – meteen af op het vrouwenhuis en begon ze zich daar in te zetten voor de verbetering van de positie van de vrouw. Vandaag is ze nog steeds begaan met de vrouwenzaak maar in tegenstelling tot de communistische ideologie die ze meekreeg in haar kinderjaren, doet ze dit uitdrukkelijk vanuit een liberale zienswijze op mens en maatschappij.

Figuur 5: de sociaal-culturele biografie van Annemie in kaart

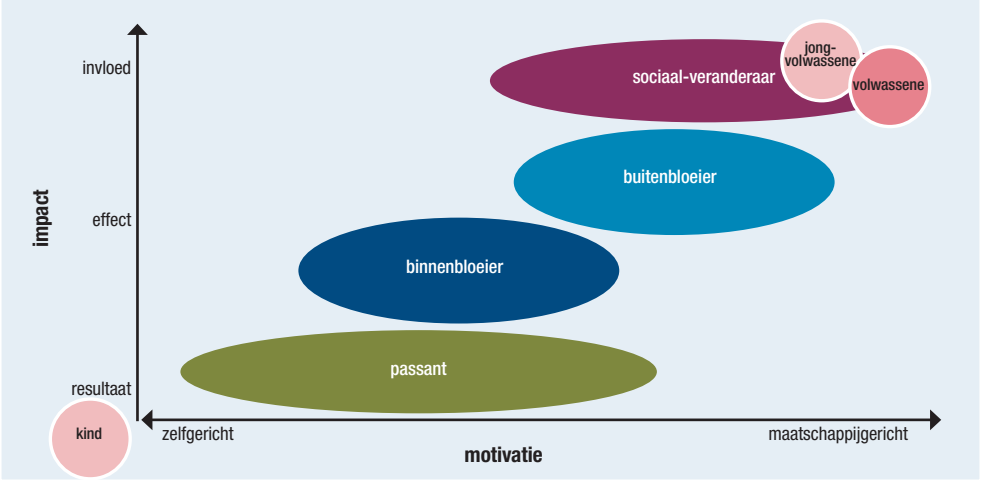

Ilse bijvoorbeeld was als kind daarentegen wel betrokken bij sociaal-culturele praktijken. Ze werd daartoe van thuis uit sterk gestimuleerd, maar als Ilse kon, sprak ze afzonderlijk af met een vriendinnetje, ver weg van het drukke groepsgebeuren en van de jeugdbeweging. Zij hield meer van boeken lezen op haar eentje. Als jongvolwassene was ze niet meer betrokken op sociaal-culturele praktijken. Vanaf het moment dat ze instond voor haar adoptiekindjes sloot ze zich aan bij de Gezinsbond, leest ze het informatieblad en gaat ze uitzonderlijk naar een informatieavond die voor haar onmiddellijk nuttig lijkt in relatie tot de opvoeding van haar kinderen.

Figuur 6: de sociaal-culturele biografie van Ilse in kaart

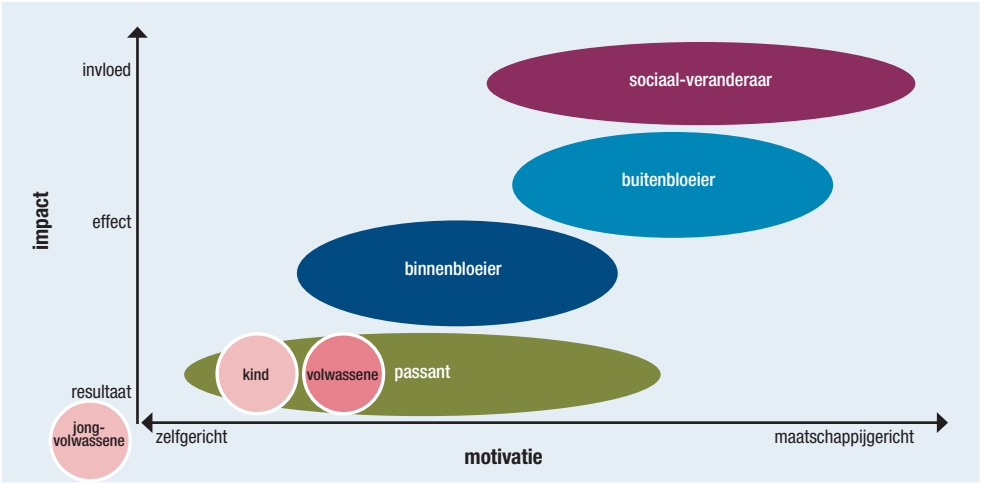

Stelling 2: Elke figuur van betekenisverlening staat op zichzelf

De twee zopas uitgewerkte voorbeelden geven ook duidelijk aan dat figuren van betekenisverlening als relatief eigenstandige beelden of figuren dienen opgevat te worden. Een oorzaak-gevolg-denken zou de simpele redenering kunnen uitlokken dat personen die sporadisch eens in contact komen met sociaal-culturele praktijken (passant), daar persoonlijke kwaliteiten leren kennen die ze vervolgens verder wensen te ontwikkelen (binnenbloeier). Eens men meer zeker is van zijn of haar stuk, dan kan de blik opengetrokken worden naar de meer nabije omgeving (buitenbloeier) om tenslotte vanuit de kracht en energie die men daar ervaart, aan maatschappelijke verandering te werken (sociaal-veranderaar). Bij Dirk bijvoorbeeld vinden we een dergelijke groei-idee in verband met de betekenis van sociaal-culturele praktijken zeer duidelijk terug.

Figuur 7: de sociaal-culturele biografie van Dirk in kaart

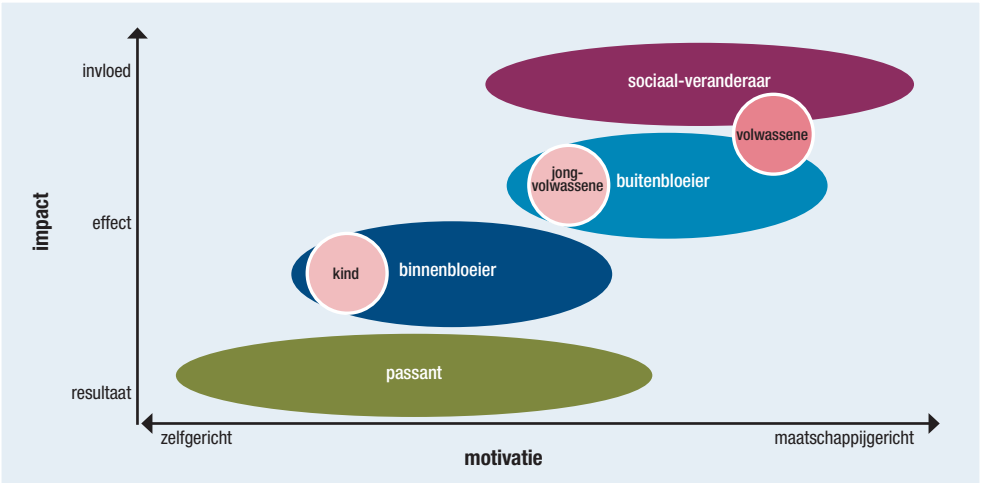

Maar zoals gezegd: de verhalen van Annemie, Ilse en tal van de andere informanten getuigen van een minder lineaire biografische logica als het over de betekenis van sociaal-culturele praktijken gaat. Elke figuur van betekenisverlening staat op zichzelf en er is dus niet noodzakelijk sprake van een "groei-idee" tussen de figuren van betekenisverlening.

Stelling 3: Een figuur van betekenisverlening presenteert zich als relatief onafhankelijk ten aanzien van een sociaal-culturele praktijk

Deze stelling doelt op het eigenstandig karakter van elke afzonderlijke figuur van betekenisverlening. We spreken hier over een "relatieve" onafhankelijkheid ten aanzien van een sociaal-culturele praktijk. Het gaat daarbij bijvoorbeeld niet over de persoonlijke levensgeschiedenis van een persoon, de eerder opgedane ervaringen van die persoon of diens huidige leefsituatie (socio-economisch, demografisch, etnisch, …). Contextelementen van die aard zijn uiterst bepalend voor de figuur van betekenisverlening. Met de term "sociaal-culturele praktijk" in deze stelling doelen we wel op een/de particuliere sociaal-culturele praktijk zoals beschreven in hoofdstuk 1 en de rol die een persoon daarin inneemt.

Sommige van onze informanten participeren in slechts één sociaal-culturele praktijk en vanuit één welbepaalde rol (als deelnemer, vrijwilliger, …). In dergelijke gevallen is de link tussen een welbepaalde sociaal-culturele praktijk, de rol die men opneemt en de figuur van betekenisverlening voor de persoon in kwestie vrij gemakkelijk te achterhalen. Andere personen participeren in meer en verschillende sociaal-culturele praktijken en ze doen dat in elk van die praktijken soms vanuit totaal verschillende rollen. In die gevallen is de figuur van betekenisverlening niet onmiddellijk af te lezen uit de singuliere praktijk waarin zij betrokken zijn of vanuit de particuliere rol die zij opnemen in deze of gene praktijk.

Die vaststelling is niet verwonderlijk. Indien we op dit moment in het onderzoeksverslag een hernieuwde en meer accurate definitie van een figuur van betekenisverlening formuleren, klinkt die op basis van de opgedane inzichten als volgt:

> *Een figuur van betekenisverlening inzake sociaal-culturele praktijken is het op een bepaald moment samenhangend geheel van betekenisverleningsprocessen met betrekking tot het samenspel tussen de motivatie en de impact van sociaal-culturele praktijken voor en door een individu.*

Het is met andere woorden het samenspel tussen rollen, sociaal-culturele praktijken, de motivatie voor en de impact van sociaal-culturele praktijken – kortom het biografisch werk dat personen daar zelf rond verrichten – dat de kern uitmaakt van een figuur van betekenisverlening.

Anders benaderd en korter door de bocht: het is niet omdat een sociaal-veranderaar eens sporadisch deelneemt aan een vormingscursus dat de figuur van betekenisverlening voor die persoon plots verandert in die van passant. De figuren van betekenisverlening zijn opgevat vanuit het belevingsperspectief van het individu, ook al is de persoon in kwestie zich niet steeds bewust van het samenspel tussen diens motivaties en de impact van zijn of haar deelname aan sociaal-culturele praktijken en zijn de figuren benoemd in vrij abstracte termen.

Of nog anders uitgedrukt: de figuren van betekenisverlening zijn niet geformuleerd vanuit het perspectief van de aanbieder(s) van sociaal-culturele praktijken. De logica – bij wijze van voorbeeld – is niet: deze deelnemer is voor onze organisatie een passant; maar wel: ik als deelnemer passeer daar eens om een kijkje te gaan nemen, iets op te steken of iets bij te dra-

gen. Elke figuur van betekenisverlening dient dan ook consequent gelezen te worden vanuit de individuele betekenisverlening door het individu zelf en dat staat los van de momentane rol en/of particuliere context van deze of gene sociaal-culturele praktijk (lees ook: werksoort of sociaal-culturele organisatie) waarin die persoon op dat hoogsteigen moment betrokken is.

Stelling 4: De figuren van betekenisverlening zijn op te vatten als prototypes

Ons baserend op al het voorgaande is het tenslotte belangrijk de lezer er op te wijzen dat de vier figuren van betekenisverlening op te vatten zijn als prototypes. Op basis van de 27 verhalen stootten we op vier 'beelden' of 'figuren' van de betekenis van sociaal-culturele praktijken voor het individu. Net omdat die vier beelden of figuren het resultaat zijn van de best mogelijke, denkbare, coherente en consistente dwarsdoorsneden die we in onze pool aan informanten konden ontwaren, betreft elke figuur een theoretisch en denkbeeldig construct.

Dit betekent dat elk particulier verhaal, elke unieke geschiedenis in verband met de betekenis van sociaal-culturele praktijken voor het individu niet altijd in één figuur gevat kon en zal kunnen worden. Figuur 4: Situering van de informanten in relatie tot de figuren van betekenisverlening), bevatte al de nodige indicaties voor deze stelling. Linne, An, Alain, Katrien zijn te situeren buiten de fictief aangebrachte grenzen per figuur van betekenisverlening. Annemie, Philippe, Anna, Geert en Maria bevinden zich op de rand van de door ons afgebakende figuren. Dirk en Bob bevinden zich op het grensgebied tussen twee figuren van betekenisverlening. We wijzen er dan ook – en opnieuw – op dat de figuren van betekenisverlening met de nodige flexibiliteit en elasticiteit in het denken, praten en handelen moeten benaderd worden.

Dit betekent ten slotte ook dat de figuren van betekenisverlening die we hier releveerden niet verder reiken dan wat wij aan inzichten konden genereren op basis van onze 27 informanten. Dit neemt niet weg dat de bevindingen die dit opleverde wel inspirerend zijn voor de sociaal-culturele praktijk en voor verder onderzoek. We gaan daar in het volgende hoofdstuk dieper op in.

Hoofdstuk 7

Bedachtzaam sociaal-cultureel handelen

Besluiten en aanbevelingen

Inleiding

In dit onderzoek gingen we op zoek naar de betekenis van sociaal-culturele praktijken. We opteerden ervoor om die betekenis aan de oppervlakte te brengen vanuit het standpunt van de deelnemers aan sociaal-culturele praktijken. Ons kijken naar de betekenis van sociaal-culturele praktijken operationaliseerden we via een staal van 27 zorgvuldig geselecteerde informanten. Deze selectie was gebaseerd op zowel een aantal objectieve sociaal-demografische criteria (geslacht, leeftijd, scholingsgraad, …), als op basis van kwalitatieve criteria (wat men zelf in een enquête summier aangaf als belangrijke ervaringen inzake sociaal-culturele praktijken). Om het nodige diverse staal aan informanten te bekomen, bewandelden we in de eerste plaats de weg van het deelnemen aan activiteiten en initiatieven van de meer geformaliseerde en geregulariseerde sector van het sociaal-cultureel volwassenenwerk. We hielden de blik echter breed en open. Via een selectie van participanten 'aan' het sociaal-cultureel volwassenenwerk, polsten we naar de betekenis van het participeren 'in' sociaal-culturele praktijken.

De onderzoeksvragen die onze werkzaamheden richting gaven waren:

- Welke zijn resultaten van het participeren in sociaal-culturele praktijken op het vlak van het individu, een persoon? Hoe zien die resultaten eruit?
- Welke is de betekenis respectievelijk zijn de betekenissen van sociaal-culturele praktijken voor het individu?
- Welke lessen kunnen we uit de opgedane inzichten trekken voor het (toekomstig) professioneel sociaal-cultureel handelen?

In dit hoofdstuk hernemen we de onderzoeksvragen. We formuleren bij elke onderzoeksvraag de meest in het oog springende bevindingen uit ons onderzoek. De vaststellingen die onze individuele analyses opleverden, plaatsen we in relatie tot de theoretische kaders en concepten die het uitgangspunt van ons onderzoek vormden (cf. abductief onderzoek). We doen dat telkens aan de hand van een slagzin (of oneliner). We formuleren deze oneliners vanuit het perspectief van de sociaal-cultureel werk(st)er; of nog: ten aanzien van aanbieders van sociaal-culturele praktijken. Zo doende, formuleren we in de eerste en tweede paragraaf telkens en tegelijkertijd een antwoord op onze derde onderzoeksvraag. We besluiten met enkele aandachtspunten voor verder onderzoek.

7.1 Resultaten in verband met het participeren in sociaal-culturele praktijken

Wat kunnen we verstaan onder "resultaten" van het participeren in sociaal-culturele praktijken? Met dit onderzoek was het niet de bedoeling deze vraag te beantwoorden in termen van metingen, statistische analyses of cijfergegevens. Dat behoorde niet tot het opzet en behoort dus ook niet tot de resultaten. Het waren de in hoofdstuk 1 aangehaalde uitgangspunten met bijbehorende onderzoeksvragen die ons ertoe leidden om te kiezen voor het

onderzoeksdesign van ons onderzoek. Dit onderzoeksdesign is te bestempelen als een kwalitatief belevingsonderzoek naar het participeren in sociaal-culturele praktijken via thematische biografische interviews bij een zorgvuldig geselecteerd divers staal aan informanten. Ons onderzoek focuste dus niet op het 'verklaren', maar wel op het 'verstaan' van het participeren in sociaal-culturele praktijken.

Ons baserend op dit beter begrip en begrijpen van het participeren in sociaal-culturele praktijken en onze onderzoekswerkzaamheden, formuleren we hierna drie aandachtspunten.

7.1.1 Deelnemers redeneren niet in termen van sectoren of werksoorten

Ons onderzoek richtte zich op "de betekenis van sociaal-culturele praktijken vanuit de betekenisverlening door het individu". In het onderzoek stond de beleving van het individu centraal. Om de individuele betekenisverlening op begrip te brengen, maakten we abstractie van de decretaal bepaalde scheidingslijnen. De decretale scheidingslijnen inzake het sociaal-cultureel werken trachten de inspanningen die door professionals gebeuren te vatten in termen van sectoren, werksoorten en organisaties. Dergelijke scheidingslijnen of categorieën maken dat de realiteit waarin professionals handelen, beheersbaar wordt. Vanuit zo'n beheersingsdrang bestaat echter het gevaar dat we de realiteit niet anders meer kunnen zien en benaderen dan vanuit de vooraf afgebakende en vastgestelde denkcategorieën.

Ook wij stootten regelmatig op dit fenomeen tijdens ons onderzoek. We hebben daar op verschillende momenten enorm mee geworsteld. Om tot een goed overwogen staal van informanten te komen, bewandelden we de weg van de diversiteit in werksoorten en organisaties. Tijdens de interviews met de betrokken geselecteerde informant(en), was van deze wettelijke en organisatorische scheidingslijnen nog maar weinig te merken. Consequent met de uitgangspunten van dit onderzoek, stellen we hier dat het er eigenlijk niet toe doet. Voor de sociaal-cultureel werker komt het erop aan goed en degelijk sociaal-cultureel werk te verrichten. Goed en degelijk sociaal-cultureel werken sluit in de eerste plaats aan bij de leefwereld van de deelnemers en een waarden- en normenoriëntatie die te maken heeft met een democratische, solidaire, rechtvaardige en duurzame samenleving (cf. sociaal-culturele methodiek).

Een belangrijke vaststelling in dit verband is dan ook dat deelnemers aan sociaal-culturele praktijken geen onderscheid maken tussen sectoren, werksoorten en organisaties. In relatie tot de motieven van participanten om deel te nemen aan sociaal-culturele praktijken kan er hoogstens gedacht en geredeneerd worden in termen van a) cursorisch werk, b) verenigingswerk en c) actie- of bewegingswerk.

7.1.2 Participeren in sociaal-culturele praktijken leidt tot resultaten

In dit onderzoek konden we vaststellen dat het participeren in sociaal-culturele praktijken tot resultaten leidt. Uitspraken over resultaten van het participeren in sociaal-culturele praktijken inzake de gemeenschap of de maatschappij kunnen we op basis van dit onderzoek niet doen. Ondanks het feit dat we daar indicaties voor hebben, behoorde dit niet tot het onderzoeksopzet. Daar is andersoortig onderzoek voor aangewezen.

Wat wel tot het onderzoeksopzet behoorde, is het bieden van meer inzicht in de resultaten van het participeren in sociaal-culturele praktijken vanuit de individuele betekenisverlening.

Hiervoor rapporteerden we daar uitvoerig over. We maakten daarbij een onderscheid tussen impact en motivatie. We zagen dat aan het participeren in sociaal-culturele praktijken de volgende resultaten kunnen toegeschreven worden (impact-gestuurd):

- Het ver- en gesterkt geraken in een inhoudsdomein, in praktische vaardigheden met betrekking tot het organiseren van activiteiten of evenementen, in sociale vaardigheden, in de persoonlijke ontplooiing, in het omgaan met het leven tout court of in het omgaan met negatieve ervaringen verbonden aan het participeren in sociaal-culturele praktijken;
- Het op een andere wijze bekijken en kritisch benaderen van de realiteit (cf. perspectieftransformatie);
- Het betrokken worden, geraken en bijdragen tot het lokale en/of bovenlokale samenleven.

Op basis van onze interpretatieve activiteiten kunnen we bovendien stellen dat "het participeren in sociaal-culturele praktijken" op individueel vlak resulteert in (motivatie-gestuurd):
- Het bevredigen van nieuwsgierigheid, een specifieke interesse;
- Het ontplooien van persoonlijke kwaliteiten en/of de gehele persoon;
- Het bijdragen tot de lokale gemeenschap of de/een groep;
- Het veranderen van samenlevingsstructuren.

Elk van die "resultaten" kan bij een individu afzonderlijk of in combinatie met de andere voorkomen.

7.1.3 Deelnemersverhalen getuigen van de werkzaamheid van de sociaal-culturele methodiek, haar functies en bestaansdimensies

Net zoals deelnemers niet redeneren in termen van werksoorten of sociaal-culturele organisaties, konden we ook de verschillende onderscheiden elementen van sociaal-culturele methodiek niet eenduidig terugvinden in de opgetekende verhalen. Het praten, denken en handelen in relatie tot de sociaal-culturele methodiek is in de eerste plaats een aangelegenheid van professionals en niet van deelnemers.

De sociaal-culturele methodiek werd geconstrueerd op basis van wetenschappelijk onderzoek (Baert & Ketelslegers, 2002). Dit onderzoek baseerde zich op een uitgebreide literatuurstudie en de analyse van diverse sociaal-culturele praktijken in het sociaal-cultureel volwassenenwerk. De resultaten van dit onderzoek naar de eigenheid van het sociaal-cultureel werk, geformuleerd in termen van een methodiek, werden opgenomen in de Vlaamse regelgeving met betrekking tot het sociaal-cultureel volwassenenwerk (cf. decreet 4 april 2003). In dat decreet staat bij elke werksoort voor sociaal-cultureel volwassenenwerk te lezen dat ze een sociaal-culturele methodiek hanteert. De sociaal-culturele methodiek vormt het hart van het sociaal-cultureel volwassenenwerk en bij uitbreiding van het sociaal-cultureel werk. Zowel de organisaties, de beroepskrachten, als de vrijwilligers in sectoren van het sociaal-cultureel werk, geven de gemeenschappelijke basis van werken die in het decreet op het sociaal-cultureel volwassenenwerk wordt bedoeld (met andere woorden: werken volgens een sociaal-culturele methodiek), concrete invulling en gestalte. In de vele sociaal-culturele praktijken treden zowel gelijkenissen als verschillen naar voren. De grote lijnen zijn echter dezelfde, de concrete uitwerking daarvan verschilt van organisatie tot organisatie. Vandaar dat er in het decreet voor

het sociaal-cultureel volwassenenwerk ook te lezen staat dat elke erkende organisatie “een” sociaal-culturele methodiek dient te hanteren en niet “de” sociaal-culturele methodiek. Naast de sociaal-culturele methodiek bestaan er ook tal van andere methodieken. Op het vlak van de praktijken spreken we dus best over het hanteren van “een” sociaal-culturele methodiek. Op het vlak van de concepten over “de” sociaal-culturele methodiek (Cockx, 2008).

Desondanks gingen we in dit onderzoek de uitdaging aan om een aantal van de theoretische concepten van de sociaal-culturele methodiek te toetsen aan deelnemersverhalen. We deden dit weliswaar vanuit een selectie aan informanten uit het sociaal-cultureel volwassenenwerk, maar hielden de blik open in termen van het deelnemen aan sociaal-culturele praktijken. Dit leverde ons een aantal inzichten op in verband met de vraag naar de resultaten van het participeren in sociaal-culturele praktijken.

In de opgetekende verhalen zijn de verschillende decretaal vastgelegde functies van het sociaal-cultureel volwassenenwerk prominent aanwezig; ook al gaat het daarbij over het verhalen over sociaal-culturele praktijken die niet meteen tot het strikt afgebakende beleidsdomein van het sociaal-cultureel volwassenenwerk behoren. Ondanks het feit dat individuen niet redeneren, noch verhalen in termen van professionele en regelgevende terminologieën en logica’s, is de werkzaamheid van de verschillende functies die aan het sociaal-cultureel volwassenenwerk toegewezen werden, duidelijk herkenbaar én aanwijsbaar in de opgetekende levensverhalen. Wat de analyses per individu betreft, konden we vaststellen dat niet elke functie in dezelfde mate herkend kan worden in de verhalen over de rol en de bijdrage van sociaal-culturele praktijken in relatie tot de eigen biografie. Over alle informanten heen bekeken, kunnen we stellen dat participanten in sociaal-culturele praktijken getuigen van het feit dat de vier decretale functies (maatschappelijke activering, gemeenschapsvorming, cultuur en educatie) geraakt, aangesproken en tot ontwikkeling gebracht worden.

Sociaal-culturele praktijken appelleren aan de verschillende dimensies van het bestaan. Vanuit het individu bekeken, slaagt het sociaal-cultureel werk erin om personen aan te spreken in verschillende bestaansdimensies. De meeste personen worden, doorheen hun participatie aan verschillende vormen van sociaal-culturele praktijken, aangesproken in drie of vier bestaansdimensies. Bij zes personen vonden we alle bestaansdimensies terug. Het is wel niet zo, dat elke activiteit alle deelnemers op de verschillende bestaansdimensies aanspreekt. Sommige personen zullen, bij één bepaalde activiteit in verschillende bestaansdimensies worden aangesproken, bij anderen zullen we er dan weer maar één terugvinden. Dit is afhankelijk van de ingesteldheid waarmee een persoon participeert. Het sociaal-cultureel werk benadert niet elk individu op al de bestaansdimensies tegelijkertijd, maar bekeken over het gehele en zorgvuldig geselecteerde staal van informanten, kunnen we wel stellen dat alle mogelijke bestaansdimensies, in relatie tot de vraag naar de betekenis van het sociaal-cultureel volwassenenwerk, aan bod komen.

Beide vaststellingen geven aan dat elementen van de sociaal-culturele methodiek niet alleen werkzaam zijn op basis van de door sociaal-culturele organisaties geproclameerde en/of door onderzoek geobjectiveerde prerogatieven (cf. Baert, ea.), maar ook op basis van de verwoorde impact voor het en door het aan sociaal-culturele praktijken deelnemende individu zelf. Dit was zowel herkenbaar in de letterlijke verwoordingen van de informanten als in de interpretatieve notities vanwege de onderzoekers bij elk van de interviews. In die zin releveert ons onderzoek dat niet alleen op basis van een analyse van het sociaal-cultureel werk (cf. onderzoek Baert & Ketelslegers), maar ook op basis van de betekenis van sociaal-culturele

praktijken voor het individu, principes van de sociaal-culturele methodiek herkend en erkend kunnen worden als “werkzaam”. Niet elk individu heeft met elk van die principes te maken en niet elke praktijk – vanuit diezelfde individuele betekenisverlening – voldoet aan alle principes. Het is het beperkt, maar tevens globaliserend beeld aan individuele betekenisverleningsprocessen inzake sociaal-culturele praktijken dat ons tot de conclusie leidt dat de sociaal-culturele methodiek ook werkzaam is tot op het individuele betekenisverleningsniveau.

7.2 De betekenis van sociaal-culturele praktijken

Onze tweede onderzoeksvraag handelde over de betekenis en de betekenissen van sociaal-culturele praktijken. We opteerden ervoor om het antwoord op die vraag radicaal te belichten vanuit het standpunt van het individu.

7.2.1 De betekenis van sociaal-culturele praktijken is een zaak van het individu

In onze zoektocht naar het be-“vatten” van de betekenis van sociaal-culturele praktijken, waren zowel de motieven van de deelnemers als de impact van sociaal-culturele praktijken, richtinggevend. We zagen dat de mate van het geressorteerde effect van het participeren in sociaal-culturele praktijken (cf. resultaat, impact, invloed) wordt gekleurd door de motieven van het individu zelf. Het is in het complexe samenspel tussen motivatie en impact dat de werkelijke betekenis van het deelnemen aan sociaal-culturele praktijken gestalte krijgt.

De betekenis van het participeren in sociaal-culturele praktijken ligt in handen van het deelnemende individu. Dit gebeurt vanuit de eigen biografische logica en de hoogst individuele context waarin men zich bevindt. De context waarin men zich bevindt, is op basis van ons onderzoek grofweg te typeren in termen van drie levensdomeinen. Deze drie levensdomeinen staan op gespannen voet met elkaar. Het gaat over de levensdomeinen: arbeid, gezin en vrije tijd. Het is in het complex samenspel tussen de verschillende levensdomeinen, de hoogst individuele biografische logica en de individuele motieven dat de betekenis van sociaal-culturele praktijken vorm krijgt.

Ondanks al de inspanningen van de sociaal-culturele professional; het individu bepaalt in welke mate de bedoelde effecten van het professioneel sociaal-cultureel handelen ook daadwerkelijk hun neerslag vinden in het persoonlijk betekenisverleningskader. Dat het individu dit niet volledig autonoom bepaalt, zal duidelijk zijn. Andere factoren dan de actuele combinatie voor een persoon tussen arbeid, gezin en vrije tijd spelen daar ook een rol in. Denken we maar (opnieuw) aan het opleidingsniveau, iemands geslacht, iemands leeftijd. Denken we ook aan de eerdere positieve of negatieve ervaringen van een persoon met betrekking tot het deelnemen in welbepaalde sociaal-culturele praktijken, het opvoedingsverleden van een persoon, de levens(loop)taken waarvoor men zich op een bepaald moment zelf geplaatst ziet, enzovoort. Desondanks kunnen we in navolging van Alheit (1997) stellen dat vanuit een individueel betekenisverleningsperspectief de resultaten van professionals (en in onze studie: inzake sociaal-culturele praktijken) eerder op te vatten zijn in termen van “intakes” dan in termen van “inputs” (Alheit, 1997). Ook eerder wetenschappelijk biografisch onderzoek in Vlaanderen

toonde dit aan (cf. Stroobants 2001; Cockx, 2004). Professionelen in eender welke praktijk die te maken heeft met leer-, vormings- of veranderingsprocessen, brengen het individueel betekenisverleningsperspectief best meer in rekening.

7.2.2 Ontmoeting en ontspanning schragen sociaal-culturele praktijken

In relatie tot ons theoretisch kader en gegeven onze abductieve werkwijze, noopte ons onderzoeksmateriaal ons ertoe 'verder' te kijken dan enkel de decretaal vastgelegde functies voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk. Ons baserend op de betekenisverlening inzake sociaal-culturele praktijken vanuit het standpunt van het individu, kunnen we niet naast de elementen van "plezier hebben" en "anderen ontmoeten" kijken.

Naast evidentie voor de werkzaamheid van de vier decretaal bepaalde functies, tonen zich in de opgetekende verhalen ook de elementen van ontspanning en ontmoeting. In elk van de individuele verhalen konden we beide categorieën terugvinden. Dit leidt ons ertoe te stellen dat ontmoeting en ontspanning sociaal-culturele praktijken schragen. Ze "schragen" sociaal-culturele praktijken in die zin dat als men ze wegneemt of verwaarloost, ook de andere functies van het sociaal-cultureel werken in het geding komen.

7.2.3 Vier figuren van betekenisverlening inzake sociaal-culturele praktijken

De betekenis van het participeren in sociaal-culturele praktijken vatten we in vier figuren van betekenisverlening. Op basis van een secundaire analyse van het ruwe onderzoeksmateriaal konden we vier prototypes van betekenisconstructie detecteren in relatie tot het participeren in en aan sociaal-culturele praktijken. Een prototype van betekenisconstructie, benoemden we als een figuur van betekenisverlening. We definieerden een figuur van betekenisverlening als volgt:

> *Een figuur van betekenisverlening inzake sociaal-culturele praktijken is het op een bepaald moment samenhangend geheel van betekenisverleningsprocessen met betrekking tot het samenspel tussen de motivatie en de impact van sociaal-culturele praktijken voor en door een individu.*

De vier configuraties die we detecteerden in de individuele betekenisverlening in relatie tot het participeren in sociaal-culturele praktijken zijn de figuren van:
- De sociaal-veranderaar (social-change driven)
- De buitenbloeier (community driven)
- De binnenbloeier (empowerment driven)
- De passant (utility- of curiousity driven)

Elk van de vier figuren van betekenisverlening is het resultaat van de verwerking van de 27 opgetekende verhalen in de diepte. Op basis van onze analyse van het complexe geheel van de motivatie van personen om deel te nemen aan sociaal-culturele praktijken en de daaruit voortvloeiende impact van het participeren in sociaal-culturele praktijken, konden we deze vier figuren van betekenisverlening als volgt in kaart brengen:

Figuur 8: Vier figuren van betekenisverlening m.b.t. sociaal-culturele praktijken

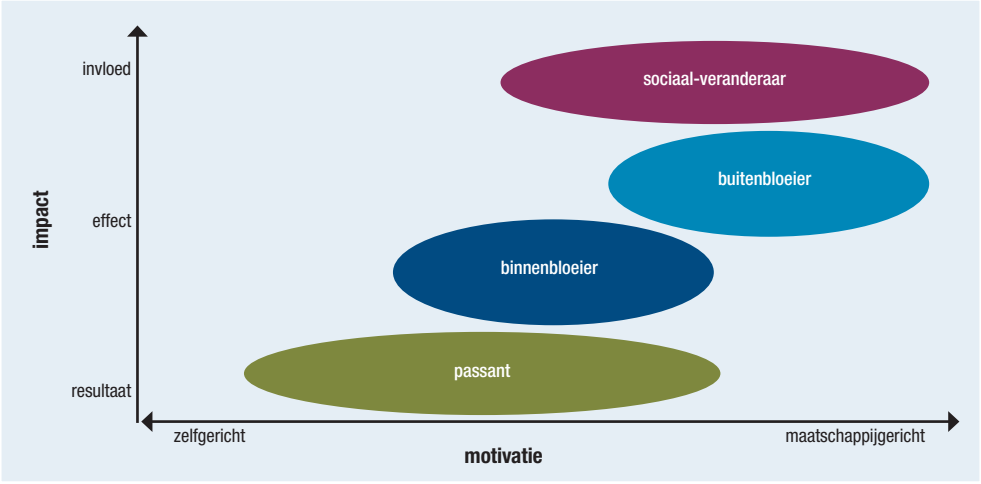

We herhalen hier dat geen enkel van de gedetecteerde betekenisfiguren als meer waard kan beschouwd worden dan de andere. Elke betekenisfiguur is belangrijk en is van belang. Vanuit een aanbiedersperspectief gaat het over welke personen men over de vloer krijgt. Er mag ook niet uitgegaan worden van een groei-idee (bijvoorbeeld van passant naar sociaal-veranderaar). Individuen nemen deel aan een of meerdere sociaal-culturele praktijken vanuit een bepaalde betekenisverleningsconstellatie op een bepaald moment en deze kan variëren doorheen de levensloop. Elke figuur van betekenisverlening staat op zichzelf en is ook te beschouwen als onafhankelijk van de particuliere sociaal-culturele praktijk waarin men op een bepaald moment participeert. Het zijn figuren van betekenisverlening in sociaal-culturele praktijken vanuit het standpunt van het individu.

De figuren vertellen ons iets over de motivatie voor en de impact van sociaal-culturele praktijken. Wanneer we doordringen tot de werkelijke beleving van individuen is het onderscheid tussen motivatie en invloed nauwelijks te maken. Ze zijn moeilijk uit elkaar te halen. Iemand neemt deel aan sociaal-culturele praktijken vanuit een welbepaalde intentie maar getuigt van een – voor zichzelf – onverwachte meerwaarde. Een andere persoon neemt overtuigd deel aan sociaal-culturele praktijken, maar geraakt ontgoocheld en haakt volledig af. Dit zijn twee extremen. Deze twee extremen getuigen van de relativiteit, maar tevens flexibiliteit van elke figuur van betekenisverlening.

7.3 Lessen voor het sociaal-cultureel handelen

De lessen die we op basis van dit onderzoek kunnen trekken voor het professioneel handelen, relateren we aan de zopas gemaakte bevindingen. Het professioneel sociaal-cultureel handelen beschouwen we daarbij niet als enkel en alleen een zaak van de individuele sociaal-cultureel werker. Professioneel sociaal-cultureel handelen kan maar tot stand komen in een context waarin zowel opties als prerogatieven vanuit een organisatie-, beleids-, opleidings- en wetenschappelijk-academische context ondersteund en opgenomen worden. Wanneer we het hebben over het professioneel sociaal-cultureel handelen, denken we hierbij zowel aan het handelen van beroepskrachten als van vrijwilligers.

Er zijn hoogstwaarschijnlijk meer en andere bevindingen te maken, maar wij beperken ons hier tot conclusies en aanbevelingen die inherent zijn aan de logica van het voorliggende onderzoek zelf. We doen dit aan de hand van het hernemen van de belangrijkste vaststellingen en formuleren daar enkele aanbevelingen bij.

7.3.1 Het erkennen en waarderen van ontmoeting en ontspanning

Op basis van onze onderzoeksbevindingen kunnen we stellen dat het professioneel sociaal-cultureel handelen steeds de nodige aandacht aan de dag moet leggen voor ontmoeting en ontspanning. Ons baserend op diezelfde bevindingen kunnen we de vraag stellen of wat nog niet zo lang geleden benoemd werd als de recreatieve functie van het sociaal-cultureel werk (Wildemeersch, 1993; Cockx, 2000), niet geherwaardeerd moet worden in termen van de praktijk, het organisatie- én overheidsbeleid. Aandacht hebben voor ontmoeting en ontspanning blijkt onontbeerlijk vanuit een deelnemersperspectief om aan de andere (decretaal bepaalde) functies vorm te kunnen geven. Anders gesteld: zonder aandacht voor ontmoeting en ontspanning, lijkt het er, op basis van onze onderzoeksbevindingen, op dat sociaal-culturele praktijken dreigen in elkaar te vallen als een pudding. Ontspanning en ontmoeting zijn allebei onderschatte en ondergewaardeerde componenten in relatie tot de betekenis van sociaal-culturele praktijken.

7.3.2 Individuele betekenisverlening ernstig nemen

Op basis van onze bevindingen onderscheidden we vier figuren van betekenisverlening met betrekking tot sociaal-culturele praktijken. De verleiding voor professionelen en verantwoordelijken voor sociaal-culturele praktijken is misschien groot om de aandacht vooral te vestigen op de figuren van de buitenbloeiers en de sociaal-veranderaars. Op basis van onze bevindingen moeten we echter in herinnering brengen dat er niet noodzakelijk sprake is van een lineair progressieve groei-gedachte tussen de verschillende figuren van betekenisverlening. Daarenboven stelden we dat geen enkele figuur van betekenisverlening beter of meer waard is dan de andere.

Met dit in het achterhoofd, kunnen we aanbevelen dat elke organisatie voor sociaal-cultureel werk, elke sociaal culturele professional én de overheid best rekening houdt met 'elk' van de gedetecteerde figuren van betekenisverlening. Dit kan door aandacht te hebben voor iedere afzonderlijke figuur van betekenisverlening. Het gaat daarbij dan over gepaste strategieën en werkwijzen ontwikkelen voor elke betekenisfiguur in relatie tot de potentiële deelnemer of de deelnemer die zich daadwerkelijk aandient voor deze of gene activiteit.

Dit heeft ook te maken met het bedenken van (nieuwe) mogelijkheden op organisatieniveau. Dit gaat over het nadenken over en concreet werken aan mogelijkheden waarin elke representant van elke betekenisverleningsfiguur zijn of haar biografische verhaal vorm kan geven. Op welke wijze daartoe aangepaste incentives, interventiestrategieën en acties moeten ondernomen worden, maakt best het onderwerp van toekomstige onderhandelingen uit.

7.3.3 Pistes voor bijkomend onderzoek

Op basis van ons kwalitatief en hermeneutisch onderzoek releveerden we vier figuren van betekenisverlening in relatie tot de participatie in sociaal-culturele praktijken. Over de relatie tussen deze verschillende figuren van betekenisverlening en de verschillende werksoorten van sociaal-cultureel volwassenenwerk kunnen we met dit onderzoek geen uitspraken doen. Ook tal van andere uitspraken over relaties en correlaties tussen deze of gene variabele, liggen buiten het bereik van het onderzoeksopzet en bijgevolg van de daaruit voortvloeiende onderzoeksresultaten.

Gegeven de resultaten van ons onderzoek zijn we wel de mening toegedaan dat verschillende bijkomende vragen die onze onderzoeksresultaten opleverden, het onderwerp kunnen uitmaken van vervolgonderzoek. Vervolgonderzoek kan zowel de richting uitgaan van "veralgemenend onderzoek", "verkennend onderzoek" en "verdiepend onderzoek". We formuleren hierna bij elk van de pistes slechts enkele van de mogelijke onderzoeksvragen.

Veralgemenend onderzoek kan toelaten de vaststellingen en bevindingen gemaakt in dit onderzoek na te gaan in termen van activiteiten, organisaties of sectoren voor sociaal-cultureel werk. Het gaat dan over vragen als:

- Welke figuur van betekenisverlening representeren de aanwezige deelnemers op onze/een sociaal-culturele activiteit?
- Welk type van personen, respectievelijk representanten van figuren van betekenisverlening, bereiken wij als organisatie, als sociaal-culturele praktijk?
- Welke sociaal-culturele organisatie, welke werksoort, welk werkveld in sociaal-culturele praktijken bereikt vooral welke representanten van elk van de vier figuren van betekenisverlening?
- e.a.

Verkennend onderzoek dient in te gaan op een ander type van vragen:

- Hoe kunnen/moeten/willen we als professional, als organisatie, als sector omgaan met de verschillende figuren van betekenisverlening?
- Welke zijn bestaande ervaringen van professionals, organisaties en sectoren om met elk van de figuren van betekenisverlening om te gaan? Welke zijn tips en mogelijke valkuilen?
- e.a.

Bijkomend verdiepend onderzoek zal zich inlaten met het nog beter trachten te begrijpen van het al dan niet deelnemen aan praktijken vanuit een deelnemersperspectief:

- Wat kunnen we te weten komen over niet-participanten aan sociaal-culturele praktijken?
- Kan elk van de gereleveerde figuren van betekenisverlening verder verfijnd worden? Wat verwacht een passant, binnen- of buitenbloeier, een sociaal-veranderaar? Welke figuren verdienen daarbij dan een prioriteit in functie waarvan?
- Hoe verhouden beschrijvende socio-demografische categorieën (geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, ...) en het opvoedings- en sociaal-cultureel verleden van personen zich tot de vier figuren van betekenisverlening?
- e.a.

Dit zijn zeker niet de enige bijkomende vragen die bij dit onderzoeksverslag gesteld kunnen worden. Er zijn er wellicht nog meer en andere te bedenken. Met dit onderzoeksrapport ligt al een belangrijke bron van informatie voor waarmee het professioneel handelen in sociaal-culturele praktijken nog beter en meer accuraat vorm kan krijgen. De titel van dit laatste hoofdstuk geeft aan dat het zal moeten gaan over een ‘bedachtzaam’ handelen.

Bijlagen

Bijlage 1: vragenlijst professionals

SoCiuS is bezig met een onderzoek naar de betekenis van sociaal-culturele praktijken. Hiervoor willen we niet enkel kijken naar betekenisverlening van de deelnemers en de vrijwilligers maar ook naar de betekenis van sociaal-culturele praktijken voor u, de professional. U zou kunnen helpen door deze vragenlijst in te vullen. Eventueel contacteren we u later nog met de vraag voor een interview. Deze vragenlijst kan u deponeren in de daarvoor bestemde doos of opsturen naar:

SoCiuS, Gallaitstraat 86 bus 4 1030 Brussel.
Alvast bedankt voor uw medewerking,
Hanne Bastiaensen, onderzoeksmedewerker.
Frank Cockx, stafmedewerker onderzoek & ontwikkeling.

1. IDENTITEIT

1.1 Naam: ……
1.2 Geslacht: ❏ Man ❏ Vrouw
1.3 Geboortejaar: ……

2. WERK

2.1 Voor welke organisatie werkt u? ……
2.2 Omschrijf je huidige functie. ……..……
……..……
……..……

3. ANDERE BETROKKENHEID BIJ HET SOCIAAL-CULTURELE VELD

3.1 Bent u buiten uw (hoofd)job nog betrokken bij het sociaal-cultureel volwassenenwerk?

❏ Nee
❏ Ja Bij welk type organisatie is dit? En welke rol vervult u in deze organisatie? (meerdere aankruisen mag)

❏ **Beweging: (naam beweging**)…….....……
❏ Deelnemer
❏ Vrijwilliger
❏ Bestuurslid (voorzitter, secretaris,…)
❏ Professional
❏ Bestuurder (lid van raad van bestuur, dagelijks bestuur, algemene vergadering)
❏ Andere specifieer:……...

❏ **Vereniging: (naam vereniging)**……
❏ Deelnemer
❏ Vrijwilliger
❏ Bestuurslid (voorzitter, secretaris,…)
❏ Professional
❏ Bestuurder (lid van raad van bestuur, dagelijks bestuur, algemene vergadering)
❏ Andere specifieer:……

❑ **Landelijke vormingsinstelling: (naam vormingsinstelling)**……
❑ Deelnemer
❑ Vrijwilliger
❑ Bestuurslid (voorzitter, secretaris,…)
❑ Professional
❑ Bestuurder (lid van raad van bestuur, dagelijks bestuur, algemene vergadering)
❑ Andere specifieer:……

❑ **Volkshogeschool: (regio volkshogeschool)**……
❑ Deelnemer
❑ Vrijwilliger
❑ Bestuurslid (voorzitter, secretaris,…)
❑ Professional
❑ Bestuurder (lid van raad van bestuur, dagelijks bestuur, algemene vergadering)
❑ Andere specifieer:……..

❑ **Andere: (naam organisatie)**……
❑ Deelnemer
❑ Vrijwilliger
❑ Bestuurslid (voorzitter, secretaris,…)
❑ Professional
❑ Bestuurder (lid van raad van bestuur, dagelijks bestuur, algemene vergadering)
❑ Andere specifieer:……

3.2 Beoefent u een politiek mandaat?

❑ Nee
❑ Ja Welk? ……

4. TOT SLOT

Ben je eventueel bereid een interview te geven voor het verdere onderzoek rond de betekenis van sociaalculturele praktijken?
❑ Ja ❑ Nee
Indien ja, gelieve dan hieronder je gegevens te noteren.
Naam:……
Adres: ……...
E-mail adres: …… Telefoonnmer: ……

Voor vragen en opmerkingen kan u steeds terecht bij Hanne Bastiaensen of Frank Cockx.
Hanne.bastiaensen@socius.be Frank.cockx@socius.be Tel SoCiuS: 02/215 27 08
Hartelijk dank voor uw medewerking!

Bijlage 2: vragenlijst deelnemers/vrijwilligers

ONDERZOEK: DE BETEKENIS VAN SOCIAAL- CULTURELE PRAKTIJKEN

Voor ons onderzoek willen we graag het verhaal horen van deelnemers, vrijwilligers en professionals van verenigingen, bewegingen en vormingsinstellingen. U zou kunnen helpen door deze vragenlijst in te vullen. Eventueel contacteren we u later nog met de vraag voor een interview.

1. IDENTITEIT

1.1 Naam:……
1.2 Geslacht:
❏ Man ❏ Vrouw
1.3 Geboortejaar: ……

2. WERK

2.1 Momenteel haal ik mijn inkomen uit (meerdere aankruisen is mogelijk)

❏ een betaalde job of baan
❏ pensioen
❏ werkloosheidsuitkering
❏ invaliditeitsuitkering
❏ weduwen(aars)uitkering
❏ bestaansminimum
❏ rentenieren
❏ Ik heb geen eigen inkomen

2.2 Indien u een betaalde job heeft, omschrijf dan hier je huidige functie. ……..…..……
……
……

2.3 Beoefent u een politiek mandaat?
❏ Nee
❏ Ja Welk? ……

3. SCHOLING

3.1 Volg je nog dagonderwijs? ❏ Ja, voltijds ❏ Ja, deeltijds ❏ Neen
(één aankruisen)

3.2 Welk is je hoogst behaalde diploma op dit moment?
❏ Lagere school
❏ Middelbare school
❏ Beroeps ❏ Technisch ❏ Algemeen vormend ❏ Kunst
❏ Hoger onderwijs buiten de universiteit
❏ Kort type ❏ Lange type
❏ Universitair onderwijs

4. VERENIGINGSLEVEN IN HET VERLEDEN

4.1 Bent u in het verleden ooit betrokken geweest bij verenigingen?
Denk aan:

Sportvereniging
Wijk- en buurtcomité
Vrouwenvereniging
Vereniging voor gepensioneerden
Natuur- of dierenrechten vereniging
Vredesorganisatie
Cultuurfonds
Hobby-groep
Derde wereldorganisatie
Socio-culturele vereniging
…

(Gelieve de naam van de vereniging waarbij u betrokken was in te vullen en daaronder aan te kruisen op welke manier u bij deze vereniging betrokken was. Indien u bij meer dan 4 verenigingen betrokken was mag u degene opgeven waarbij u het langst betrokken was).

	1. (voorbeeld) VVRV (vereniging voor roodharige vrouwen)	2. ……	3. ……	4. ……
Betalend lid zonder deelname aan activiteiten	❑	❑	❑	❑
Deelnemer	☑	❑	❑	❑
Vrijwilliger	☑	❑	❑	❑
Bestuurslid (voorzitter, secretaris,…)	❑	❑	❑	❑
Professional	❑	❑	❑	❑
Bestuurder (lid van raad van bestuur, algemene vergadering,…)	❑	❑	❑	❑
Andere	❑	❑	❑	❑

5. HUIDIG VERENIGINGSLEVEN

5.1 Bent u momenteel betrokken bij verenigingen?
Denk aan: ***sportvereniging, wijk- en buurtcomité, vrouwenvereniging, vereniging voor gepensioneerden, natuur- of dierenrechten vereniging, vredesorganisatie, cultuurfonds, hobby-groep, derde Wereldorganisatie, socio-culturele vereniging, …***

Gelieve de naam van de vereniging waarbij u betrokken bent in te vullen en daaronder aan te kruisen op welke manier u bij deze vereniging betrokken bent. Indien u bij meer dan 4 verenigingen betrokken bent, mag u diegene invullen die u zelf het belangrijkst vindt).

	1. ……	2. ……	3. ……	4. ……
Betalend lid zonder deelname aan activiteiten	❑	❑	❑	❑
Deelnemer	❑	❑	❑	❑
Vrijwilliger	❑	❑	❑	❑
Bestuurslid (voorzitter, secretaris,…)	❑	❑	❑	❑
Professional	❑	❑	❑	❑
Bestuurder (lid van raad van bestuur, algemene vergadering,…)	❑	❑	❑	❑
Andere	❑	❑	❑	❑

6. VOLWASSENEN VORMING

6.1 Volg je momenteel cursussen of neem je deel aan vorming voor volwassenen?
❏ Nee ❏ Ja Welke?
1. ……
2. ……
3. ……

Bij welke organisatie(s)/ vormingsinstelling(en):
1. ……
2. ……
3. ……

6.2 Heb je in het verleden ooit cursussen gevolgd of deelgenomen aan vorming voor volwassenen? Nee Ja Welke?
1. ……
2. ……
3. ……

Bij welke organisatie(s)/ vormingsinstelling(en):
1. ……
2. ……
3. ……

7. TOT SLOT

7.1 Beschrijf een positieve ervaring of hoogtepunt verbonden met je deelname aan verenigingen/bewegingen/cursussen. ……
……
……

7.2 Beschrijf een negatieve ervaring of dieptepunt verbonden met je deelname aan verenigingen/bewegingen/cursussen. ……
……
……

7.3 Ben je eventueel bereid een interview te geven voor het verdere onderzoek rond de betekenis van sociaal-culturele praktijken?
❏ Nee ❏ Ja Indien ja, gelieve dan hieronder je gegevens te noteren.
Naam:……
Adres: ……
E-mail adres: …… Telefoonnmer: ……

Voor vragen en opmerkingen kan u steeds terecht bij Hanne Bastiaensen of Frank Cockx.
Hanne.bastiaensen@socius.be Frank.cockx@socius.be Tel SoCiuS: 02/215 27 08
Hartelijk dank voor je medewerking! Gelieve de vragenlijst op te sturen naar SoCiuS, Gallaitstraat 86 bus 4, 1030 Brussel of af te geven aan de organisatie.

Bijlage 3: overzicht van de geselecteerde informanten naar beslissingscriteria

	Voor 1943 (65+)		1944-1958 (60-64 jaar)		1959-1967 (41-49 jaar)		1968-1983 (25-40 jaar)		1984-1990 (18-25 jaar)	
	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag
Stad			5 12		3 11	22	13 19	23	21	20
Verstedelijkt dorp / kleine stad	9 16	10	27	6 8	17	14		25	2	
Platteland / dorp	1	7	24		15	4	26		18	

Rood = vrouwen (15)
Blauw = mannen (12)
Oranje = professionals (4)

Hooggeschoold (17)
Laaggeschoold (10)

Stad(10)
Verstedelijkt gebied/kleine stad (10)
Dorp/platteland (7)

Cijfers in de tabel = geanonimiseerde volgnummers van onze informanten.

Bijlage 4: codeboek

Impact (I)	Uitwerking, invloed, effect (positief of negatief) van sociaal-culturele praktijken op de levensloop, attitudes, opvattingen, waarden, emotie en gedrag.
Motivatie (M)	Beweegreden, drijfveer, bereidheid, innerlijke gesteldheid, motief, reden, zin om een handeling te stellen of na te laten die de betrokkenheid op sociaal-culturele praktijken vermeerdert, vermindert of verandert.
Niche	
Zelf (NZ)	Impact in de eerste plaats het persoonlijke leven van de eigen persoon; motivatie voor, in de eerste plaats, persoonlijke belangen (bijvoorbeeld leren, zelfontplooiing, zingeving, …).
Groep/ sociaal (NS)	Impact in de eerste plaats, op het sociale leven van de persoon, of het leven van anderen in de sociale omgeving van de persoon; motivatie voor sociale belangen of belangen van anderen in de sociale omgeving van de persoon (bijvoorbeeld vriendschap, mensen helpen, …).
Maatschappij (NM)	Impact, in de eerste plaats op het maatschappelijk engagement van een persoon, of doelbewuste impact op de maatschappij door de persoon; motivatie voor, in de eerste plaats, maatschappelijke belangen (bijvoorbeeld, mentaliteit veranderen, aspecten van de maatschappij veranderen).

<table>
<tr><th>Levensdomein</th><th></th></tr>
<tr><td>Vrije tijd (LV)<table><tr><td>Maatschappij-meso (LVG)</td><td>Vrije tijd heeft invloed op (lokale) gemeenschappen</td></tr><tr><td>Maatschappij-macro (LVM)</td><td>Vrije tijd heeft invloed op cultuur en samenleving</td></tr></table></td><td>Tijd die niet besteed wordt aan betaald werk verplichte bezigheden, huishouden of gezin, zelf in te vullen tijd.</td></tr>
<tr><td>Gezin (LG)</td><td>De groep mensen die samen het huishouden vormen waarin de persoon leeft, in heden of verleden.</td></tr>
<tr><td>Arbeid (LA) Opgelet: Niet voor professionals</td><td>De betaalde werkzaamheden of studies van een persoon.</td></tr>
<tr><td>Arbeidscontext van de professional (LP)
Opgelet: enkel voor professionals<table><tr><td>Maatschappij-meso (LPG)</td><td>Arbeidscontext van professional heeft invloed op (lokale) gemeenschappen</td></tr><tr><td>Maatschappij-macro (LPM)</td><td>Arbeidscontext van professional heeft invloed op cultuur en samenleving</td></tr></table></td><td>De betaalde werkzaamheden binnen het sociaal-cultureel volwassenenwerk van de professional.</td></tr>
<tr><td>Combinatie gezin/arbeid/vrije tijd (C)</td><td>Fragmenten in de interviews die te maken hebben met de tijdsverdeling tussen gezin, arbeid, vrije tijd, of die een verhouding of combinatie tussen deze verschillende domeinen weergeven.</td></tr>
</table>

Soort werk	
Vereningswerk (SV)	Werkingen in groepsverband die gericht zijn op zingeving en emancipatie van leden en deelnemers met het oog op persoonlijke en maatschappelijke ontplooiing.
Bewegingswerk/sociale actie (SB)	Werking die gespecialiseerd is in een thema of in een cluster van nauw verwante thema's, die activiteiten organiseert op het vlak van sensibilisatie, educatie en sociale actie met het oog op maatschappelijke verandering.
Cursorisch werk (SC)	Werking die het aanbod van niet-formele educatie structureert, coördineert en organiseert, of werking die een vormingsaanbod organiseert rond welbepaalde thema's.
Los (SL)	Betrokkenheid bij éénmalige of niet-duuzame initiatieven die kunnen omschreven worden als sociaal-culturele praktijken, of éénmalige of niet-duurzame betrokkenheid bij sociaal-culturele praktijken.
Functies	
Maatschappelijke activering (FM)	Gericht op organiseren, stimuleren en begeleiden van maatschappelijk engagement en sociale actie. Wat (vanuit het individu) betrekking heeft op handelen, iets doen bewegen, actie.
Gemeenschapsvorming (FG)	Gericht op: versterken en vernieuwen van sociaal weefsel, versterken van groepsvorming. Wat (vanuit het individu) betrekking heeft op deel-zijn, deel-hebben, verbindende elementen.
Cultureel (FC)	Gericht op: verhogen van de participatie aan cultuur (zowel in enge als brede zin) die de samenleving te bieden heeft. Wat (vanuit het individu) betrekking heeft op beleven, esthetische ervaringen, waarden en normen, cultuur maken.
Educatief (FE)	Gericht op: lerende personen en groepen door organiseren en begeleiden van educatieve programma's. Wat (vanuit individu) betrekking heeft op niet-formeel en informeel leren.
Recreatieve functie (FR)	(Vanuit het individu) gericht op: ontspanning, plezier, op amusante wijze invullen van de vrije tijd, bestaansviering, genieten.
Ontmoeting (FO)	(Vanuit het individu) gericht op: mensen leren kennen, met mensen in contact komen, ontmoeten, samen komen (op een meer vrijblijvende manier dan bij gemeenschapsvorming).

Bestaansdimensies	
Cognitieve kennisverwerker en rationele onderzoeker (BK)	Gericht op: zich oriënteren op de wereld, de wereld beter begrijpen.
Handelingsgerichte en vaardige actor (BH)	Gericht op: al doende vorm geven aan wereld door technisch-instrumenteel en planmatig denken, (effectiviteit en efficiëntie)
Zin- en waardezoeker (BZ)	Gericht op: zoeken naar wat waardevol en belangrijk is, zowel op persoonlijk als maatschappelijk vak en van daaruit ethisch handelen.
Communicatieve en actief luisterende mens (BC)	Gericht op: dagelijkse leefwereld duiden en interpreteren, zich kunnen plaatsen in een politieke, sociale en economische omgeving door leren uit ontmoeting en dialoog met anderen, delen van ervaringen met anderen.
Levenskrachtige en creatieve explorator (BL)	Gericht op: zoeken naar mogelijkheden tot expressie en viering van een ludiek en esthetisch bestaan door expressie, zintuiglijke waarneming, zoeken naar het mooie, de schoonheid in de mens, natuur en kunst.

Bijlage 5: Samenstelling SoCiuS reflectiegroep "Onderzoek sociaal-cultureel volwassenenwerk"

Peter Algoet (HVV)
Frieda Bex (Welzijnszorg)
Luc De Droogh (UGent)
Hugo De Vos (FOV)
Greet Firlefyn (Vijftact)
dr. Gunter Gehre (Sociale School Heverlee, KHLeuven)
Prof. dr. Ignace Glorieux (VUB)
Luc Goossens (IVA Sociaal-cultureel werk)
Tom Lemahieu (Hogeschool West-Vlaanderen – dep. HIEPSO)
Jos Pauwels (Artesis Hogeschool Antwerpen)
Roger Oosterlinck (onderzoeker K.U.Leuven)
Piero Pinna (ACLI-Vlaanderen)
Mieke Slingerland (Zorg-Saam)
Sven Svenson (Kwasimodo)
Johan Truyers (studiedienst Okra)
Gie Van den Eeckhaut (Katholieke Hogeschool Kempen)
Bart Van Der Herten (Departement Cultuur)
Katrien Van Oost (Wervel)
Wim Van Roy (De Wakkere Burger)
Prof. dr.Tom Vanwing (VUB)
Roel Verlinden (V+ Vlaamse Ardennen)
Lode Vermeersch (HIVA)
dr. Griet Verschelden (Hogeschool Gent)
Johny Wijnants (V+ Limburg)

Hanne Bastiaensen (SoCiuS)
dr. Frank Cockx (SoCiuS)
Fred Dhont (SoCiuS)
Max Frans (SoCiuS)
Ronny Leenknegt (SoCiuS)
Theo Van Malderen (SoCiuS)

Literatuurverwijzingen

Alheit, P. (1994). The “biograpical question” as a challenge to adult education. *International Review of Education – Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft – Revue Internationale de Pédagogie*, 40 (3-5), 283-298.

Alheit, P. (1995). Biographical learning. Theoretical outlining, challenges and contradictions of a new approach in adult education. In P. Alheit, A. Bron-Wojciechowska, E. Brugger, & P. Dominicé (Eds.), *The biographical approach in European adult education.* Wien: Verband Weiner Volksbildung.

Alheit, P. (1997). *Theoretically founded applied biographical research. The conceptual strategy of the Institute for Applied Biographical and Lifeworld Research*. Universität Bremen: Institut für angewandte biographie- und lebensweltforschung.

Alheit, P. (1999). On a contradictory way to the ‘learning society’: a critical approach. *Studies in the Education of Adults*, 31 (1), 66-81.

Alheit, P., Dausien, B., Kaiser, M., & Truschkat, I. (2003). *Neue Formen (selbst)organisierten Lernens im sozialen Umfeld. Qualitative Analyse biografischer Lernprozesse in innovativen Lernmilieus*. Berlin: Arbeitsgemeinschaft Betriebliche Weiterbildungsforschung.

Antikainen, A. (2005). Tussen structuur en subjectiviteit. Levensgeschiedenis en een leven lang leren. *Develop*, 1 (3/4), 42-55.

Baert, H. & Ketelslegers, B. (2002) *Sociaal-culturele methodiek: concept en methodiekontwikkeling*. K.U. Leuven / Brussel: Centrum voor Sociale en Beroepspedagogiek/Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Beck, U. (1986). *Risicogesellschaft: auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt a. M. : Suhrkamp.

Billiet, J. (1990). *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek: ontwerp en dataverzameling*. Leuven: Acco.

Billiet, J. & Waege, H. (2006). E*en samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek.* Antwerpen: De Boeck.

Bloom, L. (1996). Stories of one’s own: nonunitary subjectivity in narrative representation. *Qualitative Inquiry,* 2 (2), 176-197.

Boekstaven 2009. *De staat van het sociaal-cultureel volwassenenwerk in Vlaanderen*. (2009). Brussel: FOV vzw.

Cambré, B., & Waeghe, H. (2006). Kwalitatief onderzoek en dataverzameling door open interviews. In J. Billiet & H. Waeghe (eds.). *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek* (pp. 315-342). Antwerpen: De Boeck.

Cockx, F. (2000). Gegevensregistratie en verenigingswerk. In het zog van de zorg voor kwaliteit. *Vorming*, 15 (5), 315-342.

Cockx, F. (2004). *Biografisch leren van homoseksuelen in pedagogisch perspectief. Studia Paedagogica 38*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.

Cockx, F. (2005). In de ban van de biografie. Biografisch onderzoek, biografisch werk en biografisch leren. In F. Cockx & J. De Vriendt (eds.). *WisselWERK-Cahier '05. Biografisch leren en werken (p.9-22)*. Brussel: SoCiuS.

Cockx, F. (2006). Gemeenschapsvorming en het sociaal-cultureel volwassenenwerk. Een situering vanuit enkele praktijkkwesties. In F. Cockx & J. De Vriendt (eds). *Ne zanger is een groep: over gemeenschapsvorming. Wisselwerk Cahier '06* (pp. 88-97). Brussel: SoCiuS.

Cockx, F (2007). *Ons gedacht! Sociaal-cultureel volwassenenwerk en gemeenschapsvorming*. Brussel: SoCiuS (www.socius.be; over de sector; meer over functies).

Cockx, F. (2008). *Ons gedacht! Maatschappelijke activering en sociaal-cultureel volwassenenwerk*. Brussel: SoCiuS (www.socius.be; over de sector; meer over functies).

Cockx, F. (2008a). *Leren voor vormingswerk. Concepten voor het faciliteren van leren.* Brussel: SoCiuS.

Cockx, F. (2009). *Ons gedacht! Sociaal-cultureel volwassenenwerk en de culturele functie.* Brussel: SoCiuS. (www.socius.be; over de sector; meer over functies).

Cockx, F., De Blende H. & Leenknegt, R. (2005). *Ons gedacht! Levenslang en levensbreed leren*. Brussel: SoCiuS (www.socius.be; over de sector; meer over functies).

Corbin, J., & Strauss, A. (1990). Grounded Theory Research: procedures, canons and evaluative criteria. *Zeitschrift für Sociologie*, 19 (6), 418-427.

Dausien, B. (1999). *Learning form an every day life-perspective and a biographical perspective*. (niet gepubliceerde paper gepresenteerd op "the international PhD Summer School on Lifelong Learning and Experience). Roskilde Universityt, August 1999).

Decraene, M., Glorieux, I., & Moens, M. (2007). De participatie aan het sociaal-cultureel volwassenenwerk, de bibliotheken, de cultuurcentra en de amateurkunsten. In R. Laermans (red). Cultuurkijker. *Cultuurparticipatie in het meervoud (pp. 190-220)*. Antwerpen: De Boeck.

Dekeyser, L., & Vandemeulebroecke, L. (1992). Educatie alleen is niet genoeg. Een actueel concept van vormingswerk in verenigingsverband. *Vorming*, 7 (3), 361-175.

Demeulemeester, A. (2008). De vermarkting van de civiele samenleving. Nieuwe opdrachten voor het verenigingswerk. In J. De Vriendt (Ed). *WisselWERK-Cahier '07. Er is leven na de 'Mort Subite'. Toekomstverkenning voor het sociaal-cultureel werk* (pp. 85-90). Brussel: SoCiuS.

Desmet, A. (1999). Werken aan de samenleving: een sociaal-agogische invalshoek. In H. Baert, M. De Bie, A. Desmet, L. Hellinckx & L. Verbeke (Eds.), *Handboek samenlevingsopbouw in Vlaanderen* (pp. 151-196). Brugge: Die Keure.

Eggermont, M. (1999). Belevingsonderzoek en participerende observatie. In B. Levering & P. Smeyers (Eds.), *Opvoeding en onderwijs leren zien. Een inleiding in interpretatief onderzoek* (pp. 173-191). Amsterdam: Boom.

Elchardus, M., Smits, W., & Spruyt, B. (2009). Maatschappelijke betrokkenheid. In J. Pickery (red). *Vlaanderen gepeild 2009* (pp. 110-142). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse regering.

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.

Guba, G. & Lincoln, Y. (1994). Competing paradigms in qualitative research. In K. Denzin & Y. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research* (p. 105-117). Thousand Oaks (California): SAGE Publications.

Jacobsen, B. (1994). The role of participants' life experiences in adult education. In P. Jarvis & F. Pöggeler (Eds.), *Developments in the education of adults in Europe* (pp. 81-89). Frankfurt am Mein: Peter Lang.

Janssens, J. (1988). *Ogen doen onderzoek. Een inleiding in de methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger.

Kelchtermans, G. (1999). De biografische methode. In B. Levering & P. Smeyers (Eds.), *Opvoeding en onderwijs leren zien. Een inleiding in interpretatief onderzoek* (pp. 132-153). Amsterdam: Boom.

Kleiner, A., & Roth, G. (1996). *Field manual for a learning historian* (version 3.3a). Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, Center for Organizational Learning and Reflection Learning Associates.

Kochuyt, T. (1993). *Het leven beschreven. Een inleiding tot de biografische methode.* K.U.Leuven: Sociologisch onderzoeksinstituut.

Kvale, S. (1996). The social construction of validity. In S. Kvale, I*nterviews. An Introduction to qualitative research interviewing* (pp.229-252). Londen: Sage Publicatons.

Laermans, R. (2007). *Cultuurkijker. Cultuurparticipatie in meervoud.* Antwerpen: De Boeck.

Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning. Legitimate peripheral participation.* Cambridge: Cambridge University Press.

Meluci, A. (1996). *The playing self. Person and meaning in the planetary society*. Cambridge: University Press.

Levering, B., & Smeyers, P. (Eds). (1999). *Opvoeding en onderwijs leren zien. Een inleiding in interpretatief onderzoek*. Amsterdam: Boom.

Lievens, J. (2009). Cultuurparticipatie in de levensloop. In J. Pickery (red). *Vlaanderen gepeild 2009* (pp. 143-164). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse regering.

Smaling, A. (1987). *Methodologische objectiviteit en kwalitatief onderzoek*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Smeyers, P. (1998). Recht doen aan de eenheid van taal en wereld. Pedagogisch interpretatief onderzoek. *Pedagogisch Tijdschrift*, 23 (4/5), 181-201.

Smeyers, P. (1999). Over de noodzaak van interpretatief onderzoek voor de pedagogische wetenschappen. In B. Levering & P. Smeyers (Eds.), *Opvoeding en onderwijs leren zien. Een inleiding in interpretatief onderzoek* (pp. 27-49). Amsterdam: Boom.

Smits, W., & Elchardus, M. (2009). Vlaanderen sociaal bekabeld. In L. Vanderleyden, M. Callens, & J. Noppe (Eds.). *De sociale staat van Vlaanderen 2009* (pp. 235-278). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse regering.

Spradley, J. (1979). *The etnographic interview*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Spradley, J. (1980). *Participant observation*. Forth Worth: Hartcourt Brace Jovanovich College Publishers.

Steyaert, C. (1994). *Perpetuating entreneurship through dialogue. A social constructionist view 2-3* (niet gepubliceerd doctoraatsproefschrift). K.U.Leuven: Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.

Strauss, A., & Corbin, J. (1994). Grounded theory methodology. An overview. In K. Denzin & S. Lincoln (Eds.), *Hanbook of qualitative research* (pp. 273-285). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Stroobants, V. (2001). *Baanbrekend leren – Een levenswerk. Een biografisch onderzoek naar het leren, leven en werken van vrouwen* (niet gepubliceerd doctoraatsproefschrift, promotor prof. dr. Danny Wildemeersch). K.U. Leuven: Afdeling Sociale Pedagogiek en Gezinspedagogiek.

Tilanus, C. (1997). *Onderzoeksmethoden bij agogisch handelen*. Utrecht: SWP.

Van IJzendoorn, M. (1988). De navolgbaarheid van kwalitatief onderzoek: methodologische uitgangspunten. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs, 4* (5), 280-288.

Van IJzendoorn, M., & Miedema, S. (1986). De kwaliteit van kwalitatief onderzoek. *Pedagogische Studiën*, 63 (12), 498-505.

Vanderstichele, A. & Laermans, R. (2007). Het Vlaamse podiumkunstenpubliek onderzocht: het algemene onderzoeksdesign. In R. Laermans (red). *Cultuurkijker. Cultuurparticipatie in het meervoud* (pp.30-42). Antwerpen: De Boeck.

Verhesschen, P. (1998). De betekenis van het verhaal voor pedagogisch onderzoek. Een onderbouwing voor narratief onderzoek van het werk van Paul Ricoeur. *Pedagogisch Tijdschrift*, 23 (4/5), 303-317.

Verhesschen, P. (1999). Narrativiteit en narratief onderzoek: de betekenis van het verhaal voor pedagogisch onderzoek. In B. Levering & P. Smeyers (Eds.), *Opvoeding en onderwijs leren zien. Een inleiding in interpretatief onderzoek* (pp. 276-291). Amsterdam: Boom.

Verhesschen, P. (2001). *Revelatie en transformatie. Narrativiteit als paradigmatische instap voor pedagogisch onderzoek* (niet gepubliceerd doctoraatsproefschrift, promotor: Prof. dr. P. Smeyers, co-promotor: Prof. dr. R. Vandenberghe.). K.U. Leuven: Centrum voor Fundamentele Pedagogiek/Centrum voor Onderwijsbeleid en –vernieuwing.

Verschueren, P. (1986). *De probleemstelling voor een onderzoek*. Antwerpen/Utrecht: Het Spectrum.

VRIND 2009. *Vlaamse Regionale Indicatoren*. (2009). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse regering.

Wardekker, W. (1999). Criteria voor de kwaliteit van onderzoek. In B. Levering & P. Smeyers (Eds.), *Opvoeding en onderwijs leren zien. Een inleiding in interpretatief onderzoek* (pp. 50-67). Amsterdam: Boom.

Wenger, E. (1998). *Communities of practice. Learning, meaning and identity.* Cambridge: University Press.

Wijckmans, B., Jappens, M., & Van Bavel, J. (2009). Echtscheiding en sociaal kapitaal in Vlaanderen. In J. Pickery (red). *Vlaanderen gepeild 2009* (pp. 298-333). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse regering.

Wildemeersch, D. (1993). Sociaal-cultureel werk op de naad van leefwereld en systeem. *Gids sociaal-cultureel en educatief werk* (afl. 4, maart), 1-25.

Yin, R. (1994). *Case study research. Design and Methods. Second Edition*. Thousand Oaks/ London: SAGE Publications.